

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»**

**Δημόσιες πολιτικές και επιχειρηματικότητα: ο ρόλος
της εκπαίδευσης και της καινοτομίας**

Δήμητρα Πετροπούλου

(Α.Μ.: 3033201801024)

Κόρινθος, Νοέμβριος 2019

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International
Relations**

“Master of Arts (MA) in Governance and Public Policies”

**Public policies and entrepreneurship: the role of
education and innovation**

Dimitra Petropoulou

(A.M.: 3033201801024)

Corinth, November 2019

Δημόσιες πολιτικές και επιχειρηματικότητα: ο ρόλος της εκπαίδευσης και της καινοτομίας

Σημαντικοί Όροι: επιχειρηματικότητα, δημόσιες πολιτικές, καινοτομία, εκπαίδευση

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να διερευνήσει το πλαίσιο των δημόσιων πολιτικών στην κατεύθυνση της ανόδου της επιχειρηματικότητας, με συγκεκριμένες δράσεις ενεργού παρέμβασης.

Το ζητούμενο αυτής της επιστημονικής εργασίας κατά συνέπεια είναι ο εντοπισμός και η αποτίμηση της διάδρασης και της αποτελεσματικότητας των κρατικών πρωτοβουλιών, προκειμένου να υπάρξει αναπτυξιακή διαδικασία και οικονομική ευρωστία. Ως στόχος λοιπόν τίθεται η μελέτη της κρατικής αρωγής και του τρόπου που αυτή λειτουργεί στην ιδιωτική επιχειρηματικότητα, σε ευρύτερο πεδίο. Ειδικότερα, η μελέτη είναι στοχευμένη στο ρόλο των παραμέτρων της εκπαίδευσης και της καινοτομίας, αλλά και τη συνέργεια των εν λόγω παραμέτρων ως προς την άνοδο της επιχειρηματικότητας.

Μεθοδολογικά, αξιοποιούνται τα δεδομένα, που παρέχονται από εθνικούς φορείς όπως ο ΙΟΒΕ, για τα συγκεκριμένα θεματικά πεδία, ούτως ώστε να υπάρξει εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης, καθώς και οι στοχεύσεις αλλά και τα αποτελέσματα των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, όπως του ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης), μέσω της υλοποίησης του οποίου επιδιώκεται η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών της χώρας που συνετέλεσαν στην εμφάνιση της οικονομικής κρίσης αλλά και των προβλημάτων, οικονομικών και κοινωνικών, που αυτή δημιούργησε

Στόχος είναι μια μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, μέσω της εναργούς συνέργειας των δημόσιων και κρατικών πολιτικών.

Public policies and entrepreneurship: the role of education and innovation

Keywords: entrepreneurship, public policies, innovation, education

Abstract

The present thesis aims to research the framework of public policies towards entrepreneurship development, including specific actions of active intervention towards this direction.

The research question this thesis aims to answer is the identification, evaluation of interaction and effectiveness of government initiatives, in order to promote growth and economic development. Therefore, the issue researched is governmental support and its effects on private entrepreneurship on a broader basis. In particular, the thesis focuses on the role of education and innovation, as well as the synergy of these parameters with regard to entrepreneurship growth.

The methodology uses data from national agencies, such as IOVE, in order to assess the state of the art, as well as the objectives and results of European programs such as the PA (Partnership Agreement for the Development Framework), which aim to remedy Greece's structural weaknesses, that have led to the current economic crisis and can be attributed as the main cause of many of the current social problems.

The aim is greater added value in the development of entrepreneurship by the transparent cooperation of public and state policies.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του/ης συγγραφέα/ως και ο/η επιβλέπων/ουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα

Δήμητρα Πετροπούλου

(Υπογραφή)

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εισαγωγή	1
1.1. Διατύπωση βασικού ερευνητικού ερωτήματος.....	1
1.2. Οι βασικές σχολές σκέψης για την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία .	1
1.2.1. Βασικά οικονομικά δόγματα που επηρέασαν και τις πολιτικές τόνωσης της επιχειρηματικότητας.....	2
1.3. Τι είναι η επιχειρηματικότητα;.....	3
1.4. Τι είναι καινοτομία;.....	5
1.5. Η καινοτομία και ο ποιοτικός προσδιορισμός της	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Δημόσια πολιτική και επιχειρηματικότητα.....	9
2.1. Η σχέση μεταξύ επιχειρηματικής δραστηριότητας και οικονομικής ανάπτυξης	9
2.2. Ο ρόλος της δημόσιας πολιτικής στην προώθηση της επιχειρηματικότητας	10
2.3. Γιατί χρειάζονται δημόσιες πολιτικές για την στήριξη της επιχειρηματικότητας	14
2.3.1. Έλλειψη ευαισθητοποίησης.....	14
2.3.2. Προβλήματα πληροφόρησης	15
2.3.3. Πρόσβαση στα κεφάλαια	15
2.3.4. Θετικές επιπτώσεις των επενδύσεων στην έρευνα και την καινοτομία	15
2.3.5. Η περίπτωση των θερμοκοιτίδων για την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς	16
2.4. Τρόποι στήριξης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας	16
2.5. Δημόσιες πολιτικές για την καινοτομία	18
2.6. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην προώθηση της επιχειρηματικότητας.....	18
2.6.1. Ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας στα επίσημα και ανεπίσημα εκπαιδευτικά συστήματα	20
2.6.2. Ανάπτυξη αποτελεσματικών προγραμμάτων σπουδών για την επιχειρηματικότητα.....	21
2.6.3. Εκπαίδευση εκπαιδευτών.....	23

2.6.4.	Συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	4
2.7.	Στήριξη της καινοτομίας στην επιχειρηματικότητα.....	24
2.7.1.	Υποστήριξη μεγαλύτερης διάδοσης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στον ιδιωτικό τομέα.....	25
2.7.2.	Προώθηση των δικτύων μεταξύ εταιρειών για μεταφορά τεχνογνωσίας στους τομείς της τεχνολογίας και καινοτομίας.....	26
2.7.3.	Δημιουργία συνδέσεων μεταξύ δημόσιων φορέων, ερευνητικών ιδρυμάτων, πανεπιστημίων και ιδιωτικού τομέα.....	277
2.7.4.	Υποστήριξη νεοϊδρυόμενων επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας.....	278
2.8.	Ινστιτούτα τοπικής ανάπτυξης και καινοτομίας	299
2.9.	Η επιχειρηματικότητα και η καινοτομία στην Ανώτατη Εκπαίδευση	30
2.10.	Η Εκπαίδευση στην Επιχειρηματικότητα	311
2.11.	Συμπεράσματα για αποτελεσματικότητα δημόσιων πολιτικών για την επιχειρηματικότητα.....	322
2.11.1.	Αλλαγή Κουλτούρας.....	333
2.11.2.	Πληροφορίες και παροχή συμβουλών	333
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.	Δημόσιες πολιτικές και προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα	35
3.1.	Βασικοί Δείκτες – προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης – η καινοτομία ως μοχλός νέων εγχειρημάτων.....	35
3.2.	Γυναικεία Επιχειρηματικότητα	46
3.3.	Επιχειρηματικότητα και Ηλικία	52
3.4.	Προγράμματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας	55
3.4.1.	Σύντομη περιγραφή του ΕΣΠΑ – Η προτεραιότητα της ενίσχυσης των επιχειρήσεων.....	56
3.4.2.	Αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ.....	57
3.4.3.	Σύντομη περιγραφή συγκεκριμένων δράσεων του ΕΣΠΑ	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.	Συμπεράσματα	67

Βιβλιογραφία	72
--------------------	----

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 3.1 Αριθμός επιχειρήσεων ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014-2016.....	41
Πίνακας 3.2 Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 -2016	43
Πίνακας 3.3 Αριθμός και κατανομή εργαζομένων σε επιχειρήσεις ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 -2016.....	45
Πίνακας 3.4 Εξέλιξη Γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, Ελλάδα (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	49
Πίνακας 3.5 Ποσοστό επιχειρηματικότητας ανάγκης στη συνολική επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά φύλο (2011).....	50
Πίνακας 3.6 Κατανομή επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακά κλιμάκια (2011)	53

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1 Η Αλυσίδα αξίας των 6 κρίκων στον μηχανισμό Τοπικών Ινστιτούτων Ανάπτυξης και Καινοτομίας	30
Διάγραμμα 3.1 Εξέλιξη δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα 2003-12	37
Διάγραμμα 3.2 Εξέλιξη του Δείκτης Καινοτομίας σύμφωνα με το European Innovation Scoreboard της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τα έτη 2011-2018.....	39
Διάγραμμα 3.3 Αριθμός επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014 -2016	42
Διάγραμμα 3.4 Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014-2016.....	44
Διάγραμμα 3.5 Αριθμός και κατανομή εργαζομένων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014-2016.....	46
Διάγραμμα 3.6 Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων με βάση το φύλο (% ατόμων ηλικίας 18-64 ετών, 2011)	48
Διάγραμμα 3.7 Εξέλιξη επιχειρηματικότητας ανδρών και γυναικών (ποσοστά επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)	51
Διάγραμμα 3.8 Κατανομή της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακό κλιμάκιο Ελλάδα: 2006-2011	54
Διάγραμμα 3.9 Αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΤΠΑ κατά τα έτη 2015-2017	57
Διάγραμμα 3.10 Αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΤΠΑ ανά κατηγορία ενίσχυσης κατά τα έτη 2015-2017	58
Διάγραμμα 3.11 Αριθμός νέων θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΤΠΑ ανά κατηγορία ενίσχυσης κατά τα έτη 2015-2017	59
Διάγραμμα 3.12 Αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά τα έτη 2015-2017	60
Διάγραμμα 3.13 Αριθμός εκπαιδευομένων σε προγράμματα της Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) κατά τα έτη 2015-2017	61
Διάγραμμα 3.14 Αριθμός επιχειρήσεων που στηρίχθηκαν σε δράσεις έρευνας και καινοτομίας από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) κατά τα έτη 2015-2017.....	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εισαγωγή

1.1. Διατύπωση βασικού ερευνητικού ερωτήματος

Ζητούμενο της παρούσης εργασίας είναι ο εντοπισμός και η αποτίμηση της διάδρασης και της λειτουργικότητας των κρατικών πρωτοβουλιών, προκειμένου να υπάρξει αναπτυξιακή διαδικασία και οικονομική ευρωστία. Ως στόχος λοιπόν τίθεται η μελέτη της κρατικής αρωγής και του τρόπου που αυτή λειτουργεί στην ιδιωτική επιχειρηματικότητα, σε ευρύτερο επίπεδο. Ειδικότερα, η μελέτη είναι στοχευμένη στο ρόλο των παραμέτρων της εκπαίδευσης και της καινοτομίας, αλλά και τη συνέργεια των εν λόγω παραμέτρων ως προς την άνοδο της επιχειρηματικότητας.

1.2. Οι βασικές σχολές σκέψης για την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία

Η έννοια της επιχειρηματικότητας απασχολούσε ανέκαθεν τον άνθρωπο, δεδομένου ότι η μεγιστοποίηση του κέρδους είναι ένας βασικός ανθρώπινος στόχος. Ιστορικά, εντοπίζονται τρεις βασικές προσεγγίσεις που έχουν διαμορφώσει την ευρύτερη θεωρητική σκέψη για την οικονομία και ως εκ τούτου παράσχουν την πνευματική βάση για την αποτίμηση της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Εξ αυτών, οι πλέον σημαντικές οικονομικές θεωρίες είναι οι νεοκλασικές, οι κεϋνσιανές και η οικονομική θεωρία που διέπεται από το δόγμα Schumpeter. Κάθε μία από αυτές τις θεωρίες παρέχει έναν συνεκτικό, λογικό και συνεπή τρόπο θεώρησης και ανάλυσης της οικονομίας, ωστόσο με διαφορετικό τρόπο προσέγγισης.

Οι ανωτέρω διαφορετικές οικονομικές προσεγγίσεις – θεωρίες έχουν βασικές διαφορές. Κατ' αρχάς, διαφέρουν ως προς το τι θεωρείται θεμέλιος λίθος για κάθε οικονομία. Δεύτερον, διαφέρουν ως προς τους επεμβατικούς μηχανισμούς που επηρεάζουν την οικονομική πορεία. Τρίτον, διαφέρουν ως προς την κατάλληλη προσέγγιση – επέμβαση από πλευράς κράτους για την αναπτυξιακή πορεία. Επιπρόσθετα, η μεθοδολογία προσέγγισης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας διαφέρουν σημαντικά σε συνάρτηση με τη θεωρία του κάθε οικονομικού δόγματος από τα ανωτέρω.

1.2.1. Βασικά οικονομικά δόγματα που επηρέασαν και τις πολιτικές τόνωσης της επιχειρηματικότητας

Η επικρατούσα οικονομική αντίληψη μιας συγκεκριμένης εποχής διαμορφώνει και την κυρίαρχη σκέψη, καθώς και αυτό που τελικά αναδεικνύεται ως θεμελιώδες οικονομικό δόγμα κάθε φορά, ανάλογα με τις ιστορικές συγκυρίες. Για παράδειγμα, πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το κυρίαρχο οικονομικό δόγμα ήταν η κλασική οικονομία, εμπνευσμένη από το έργο και τις ιδέες του Adam Smith (Copley, 1995) και του David Ricardo (Hollander, 1979). Ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό γνώρισμα της συγκεκριμένης περιόδου ήταν η επικράτηση της ιδέας της ελεύθερης αγοράς, που υπαγόρευσε την ελάχιστη κυβερνητική παρέμβαση.

Ωστόσο, με την έναρξη της Μεγάλης Ύφεσης τη δεκαετία του 1930, κατά την οποία η ανεργία αντιπροσώπευε το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού και τα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης ήταν μόνιμα χαμηλά, το κυρίαρχο δόγμα των νεοκλασικών οικονομικών έδωσε τη θέση σε μια νέα αντίληψη για την οικονομία, γνωστή ως κεϋνσιανή οικονομία (Skidelsky, 2010). Μετά την Μεγάλη Ύφεση και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα κεϋνσιανά οικονομικά πρότειναν την αξιοποίηση των δημόσιων δαπανών, αλλά και την εφαρμογή άλλων δημόσιων πολιτικών για την ενίσχυση της ζήτησης και τη συνετή διαχείριση του επιχειρηματικού κύκλου. Ο βαθμός στον οποίο η κεϋνσιανή οικονομία είχε αναδειχθεί ως το κυρίαρχο πρότυπο στην μεταπολεμική εποχή ήταν εμφανής το 1971, όταν ο Πρόεδρος Ρίτσαρντ Νίξον κήρυξε: «Είμαστε όλοι τώρα Κεϋνσιανοί»¹.

Ωστόσο, τη χρονική περίοδο που ο Νίξον προέβη σε αυτή τη δήλωση, το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό τοπίο άλλαζε για μια ακόμη φορά. Μέσα σε μήνες από τη δήλωση του προέδρου Νίξον, ο υψηλός πληθωρισμός και η ταυτόχρονη υψηλή ανεργία έπληξαν τις Ηνωμένες Πολιτείες, φαινόμενο που κατονομάστηκε ως στασιμοπληθωρισμός. Η κεϋνσιανή πολιτική - η διαχείριση της συνολικής ζήτησης ή των δαπανών στην οικονομία - μπόρεσε να μετριάσει μόνο μερικά από τα προβλήματα, ενώ επιβάρυνε άλλα.

¹ "We Are All Keynesians Now", Time, *December 31, 1965*. Ανακτήθηκε: 2008-12-16.

Στο εξελικτικό πλαίσιο ανάπτυξης νέων οικονομικών θεωριών, οι οικονομολόγοι ανέπτυξαν ένα νέο δόγμα, το οποίο τότε ήταν γνωστό ως οικονομία της προσφοράς. Αυτή η νέα προσέγγιση μετατόπισε την εστίαση, από τη συνολική ζήτηση ή πλευρά δαπανών της οικονομίας, στην ικανότητα της οικονομίας να προμηθεύει αγαθά και υπηρεσίες –προσεγγίζοντας δηλαδή την πλευρά της προσφοράς.

Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι ούτε η νεοκλασική, ούτε η κεϋνσιανή άποψη ανέδειξαν τον ρόλο της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Προϊόντος του χρόνου, η εποχή της παγκοσμιοποίησης έκανε την έλευσή της στη δεκαετία του 1990 και συνεχίστηκε σε αυτόν τον αιώνα. Αυτήν ακριβώς την περίοδο η καινοτομία αναδείχτηκε σε μια κεντρική στρατηγική, για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας σε παγκόσμια συνδεδεμένες αγορές. Ενδεικτικό αυτής της τάσης είναι και τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας (2000)², όπου η καινοτομία χαρακτηρίστηκε ως το κλειδί της οικονομικής ανάπτυξης και της δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ευρώπη. Η επικέντρωση στη σημασία της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας οδήγησε και στην ανάπτυξη μιας νέας οικονομικής θεωρίας, που ανέδειξε τη σημαντικότητα των εννοιών αυτών.

Θεωρητικός εκφραστής ήταν ο Αυστριακός οικονομολόγος J.A. Schumpeter (1883-1950), η θεωρία του οποίου ανέδειξε το ρόλο των καινοτόμων δραστηριοτήτων στην οικονομική ανάπτυξη και την τόνωση της απασχόλησης. Ο Schumpeter επικεντρώθηκε κυρίως στην έννοια της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και στους παράγοντες που την επηρεάζουν αυτήν, προσδιορίζοντας ως κύριους την επιχειρηματικότητα, αλλά και την καινοτομία. Η προσέγγιση του Schumpeter για την έννοια της καινοτομίας περιλαμβάνει την ανάπτυξη νέων προϊόντων ή διαδικασιών ή την βελτίωση ήδη υπαρχόντων, αλλά με καινούργιο τρόπο, προωθώντας έναν ανταγωνισμό διαφοροποιημένο, σε σχέση με αυτόν του ανταγωνισμού των τιμών.

1.3. Τι είναι η επιχειρηματικότητα;

Η βιβλιογραφία αντιμετωπίζει την επιχειρηματικότητα ως ένα ευρύ φάσμα συνδυασμού διαφορετικών χαρακτηριστικών, τα οποία αφορούν δύο γενικές κατηγορίες: α) ένα σύστημα πολιτιστικών αξιών και β) ένα σύνολο δεξιοτήτων που βοηθά στην υλοποίηση του συστήματος αξιών. Η κεντρική ιδέα βασίζεται στην

² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/PRES_00_900

πεποίθηση ότι η δημιουργία πλούτου είναι άμεσα συναρτώμενη με το προσωπικό ενδιαφέρον του κάθε ατόμου και της διαδικασίας αυτοπραγμάτωσης. Η μελέτη του Weber (1905 (στα γερμανικά), Πρώτη Αγγλική μετάφραση 1930) για το θέμα είναι μία από τις πιο γνωστές, μεταξύ άλλων, που διερευνά τη σχέση μεταξύ αξιακών πεποιθήσεων και επαγγελματικής επιτυχίας. Υπό το πρίσμα αυτό, οι επιχειρηματίες είναι άνθρωποι που έχουν επιχειρηματικές δεξιότητες, αφενός, ενώ οι επιχειρηματικές δεξιότητες είναι εκείνες που κατέχουν επιχειρηματίες. Δηλαδή η μια κατάσταση είναι αλληλένδετη και αναπόσπαστη της άλλης.

Η επιχειρηματικότητα και η ευρηματικότητα θεωρούνται ευρέως ως οι βασικοί παράγοντες για την επιτυχία των επιχειρήσεων. Ο επιχειρηματίας είναι ο βασικός παράγοντας – κατά τον Schumpeter – για την ισορροπία του οικονομικού συστήματος, εξού και η επιχειρηματικότητα διδάσκεται ευρέως στις σχετικές πανεπιστημιακές σχολές και στις επιχειρήσεις. Όλο και περισσότερο η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα προσφέρεται σε μικρότερες ηλικίες, ακόμη και στα σχολεία. Ορισμένοι συγγραφείς εκτιμούν ότι η έμφαση στην καινοτομία φέρνει σε δεύτερη μοίρα το ρόλο των Μικρό-Μεσαίων Επιχειρήσεων (ΜμΕ) όσον αφορά στην υποστήριξη της επιχειρηματικότητας (Henrekson & Stenkula, 2009), μια εξέλιξη την οποία χαρακτηρίζουν ως «επιχειρηματική στροφή» (Cox & Rigby, 2012).

Ένας επιχειρηματίας είναι ένα άτομο που εντοπίζει ευκαιρίες στην αγορά, διαθέτει πόρους και δημιουργεί προστιθέμενη αξία. Η επιχειρηματικότητα, που αποτελεί ατομική πρωτοβουλία του επιχειρηματία, είναι αυτή που οδηγεί στη σύλληψη, οργάνωση και διαχείριση μιας παραγωγικής νέας επιχείρησης, συνυπολογίζοντας όλους τους συναφείς κινδύνους και επιδιώκοντας το κέρδος ως ανταμοιβή. Στην οικονομία, η επιχειρηματικότητα θεωρείται μερικές φορές ως παραγωγικός πόρος, όπως ακριβώς λογίζονται ως παραγωγικοί πόροι η γη, η εργασία, οι φυσικοί πόροι και το κεφάλαιο.

Ο επιχειρηματίας αναλαμβάνει τον οικονομικό κίνδυνο σύστασης ή διαχείρισης μιας νέας επιχείρησης, όπου η επιχείρηση βασίζεται σε μια νέα ιδέα, ή έναν καινοτόμο τρόπο εκτέλεσης ενός έργου. Το «επιχειρηματικό πνεύμα» είναι κάτι που από καιρό συνδέεται με την κινητήρια δύναμη της οικονομικής προόδου και της ανάπτυξης. Ο Joseph Schumpeter (1942) διατύπωσε ότι το κλειδί για την επιτυχία των αγορών εναπόκειται στην πρωτοβουλία των επιχειρηματιών, που επιμένουν στην ανάπτυξη

νέων προϊόντων και τεχνολογιών και επιτυγχάνουν τελικά τη μείωση του κόστους παραγωγής. Το μοντέλο Kaiser (1990) βασίστηκε σε προγενέστερες αναφορές, συμπεριλαμβανομένων και αυτών του Schumpeter, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα κύρια χαρακτηριστικά του επιχειρηματία που καινοτομεί, δηλαδή η ανάληψη κινδύνου και κατανομής πόρων είναι συμπληρωματικές έννοιες και αδιάσπαστες πτυχές της επιχειρηματικότητας. Ο Kirzner (1997) υποστηρίζει ότι η διαδικασία επιχειρηματικής καινοτομίας είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα των αγορών, καθώς οι νεοτερισμοί που υιοθετούνται δίνουν νέες ευκαιρίες κέρδους, λαμβάνοντας πάντα το σχετικό ρίσκο. Από την άποψη αυτή, ο Jenner (1998) μοντελοποιεί την επιχειρηματική διαδικασία του Schumpeter ως μια δυναμική δραστηριότητα, όπου οι επιχειρηματίες αναζητούν νέους συνδυασμούς προϊόντων, αλλά και τεχνικών παραγωγής που θα οδηγήσουν σε αυξημένη παραγωγικότητα και οικονομική ανάπτυξη.

Καταληκτικά, θα πρέπει να ειπωθεί ότι η εμβέλεια του επιχειρηματικού πνεύματος και γενικότερα της επιχειρηματικότητας ερμηνεύεται ολιστικά, όχι μόνο μέσω των οικονομικών θεωριών, αλλά αναλύεται και στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών.

1.4. Τι είναι καινοτομία;

Στο σημερινό οικονομικό γίγνεσθαι, η ικανότητα μιας επιχείρησης να εισάγει νέα καινοτόμα προϊόντα ίσως αποτελεί και το μεγαλύτερο ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα. Η καινοτομία, η αξιολόγηση και η υλοποίηση της σε μια επιχείρηση αποτελεί μια επίπονη διαδικασία, που ωστόσο μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην ανάπτυξη βιώσιμων και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων.

Στη βιβλιογραφία υπάρχουν ποικίλοι ορισμοί της καινοτομίας. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένοι:

- Ο Freeman και Soete (Freeman & Soete, 1982) αναφέρουν: «Η βιομηχανική καινοτομία περιλαμβάνει τεχνικό σχεδιασμό, κατασκευή, διοικητικές και εμπορικές δραστηριότητες που σχετίζονται με το μάρκετινγκ λίγων (ή βελτιωμένων) προϊόντων, ή με την πρώτη εμπορική χρήση μιας νέας (ή βελτιωμένης) διαδικασίας, ή εξοπλισμού».
- Ο Porter (1990) δηλώνει ότι: «οι επιχειρήσεις αποκτούν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα μέσω δράσεων καινοτομίας. Προσεγγίζουν της καινοτομίας με

την ευρύτερη έννοια, συμπεριλαμβανομένου νέων τεχνολογιών και νέων τρόπων να κάνουν πράγματα. Αντιλαμβάνονται μία καινούργια βάση για να ανταγωνιστούν ή βρίσκουν καλύτερους τρόπους να ανταγωνιστούν σε παλαιούς τρόπους».

- Ο Drucker (1985) τονίζει: «καινοτομία είναι το ειδικό εργαλείο των επιχειρηματιών, μέσω του οποίου εκμεταλλεύονται την αλλαγή, ως μια ευκαιρία για μια διαφορετική δραστηριότητα, ή υπηρεσία».

Ενδιαφέρον και ολιστική προσέγγιση έχει και ο ορισμός της Πράσινης Βίβλου της Ε.Ε. για την καινοτομία³, σύμφωνα τον οποίο ο όρος Καινοτομία μπορεί να αναφέρεται στη διαδικασία – μετατροπή μιας ιδέας σε εμπορεύσιμο προϊόν ή σε υπηρεσία, σε μια νέα μορφή οργάνωσης της επιχείρησης, σε μια νέα ή βελτιωμένη λειτουργική μέθοδο παραγωγής, σε ένα νέο τρόπο παρουσίασης ενός προϊόντος (design, marketing), ή ακόμη και σε μια νέα μέθοδο παροχής υπηρεσιών. Μπορεί επίσης να αναφέρεται στο σχεδιασμό και στην κατασκευή νέου βιομηχανικού εξοπλισμού, στην υλοποίηση ενός έργου με νέο τρόπο διαχείρισης, ή να υποδηλώνει ένα νέο τρόπο σκέψης για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης ή ενός προβλήματος.

Η τελευταία (τρίτη) έκδοση του Εγχειριδίου του Όσλο (OECD/Eurostat, 2005) ορίζει την καινοτομία ως τη δημιουργία ενός νέου ή σημαντικά βελτιωμένου προϊόντος (αντιστοίχως και μιας βελτιωμένης ή πρωτότυπης υπηρεσίας) ή μιας ολοκληρωμένης διαδικασίας, όπως μιας νέας μεθόδου μάρκετινγκ ή μιας νέας επιχειρησιακής μεθόδου που μπορεί να αφορά στις πρακτικές, στην οργάνωση του χώρου εργασίας ή στις εξωτερικές σχέσεις. Στο πλαίσιο αυτό η καινοτομία κατηγοριοποιείται στους ακόλουθους τέσσερις τύπους:

- **Καινοτομία προϊόντων:** εισαγωγή ενός αγαθού ή υπηρεσίας που διαθέτει νέα χαρακτηριστικά ή σημαντικές βελτιώσεις, σε σχέση με τα προγενέστερα χαρακτηριστικά ή τις έως τώρα προβλεπόμενες χρήσεις. Ως τέτοιου είδους βελτιώσεις αναφέρονται ενδεικτικά μερικές, που αφορούν πεδία όπως τις τεχνικές προδιαγραφές, τα εξαρτήματα και τα υλικά που χρησιμοποιούνται, το ενσωματωμένο λογισμικό, τη φιλικότητα προς το χρήστη ή άλλα λειτουργικά χαρακτηριστικά.

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=celex%3A52007DC0161>

- **Διαδικασία καινοτομίας:** η εφαρμογή μιας νέας ή σημαντικά βελτιωμένης μεθόδου παραγωγής ή παράδοσης. Αυτό περιλαμβάνει σημαντικές αλλαγές στις τεχνικές, τον εξοπλισμό ή / και το λογισμικό.
- **Καινοτομία μάρκετινγκ:** εφαρμογή νέας μεθόδου μάρκετινγκ που συνεπάγεται σημαντικές αλλαγές στο σχεδιασμό, ή τη συσκευασία του προϊόντος, στην τοποθέτηση προϊόντων, στην προώθηση προϊόντων, ή στην τιμολόγηση.
- **Οργανωτική καινοτομία:** η εφαρμογή μιας νέας οργανωτικής μεθόδου στις επιχειρηματικές πρακτικές της επιχείρησης, στην οργάνωση του χώρου εργασίας ή στις εξωτερικές σχέσεις.

1.5. Η καινοτομία και ο ποιοτικός προσδιορισμός της

Γενικά θα μπορούσε κανείς να διακρίνει τις πιο κάτω κατηγορίες δεικτών που σχετίζονται με την μέτρηση της καινοτομίας:

- Οι δείκτες εισροών (input), που μετρούν κυρίως τους πόρους που διατίθενται στη διαδικασία καινοτομίας. Αυτές οι εισροές περιλαμβάνουν το θεωρητικό, το ανθρώπινο και το τεχνολογικό κεφάλαιο π.χ. (Baruk, 1997; Carayannis, Evans, & Hanson, 2003; Hagedoorn & Cloudt, 2003).
- Οι δείκτες διαδικασιών (process) απεικονίζουν τα οργανωτικά συστήματα και τα συστήματα διαχείρισης καινοτόμων παραγωγικών δραστηριοτήτων. Επίσης συμπεριλαμβάνουν το συνολικό στρατηγικό σχέδιο καινοτομίας μιας εταιρείας (Howells, 1995).
- Οι δείκτες εκροών (output) ποσοτικοποιούν τα αποτελέσματα της οργανωτικής καινοτομίας. Οι δείκτες αυτής της ομάδας μετρούν τον όγκο, αλλά και τους ρυθμούς κατάθεσης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, την κατοχύρωση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, τον αριθμό νέων προϊόντων, το ποσοστό των πωλήσεων καινοτόμων προϊόντων κ.α. (Baruk, 1997). Επίσης αντιπροσωπεύουν το βαθμό επιτυχίας της καινοτόμου δραστηριότητας, δίνοντας στοιχεία για τα περιθώρια κέρδους της επιχείρησης, ή τα μερίδια αγοράς που έχει κατακτήσει η εταιρεία μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, το ρυθμό ανάπτυξης της εταιρείας, τα κυρίαρχα σχέδια ή τεχνολογικά πρότυπα που διαμορφώνονται από τις επιχειρηματικές καινοτομίες

(Carayannis, Evans, & Hanson, 2003). Ο απόηχος της καινοτομίας μετρά τα διαρκή πλεονέκτημα που μια εταιρεία απολαμβάνει, εφαρμόζοντας καινοτόμες μεθόδους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Δημόσια πολιτική και επιχειρηματικότητα

2.1. Η σχέση μεταξύ επιχειρηματικής δραστηριότητας και οικονομικής ανάπτυξης

Η επιχειρηματικότητα αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ως βασικός παράγοντας που συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη. Όπως υποστηρίζει η Minniti (1999), οι επιχειρηματίες είναι οι καταλύτες για την οικονομική ανάπτυξη, επειδή δημιουργούν μια εξωτερική σχέση δικτύωσης που προάγει τη δημιουργία νέων ιδεών και νέων σχηματισμών εντός της αγοράς. Η διαπίστωση ότι η αυξημένη επιχειρηματική δραστηριότητα οδηγεί σε μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη είναι βάσιμη, τόσο σε εθνικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα, οι Reynolds, Hay, and Camp (1999) δείχνουν ότι το ένα τρίτο επί των ποσοστών εθνικής οικονομικής ανάπτυξης μπορεί να αποδοθεί στο επίπεδο επιχειρηματικότητας της κάθε χώρας. Υποστηρίζοντας αυτά τα ευρήματα, οι Zacharakis, Bygrave και Sheperd (2000) μελετούν δεκαεπτά ανεπτυγμένες οικονομίες και διαπιστώνουν ότι η καινοτόμος επιχειρηματική δραστηριότητα εξηγεί περίπου το ήμισυ των διαφορών στην αύξηση του ΑΕΠ μεταξύ των χωρών.

Πιο πρόσφατα, ο Henderson (2002) δίνει και τη χωρική διάσταση του πράγματος, καθώς υποστηρίζει ότι οι επιχειρηματίες επηρεάζουν σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα σε τοπικό επίπεδο, ενισχύοντας την τοπική δημιουργία θέσεων εργασίας, αυξάνοντας τον πλούτο και τα τοπικά εισοδήματα και συνδέοντας τις τοπικές οικονομίες με την ευρύτερη παγκόσμια οικονομία.

Ως εκ τούτου, η επιχειρηματικότητα αποτελεί ζωτικό στοιχείο της περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης. Η δημιουργία νέων επιχειρηματικών οντοτήτων, όχι μόνο δημιουργεί προστιθέμενη αξία, φορολογικά έσοδα, απασχόληση και καινοτομία, αλλά αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο για την ανάπτυξη ενός ζωντανού επιχειρηματικού τομέα μικρού και μεσαίου μεγέθους, που αποτελεί τον πυρήνα των πιο ανταγωνιστικών οικονομιών. Έχει τη δυνατότητα να συμβάλει σε συγκεκριμένους στόχους αειφόρου ανάπτυξης, όπως η απασχόληση γυναικών, νέων ή μειονεκτουσών ομάδων. Οι επιχειρηματίες που προσανατολίζονται στην ανάπτυξη μπορούν επίσης να συμβάλουν στη διαρθρωτική μεταρρύθμιση και στην οικοδόμηση νέων βιομηχανιών, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων

φιλικών προς το περιβάλλον (United Nations Conference on Trade and Development, 2012).

2.2. Ο ρόλος της δημόσιας πολιτικής στην προώθηση της επιχειρηματικότητας

Όπως προαναφέρθηκε, η στάση της δημόσιας πολιτικής απέναντι στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα διαφέρει σημαντικά στα τρία βασικά οικονομικά δόγματα. Ειδικότερα και ανά οικονομική θεώρηση αναφέρονται τα εξής:

Η νεοκλασική θεωρία ανάπτυξης επικεντρώθηκε κυρίως στον ρόλο της επένδυσης στο φυσικό κεφάλαιο, ως κινητήριου μοχλού της οικονομικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο των νεοκλασικών οικονομικών, ο ρόλος και ο αντίκτυπος της καινοτομίας είναι ελάχιστα αισθητός. Στο επίκεντρο των νεοκλασικών οικονομικών βρίσκεται η αποδοτικότητα, τόσο ως προς την παραγωγή, όσο και ως προς την κατανομή των πόρων για την ικανοποίηση των απαιτήσεων των καταναλωτών. Στο νεοκλασικό μοντέλο, η τεχνολογική αλλαγή θεωρείται εξωγενής παράγοντας, σε ό, τι επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη. Τα κυριότερα μέσα πολιτικής είναι οι φόροι, οι οποίοι θεωρητικά μειώνουν τα κίνητρα για επενδύσεις σε καινοτόμες δραστηριότητες (π.χ. χαμηλότεροι φόροι, πιστώσεις φόρου έρευνας και ανάπτυξης). Ομοίως, η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως απάντηση στα κίνητρα. Όσο δεν υπάρχουν φόροι ή σχετικές στρεβλώσεις, οι δυνάμεις της αγοράς θα παρέχουν την κατάλληλη προσφορά επιχειρηματικότητας. Το επίκεντρο των νεοκλασικών οικονομικών και των οδηγιών που καθοδηγούν τη δημόσια πολιτική είναι η αποτελεσματικότητα των αγορών. Η νεοκλασική οικονομία έχει προσανατολισμό προς την αγορά και όχι καινοτομία ή τον επιχειρηματικό προσανατολισμό.

Η εστίαση των κεϋνσιανών οικονομικών είναι η αποκατάσταση της οικονομικής παραγωγής σε επίπεδα συμβατά με την πλήρη απασχόληση. Ο κύριος στόχος πολιτικής είναι η (συνολική) πλευρά της ζήτησης της οικονομίας. Τα κυριότερα μέσα πολιτικής είναι η δημοσιονομική και νομισματική πολιτική. Η εστίαση της πολιτικής στη συνολική ζήτηση προϋποθέτει ότι η προσφορά θα ανταποκριθεί στη ζήτηση. Έτσι, δίνεται λίγη προσοχή στο ρόλο ή τον αντίκτυπο της καινοτομίας.

Αντίθετα, η καινοτομία και η επιχειρηματικότητα είναι τα κύρια σημεία εστίασης στα οικονομικά του Schumpeter. Η καινοτόμος δραστηριότητα είναι το κλειδί της

οικονομίας και η επιχειρηματικότητα αποτελεί θεμελιώδη συμπεριφορά, στην οποία στηρίζεται η καινοτομία. Η νεοκλασική οικονομία θεωρεί την είσοδο στην αγορά σημαντικό οικονομικό φαινόμενο, εξαιτίας των εξισορροπητικών επιπτώσεών της, καθώς η προσφορά θα αυξηθεί. Ωστόσο, βλέποντας μέσα από το πρίσμα του Schumpeter, η έκθεση στην ελεύθερη αγορά είναι σημαντική για ακριβώς τον αντίθετο λόγο. Χρησιμεύει στην αποσταθεροποίηση των αγορών, μέσω της διαδικασίας δημιουργικής καταστροφής. Η είσοδος αφορά την αλλαγή, άρα ο επιχειρηματίας που βρίσκεται πίσω από την είσοδο καινοτόμου προϊόντος αποτελεί τον βασικό παράγοντα της αλλαγής.

Ο ρόλος της δημόσιας πολιτικής στα οικονομικά του Schumpeter είναι να διευκολύνει τις επενδύσεις σε δραστηριότητες παραγωγής γνώσης, όπως η έρευνα και η εκπαίδευση, και να ενθαρρύνει τους φορείς καινοτομίας ή τους επιχειρηματίες να παράγουν νέα προϊόντα. Αυτό οδηγεί σε ένα σαφώς διαφορετικό σύνολο στόχων και μέσω πολιτικής από τους προγενέστερους των νεοκλασικών και των κεϋνσιανών οικονομικών. Στους στόχους που εστιάζει η πολιτική αυτή, περιλαμβάνονται τα πανεπιστήμια, τα σχολεία και τα ερευνητικά ιδρύματα, καθώς και οι νεοσύστατοι επιχειρηματίες. Τα μέσα πολιτικής περιλαμβάνουν τη χρηματοδότηση της έρευνας και της επιστήμης, αλλά και τη χρηματοδότηση για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων και την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Παραδείγματα τέτοιων μέσων πολιτικής περιλαμβάνουν το πρόγραμμα Small Business Innovation Research (SBIR) στις Ηνωμένες Πολιτείες (Link & Scott, 2010), καθώς και πληθώρα θερμοκοιτίδων⁴, επιστημονικών πάρκων⁵ και προγραμμάτων μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στα πανεπιστήμια (European Commission, 2013).

⁴ Ως θερμοκοιτίδες ορίζουμε φορείς που λειτουργούν ως καταλυτικό εργαλείο για την ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, και παρέχουν συνήθως στους επιχειρηματίες μια σειρά πόρων και υπηρεσιών (NBIA, 2007). Οι υπηρεσίες που παρέχονται από τις θερμοκοιτίδες είναι συνήθως πρόσβαση συστεγαζόμενους με άλλες επιχειρήσεις χώρους με χαμηλό κόστος ενοικίασης, πρόσβαση σε δίκτυα, βοήθεια στην ανάπτυξη επιχειρηματικών σχεδίων και σχεδίων μάρκετινγκ, συμβουλευτική, διοικητικές υπηρεσίες, καθώς και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (Rubin, Aas, & Stead, 2015).

⁵ Ένα επιστημονικό πάρκο είναι ένας οργανισμός ο οποίος διαχειρίζεται από ειδικευμένους επαγγελματίες, ο κύριος στόχος του οποίου είναι να αυξήσει τον πλούτο της κοινότητας του, προωθώντας την κουλτούρα της καινοτομίας και την ανταγωνιστικότητα των συνδεδεμένων επιχειρήσεων και των ιδρυμάτων που βασίζονται στη γνώση. Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, ένα επιστημονικό πάρκο διεγείρει και διαχειρίζεται τη ροή γνώσεων και τεχνολογίας μεταξύ πανεπιστημίων, ιδρυμάτων έρευνας και τεχνολογίας, επιχειρήσεων και αγορών, διευκολύνει τη δημιουργία και την ανάπτυξη εταιρειών που βασίζονται στην καινοτομία μέσω διαδικασιών θερμοκοιτίδας και τεχνοβλαστών· και παρέχει άλλες υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας μαζί με χώρο και εγκαταστάσεις υψηλής ποιότητας (International Association of Science Parks and Areas of Innovation, 2019).

Η βιβλιογραφία συχνά – αν και λανθασμένα - εξισώνει την πολιτική για την επιχειρηματικότητα με την πολιτική για τις ΜμΕ, αλλά όπως δείχνουν ορισμένοι συγγραφείς π.χ., (Storey, 2005), υπάρχει μια ουσιαστική διαφορά. Ενώ οι πολιτικές για τις ΜμΕ απευθύνονται σε υπάρχουσες επιχειρήσεις, και επιδιώκουν να παρέχουν συμβουλές και πληροφορίες για να βοηθήσουν σε προβλήματα που ανακύπτουν (για παράδειγμα συμμόρφωση με τους κανονισμούς, απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων), οι πολιτικές επιχειρηματικότητας κατευθύνονται προς τα άτομα στοχευμένα. Αυτά είναι άτομα που είτε σκέφτονται, είτε προτίθενται, είτε έχουν ξεκινήσει πρόσφατα μια νέα επιχείρηση.

Επομένως, οι πολιτικές για την επιχειρηματικότητα στοχεύουν στην ενθάρρυνση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, κοινωνικά και οικονομικά, από άτομα που ενεργούν ανεξάρτητα στην επιχείρηση (Henrekson & Stenkula, 2009). Κύριος στόχος τους είναι η αύξηση του επιπέδου της επιχειρηματικής δραστηριότητας που θεωρείται ότι είναι κάτω από το κοινωνικό βέλτιστο. Οι πολιτικές ενίσχυσης μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα για την αντιμετώπιση των αναγκών των επιχειρηματιών, π.χ. προγράμματα επιχειρηματικών συμβουλών, ή μέσω των ευρύτερων πλαισίων μακροοικονομικής πολιτικής, π.χ. εκπαιδευτική πολιτική.

Πολλές πολιτικές καινοτομίας μπορούν να έχουν μια χωροταξική διάσταση, δεδομένου ότι μπορούν να παρέχονται σε μια συγκεκριμένη περιοχή, για παράδειγμα, σε μια θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων, σε ένα επιστημονικό πάρκο, σε έναν οικισμό, ή σε μια περιοχή. Μέσα στις θερμοκοιτίδες, η υποστήριξη παρέχεται γενικά σε επιχειρηματίες και επιχειρήσεις σε πρώιμα στάδια, ενώ σε μεγαλύτερες κλίμακες, δηλαδή σε πιο προχωρημένο στάδιο οργάνωσης της επιχείρησης, είναι πιθανότερο να ενισχύεται η ίδια η επιχείρηση και όχι ο επιχειρηματίας. Στο πλαίσιο αυτό συμπεριλαμβάνονται συγκεκριμένες δράσεις, συμπεριλαμβανομένης της καλλιέργειας των δεξιοτήτων για την επιχειρηματικότητα, αλλά και της καθοδήγησης και της πρόσβασης σε άλλες παρόμοιες επιχειρήσεις.

Επειδή οι θερμοκοιτίδες είναι πολύ διαφορετικές μεταξύ τους, όσον αφορά στην παροχή υπηρεσιών που παρέχουν, διαφέρουν επίσης στην τοποθεσία τους και έχουν την προοπτική πολλών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων τους, η μέθοδος της συστηματικής ανασκόπησης δεν μπορεί να εφαρμοστεί αντικειμενικά σε μια συγκριτική μελέτη των αξιολογήσεων των θερμοκοιτίδων. Ανάλογα με το

επίπεδο στήριξης των πόρων, οι επιχειρηματικές πολιτικές μπορούν να ταξινομηθούν ως παρεμβατικές, ή ήπιες (Storey, 2005). Οι παρεμβατικές πολιτικές συνήθως παρέχουν συνδρομή με τη μορφή χρηματοδότησης (δάνεια και επιχορηγήσεις), ενώ τα ήπια μέτρα στήριξης περιλαμβάνουν δραστηριότητες παροχής συμβουλών στους επιχειρηματίες, πριν από την ίδρυση επιχειρήσεων, παροχή τεχνογνωσίας στη φάση εκκίνησης, διευκόλυνση της οικονομικής βοήθειας, ενίσχυση της τεχνολογίας και της πρόσβασης στην τεχνολογία, σε υλική υποδομή ή συμβουλευτικό έργο μετά την εκκίνηση της επιχειρηματικής μονάδας.

Η πολιτική για την επιχειρηματικότητα και η πολιτική για τις ΜμΕ έχουν ως στόχο δύο διαφορετικά είδη αλληλεπιδράσεων στην οικονομία. Και οι δύο πολιτικές επιδιώκουν να βελτιώσουν την απόδοση των οικονομικών παραγόντων, όμως η πολιτική για την επιχειρηματικότητα επικεντρώνεται στου επιχειρηματίες, ενώ η πολιτική για τις ΜμΕ να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Παράλληλα και οι δύο επιδιώκουν να αυξήσουν τον αριθμό των οικονομικών παραγόντων, η πολιτική επιχειρηματικότητα από την μία πασχίζοντας να αυξήσει το επίπεδο προσφοράς επιχειρηματιών, ενώ η πολιτική για τις ΜμΕ επιδιώκει να αυξήσει τον αριθμό των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων.

Ο Lerner (2010) προσδιορίζει τρεις θεμελιώδεις λογικές από την ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Πρώτον, αναγνωρίζεται ευρέως ότι η καινοτομία ευνοεί την οικονομική ανάπτυξη. Οι χώρες ή οι περιοχές με σταθερά υψηλό επίπεδο καινοτομίας, η δημιουργία νέων γνώσεων και ο ανάλογος επιχειρηματικός ιστός (Diniz & Sequeira, 2012), οδηγούν σταθερά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Furman, Porter, & Stern, 2002; Sarasvathy & Venkataraman, 2011). Επιπρόσθετα, η επιχειρηματικότητα είναι απαραίτητη για να φέρει νέες ανακαλύψεις στην αγορά και μπορεί επίσης να αποτελέσει πηγή για την τόνωση της καινοτομίας (Lerner, 2010).

Οι δημόσιοι οργανισμοί μπορούν πραγματικά να προωθήσουν την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία με επιχειρηματικά κεφάλαια (Lerner, 2010). Η προσέγγιση που πρέπει να υιοθετήσουν οι κυβερνήσεις εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το βιομηχανικό οικολογικό σύστημα σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό, τεχνολογικό και κοινωνικοοικονομικό χώρο. Αναγνωρίζεται ευρέως ότι οι καινοτομίες εξαρτώνται από τις πρωτοβουλίες της βιομηχανίας (Pisano & Shih,

2009). Ως εκ τούτου, οι δημόσιες πρωτοβουλίες θα πρέπει να λειτουργούν υποστηρικτικά σε αυτά τα συστήματα και να μην προσπαθούν τεχνητά να τα στρέψουν σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

Συνοψίζοντας, οι δημόσιοι φορείς πρέπει να υποστηρίζουν την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα, διότι και οι δύο δράσεις συνδέονται άμεσα με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς η μια χρειάζεται και ενισχύει την άλλη. Επιπλέον, νέες επιχειρηματικές μονάδες προάγουν εφευρέσεις και δρουν συνεργατικά στην προώθηση προϊόντων από τα εργαστήρια (ή τα συνεργεία) στις αγορές.

2.3. Γιατί χρειάζονται δημόσιες πολιτικές για την στήριξη της επιχειρηματικότητας

Το ερώτημα που τίθεται στο κεφάλαιο αυτό είναι γιατί πρέπει μια κυβέρνηση να υιοθετήσει στοχευμένη πολιτική για την επιχειρηματικότητα και την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος. Ο θεμελιώδης οικονομικός λόγος για τη δημόσια παρέμβαση σε σχέση με την επιχειρηματικότητα είναι οι στρεβλώσεις και αστοχίες της οικονομίας της αγοράς. Αυτές προκύπτουν, ως επί το πλείστον, από την ασυμμετρία των πληροφοριών (Storey, 2005; Audretsch, Grilo, & Thurik, 2007). Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση και οι ανεπάρκειες της αγοράς που σχετίζονται με την έρευνα και την καινοτομία παρέχουν τη θεωρητική αιτιολόγηση για παρεμβατικές μορφές δημόσιων πολιτικών.

2.3.1. Έλλειψη ευαισθητοποίησης

Καταρχήν διαπιστώνεται έλλειμμα ή χαμηλή ευαισθητοποίηση μεταξύ (νέων) ατόμων σχετικά με τα πιθανά οφέλη από την έναρξη μιας επιχείρησης (Storey, 2005). Αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί, για παράδειγμα, με την εκπαιδευτική πολιτική που μπορεί να ευαισθητοποιήσει και να προσφέρει κάποια εκπαίδευση στους νέους, προς όφελος μιας επιχειρηματικής σταδιοδρομίας. Επιλέξιμος στόχος θα μπορούσε να είναι όσοι ήδη εργάζονται, ή ακόμη και οι άνεργοι και οι σπουδαστές. Στόχος αυτών των πολιτικών είναι να προωθήσουν μια αλλαγή στο συλλογικό αξιακό σύστημα, με σκοπό τα άτομα (και η κοινωνία γενικά) να καταστούν πιο επιχειρηματικά. Η δράση, στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να είναι ad hoc, αλλά θα μπορούσε επίσης να επιτευχθεί μέσω γενικής διάχυσης.

2.3.2. Προβλήματα πληροφόρησης

Δευτερευόντως, εντοπίζονται αστοχίες που προκύπτουν από την άγνοια των ιδιοκτητών των επιχειρήσεων, σχετικά με τα οφέλη της απόκτησης εξωτερικών συμβουλών από εμπειρογνώμονες. Τέτοιες ατέλειες πληροφόρησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αιτιολογήσουν δημόσιες επιχορηγήσεις, για να λειτουργήσουν ως αρωγοί στη χρηματοδότηση ειδικών συμβούλων για τις μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις. Μια σημαντική διάκριση που θα πρέπει να γίνεται είναι αυτή μεταξύ της υποστήριξης της επιχείρησης και της υποστήριξης του επιχειρηματία. Οι γενικότερες συμβουλές μπορούν να δοθούν με τη μορφή συστάσεων, ή μπορεί να περιλαμβάνουν επιδοτούμενες μορφές παροχής πληροφοριών, που έχουν εγκριθεί από την κυβέρνηση και, ως εκ τούτου, θα διασφαλίζουν ένα ελάχιστο πλαίσιο ποιότητας, προκειμένου να μειώνεται ο χρόνος και το κόστος που αναλώνει η επιχείρηση.

2.3.3. Πρόσβαση στα κεφάλαια

Ένα τρίτο είδος μη επαρκούς πληροφόρησης αφορά στην πρόσβαση των δυνατοτήτων χρηματοδότησης. Στο πλαίσιο αυτό, ο χώρος του χρηματοπιστωτικού δανεισμού είναι ιδιαίτερα ευάλωτος στις ασυμμετρίες πληροφόρησης. Δεδομένου ότι πολλές από τις επιχειρήσεις διαθέτουν ελάχιστη ή και καθόλου κερδοφορία, τα τραπεζικά ιδρύματα δεν είναι σε θέση να εκτιμήσουν πλήρως τον κίνδυνο ή και τις επιχειρηματικές ευκαιρίες. Η παρέμβαση με τη μορφή εγγυήσεων πιστώσεων βασίζεται σε μια τέτοια αδυναμία.

2.3.4. Θετικές επιπτώσεις των επενδύσεων στην έρευνα και την καινοτομία

Τέλος, η κρατική παρέμβαση μπορεί επιπρόσθετα να τεκμηριωθεί, όταν είναι αναγκαία η εναρμόνιση των ατομικών και συλλογικών συμφερόντων. Μια δημόσια επιχορήγηση μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα χρήσιμη για τις επιχειρήσεις, προκειμένου να αναλάβουν έργα προς το συμφέρον του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, τα οποία δεν θα απόφεραν, διαφορετικά, προσοδοφόρες αποδόσεις. Κλασικό παράδειγμα για αυτήν την περίπτωση είναι οι πολιτικές για την προώθηση της καινοτομίας. Χωρίς επιδοτήσεις, η δημιουργία και η ανάπτυξη εταιρειών, που βασίζονται στην τεχνολογία, θα ήταν ελάχιστες. Έτσι, τεκμηριώνονται και επιστημονικά οι κρατικές πολιτικές για την προώθηση των Επιστημονικών Πάρκων, ή για τη δημόσια

χρηματοδότηση προγραμμάτων που επικεντρώνονται σε μικρές επιχειρήσεις που προωθούν την τεχνολογία.

2.3.5. Η περίπτωση των θερμοκοιτίδων για την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς

Η δημόσια στήριξη για την καινοτομία παρέχεται και στα πλαίσια των δραστηριοτήτων που έχουν χωροταξική ή γεωγραφική αναφορά. Η προσπάθεια αυτή στοχεύει πρωτίστως σε επιχειρηματίες που βρίσκονται μέσα σε θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων. Ωστόσο, οι θερμοκοιτίδες δεν μπορούν να λειτουργήσουν αποκλειστικά και μόνο με κρατική επιχορήγηση, καθώς η λειτουργία σημαντικού αριθμού ιδιωτικών αντίστοιχων σχηματισμών υποδηλώνει ότι υπάρχει μια αποτελεσματική αγορά υπηρεσιών αυτού του είδους. Σε μια πιο προσεκτική εξέταση της λειτουργίας των θερμοκοιτίδων, όπως έχει γίνει πρόσφατα (Dee, Livesey, Gill, & Minshall, 2011) έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός αυτών που λειτουργούν χωρίς κρατική επιχορήγηση.

2.4. Τρόποι στήριξης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας

Η έρευνα για την επιχειρηματικότητα και τη δυναμική της καινοτομίας επικεντρώνεται κυρίως στη σύλληψη, τη χρηματοδότηση και τη σύσταση νέων (Short, Ketchen Jr., Combs, & Ireland, 2010), ή ακόμη και στη μετατροπή των ΜμΕ σε επιχειρηματικά μοντέλα που βασίζονται στην καινοτομία (Knockaert, Vandembroucke, & Huyghe, 2013).

Η υποστήριξη για τη σύλληψη νέων επιχειρήσεων σκόπιμο είναι να περιλαμβάνει ένα είδος ημιδομημένης διαδικασίας, που κυμαίνεται από την παραγωγή ιδεών και τη συγκρότηση ομάδας, έως τον ορισμό ενός αρχικού επιχειρησιακού μοντέλου και την ολοκλήρωση ενός επιχειρησιακού σχεδίου, που μπορεί να παρουσιαστεί με επιτυχία σε χρηματοδότες και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη (Brinckmann, Grichnik, & Kapsa, 2010). Η εξωτερική χρηματοδοτική στήριξη ιδίων κεφαλαίων που διατίθεται για νέες επιχειρήσεις μπορεί να ομαδοποιηθεί σε τρεις κατηγορίες (Bertoni & Tyknonά, 2012): Κεφάλαιο επιχειρηματικών συμμετοχών⁶ (Venture Capital - VC),

⁶ Ως Κεφάλαιο επιχειρηματικών συμμετοχών ορίζουμε έναν τρόπο χρηματοδότησης της ίδρυσης, ανάπτυξης ή εξαγοράς μιας εταιρείας, βάσει του οποίου ο επενδυτής αποκτά τμήμα του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας ως αντάλλαγμα για την παροχή χρηματοδότησης (British Private Equity and Venture Capital Association, 2019).

Επιχειρηματικός Άγγελος⁷ (Angel Investor) και συλλογική χρηματοδότηση⁸ (Crowd Funding). Υπάρχει συναίνεση στη βιβλιογραφία ότι το VC, το οποίο κρατιέται και διοχετεύεται στους επιχειρηματίες μέσω μιας συγκεκριμένης δομής ή θεσμού, είναι ο καταλληλότερος τρόπος χρηματοδότησης νέων επιχειρήσεων (Croese, Marti, & Murtini, 2013). Στόχος είναι να εξασφαλιστεί κάποια εξωτερική χρηματοδότηση και να υπάρξει ένα υποστηρικτικό περιβάλλον για τα πρωτογενή επιχειρηματικά σχέδια, αξιοποιώντας και τη δυνατότητα των δοκιμαστικών αγορών. Η σύλληψη ωστόσο της όλης εκτέλεσης πρέπει να λαμβάνει υπόψη και την ετερογένεια των επιχειρηματιών, των ομάδων και των επιχειρήσεων, παρέχοντας έτσι ευέλικτες δομές και διαδικασίες (Lerner, 2010).

Η υποστήριξη της στροφής προς την καινοτομία έχει μακρά παράδοση από πλευράς των περιφερειακών, εθνικών και υπερεθνικών παρεμβάσεων πολιτικής, παράλληλα με την ακαδημαϊκή έρευνα που αναλύει εκτενώς αυτά τα φαινόμενα (Martin, 2012; Radosevic & Yoruk, 2013). Οι διαγωνισμοί επιχειρηματικών σχεδίων και επιχειρηματικών ιδεών είναι οι πιο συχνά συναντώμενοι μηχανισμοί υποστήριξης για τη σύσταση επιχειρήσεων. Το επιχειρηματικό σχέδιο θα είναι το αποτέλεσμα μιας συνεχώς βελτιούμενης διαδικασίας σχεδιασμού και προγραμματισμού, όπου υπάρχει δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ σχεδιασμού και μάθησης, με σκοπό την αξιολόγηση των επιλογών και τη λήψη αποφάσεων (Chwolka & Raith, 2012).

Το βασικό εμπόδιο για την προσέλκυση κεφαλαίων είναι η έλλειψη γνώσης σχετικά με την προσέλκυση των επενδυτών (Basu, Phelps, & Kotha, 2011). Οι λόγοι για αυτό το φαινόμενο είναι πολλοί. Οι νέοι εταίροι και οι επενδυτές μιλούν διαφορετικές γλώσσες, ενώ για πολλούς, υπάρχει έλλειψη γνώσης σε οικονομικά θέματα και έλλειψη τεχνογνωσίας για την παρουσίαση, την επικοινωνία και την προβολή των βασικών παραμέτρων που αναζητούν οι επενδυτές στις αλληλεπιδράσεις τους με τις νεοσύστατες επιχειρήσεις (Petkova, Rindova, & Gupta, 2013). Κατά συνέπεια, πρέπει να δοθεί έμφαση στις οικονομικές γνώσεις και στον κώδικα επικοινωνίας των επενδυτών. Όσον αφορά τη συλλογική χρηματοδότηση (crowd funding) τα νομικά

⁷⁷ Ως Επιχειρηματικός Άγγελος ορίζεται ο επενδυτής που δίνει τα χρήματά του σε μια startup η οποία είναι μόλις στα πρώτα της βήματα μετά την αρχική ιδέα. Ουσιαστικά, καλύπτει το κενό μεταξύ των χρημάτων που δίνει η οικογένεια και οι φίλοι και των Venture Capitals τα οποία ψάχνουν ήδη εφαρμοσμένες ιδέες (Fortune Greece, 2019).

⁸ Το Crowdfunding είναι η διαδικασία με την οποία ένας επιχειρηματίας αυξάνει την εξωτερική χρηματοδότηση μέσω μιας μεγάλης ομάδας ατόμων, αξιοποιώντας τη χρήση κοινωνικών δικτύων (Belleflamme, Lambert, & Schwienbacher, 2014).

ζητήματα στις τοπικές αγορές πρέπει να επιλυθούν και οι κοινοπραξίες να ενημερώνονται για τις διάφορες μορφές χρηματοδότησης από το πλήθος (Belleflamme, Lambert, & Schwienbacher, 2014).

Στην κατεύθυνση αυτή βοηθούν οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται για τη σύσταση θερμοκοιτίδων. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει συνήθως επιχειρηματική και τεχνική βοήθεια, μέσω αλληλεπιδράσεων συμβουλευτικής και δικτύωσης (Scillitoe & Chakrabarti, 2010). Το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επώασης είναι μια επιχείρηση που παράγει έσοδα με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης και μπορεί να σταθεί μόνη της πριν εξέλθει από το ασφαλές πλαίσιο της θερμοκοιτίδας.

Όσον αφορά την υποστήριξη της καινοτομίας για τις ΜμΕ, τα προγράμματα τείνουν να αποτυγχάνουν, εάν δεν είναι ρεαλιστικά σχεδιασμένα και παρουσιάζουν στόχους διαφορετικούς από εκείνους των επιχειρήσεων, ή δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των επιχειρήσεων (Lerner, 2010; Massa & Testa, 2008). Ως εκ τούτου, οι εκάστοτε πρωτοβουλίες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη αυτές τις αστοχίες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι ο τομέας της επιχειρηματικότητας και της υποστήριξης της καινοτομίας είναι σε διαρκή εξέλιξη, τόσο σε επίπεδο ακαδημαϊκής έρευνας, αλλά και επιχειρηματικής πρακτικής.

2.5. Δημόσιες πολιτικές για την καινοτομία

Η πολιτική καινοτομίας ασχολείται πρωτίστως με τη διασφάλιση της δημιουργίας νέων γνώσεων και την αύξηση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων επενδύσεων στην καινοτομία, βελτιώνοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ των κύριων φορέων του συστήματος καινοτομίας (π.χ. πανεπιστήμια, έρευνα και επιχειρήσεις) και τη δημιουργία των κατάλληλων κινήτρων για την καινοτομία του ιδιωτικού τομέα για τη μετατροπή της γνώσης σε οικονομικές αξίες και εμπορική επιτυχία.

2.6. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην προώθηση της επιχειρηματικότητας

Σύμφωνα με την έκθεση της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη⁹ (UNCTAD) (United Nations Conference on Trade and Development,

⁹ Η UNCTAD είναι ένα μόνιμο διακυβερνητικό όργανο που ιδρύθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1964. Η έδρα του βρίσκεται στη Γενεύη της Ελβετίας και έχει γραφεία στη Νέα Υόρκη και στην Αντίς Αμπέμπα. Υποστηρίζει τις αναπτυσσόμενες χώρες στο να έχουν πιο δίκαιη και αποτελεσματική πρόσβαση στα οφέλη μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (UNCTAD, 2019).

2012) οι επιχειρηματικές δεξιότητες εστιάζουν στη συμπεριφορά, όπως η προσήλωση, η δικτύωση και η αυτοπεποίθηση, αφενός, και σε συγκεκριμένες δεξιότητες αφετέρου, συμπεριλαμβανομένων βασικών γνώσεων εκκίνησης, επιχειρηματικού σχεδιασμού, χρηματοοικονομικής παιδείας και διαχειριστικών δεξιοτήτων. Οι αποτελεσματικές πολιτικές και προγράμματα εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα επικεντρώνονται στην ανάπτυξη αυτών των επιχειρηματικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων, οι οποίες είναι μεταβιβάσιμες και επωφελείς σε πολλά περιβάλλοντα εργασίας. Ο στόχος δεν είναι μόνο να ενισχυθεί η ικανότητα και η επιθυμία περισσότερων ατόμων να ξεκινήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις, αλλά και να αναπτυχθεί μια επιχειρηματική κουλτούρα στην κοινωνία.

Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα δεν είναι συνήθως ένα εκτεταμένο μέρος του προγράμματος σπουδών των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στις περισσότερες χώρες. Έτσι, οι κυβερνητικές πολιτικές για την επιχειρηματικότητα θα μπορούσαν να διασφαλίσουν ότι η επιχειρηματικότητα ενσωματώνεται στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα και προσφέρεται ως επίσημο θέμα μέσω εξειδικευμένων προγραμμάτων κατάρτισης. Η ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας στο εθνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να συντονιστεί από το Υπουργείο Παιδείας, συχνά με τη συμμετοχή άλλων υπουργείων, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού, Βιομηχανίας / Επιχειρήσεων, Έρευνας, Επιστήμης και Τεχνολογίας, μεταξύ άλλων. Επιπλέον, η συμμετοχή άλλων ενδιαφερομένων είναι πολύτιμη. Οι επιχειρήσεις, οι ΜΚΟ, τα ιδρύματα, οι διεθνείς οργανισμοί, οι κυβερνητικές υπηρεσίες και άλλοι ενδιαφερόμενοι φορείς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και πρέπει να συμμετάσχουν στη διαδικασία ανάπτυξης και εφαρμογής πολιτικών εκπαίδευσης στον τομέα της επιχειρηματικότητας.

Οι περιφερειακές και τοπικές αρχές διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στην προώθηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στην τοπική κοινότητα. Τέλος, για μελλοντική πολιτική δράση στον τομέα αυτό, είναι σημαντικό να αναπτυχθούν ακριβή, ολοκληρωμένα και αντικειμενικά ποσοτικά δεδομένα για την παρακολούθηση της προόδου.

2.6.1 Ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας στα επίσημα και ανεπίσημα εκπαιδευτικά συστήματα.

Οι αντιλήψεις και οι νοοτροπίες σχετικά με την επιχειρηματικότητα ξεκινούν από νεαρή ηλικία. Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα σε επίπεδο δημοτικού σχολείου συμπεριλαμβάνει και τη συνειδητοποίηση της έννοιας της επιχειρηματικότητας και της ανάπτυξης επιχειρηματικών συμπεριφορών (π.χ. ανάληψη κινδύνων, δεξιότητες ομαδικής εργασίας, αναζήτηση ευκαιριών) (United Nations Conference on Trade and Development, 2012).

Δεν υπάρχει ενιαίο τεχνικό μάθημα για την επιχειρηματικότητα σε τόσο μικρή ηλικία. Η υιοθέτηση προγραμμάτων ευαισθητοποίησης με διαδραστικά παιχνίδια και, όπου είναι εφικτό, ηλεκτρονικά εργαλεία έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη σε πολλές περιπτώσεις.

Σε δευτεροβάθμιο επίπεδο, οι σπουδαστές πρέπει να ενημερώνονται για την αυτοαπασχόληση, στο πλαίσιο της σταδιοδρομίας τους και να καθοδηγούνται για τις επιλογές τους. Οι σπουδαστές πρέπει επίσης να μάθουν βασικές επιχειρηματικές δεξιότητες, όπως η οικονομία, το μάρκετινγκ και το στοιχειώδες εμπορικό δίκαιο. Η εφαρμογή εξωσχολικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των επισκέψεων στις επιχειρήσεις για να κατανοήσουν τον κόσμο της εργασίας, απέδωσε καλά αποτελέσματα σε ορισμένες περιπτώσεις.

Οι πρωτοβουλίες των σπουδαστών για την έναρξη ειδικών σχεδίων για τη δημιουργία δεσμών με τις τοπικές κοινότητες, είναι επίσης χρήσιμες.

Στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η παρακολούθηση των μαθημάτων επιλογής ή / και των απαιτούμενων κύκλων μαθημάτων για την επιχειρηματικότητα, καθώς και η συμμετοχή σε πιο εστιασμένες δραστηριότητες και έργα, αποδείχθηκε αποτελεσματική. Είναι σημαντικό οι φοιτητές να εκτίθενται στην επιχειρηματικότητα πριν από την εξειδίκευσή τους.

Οι επαγγελματικές σχολές προσφέρουν τη μεγαλύτερη ποικιλία εξειδικευμένων προγραμμάτων σε τομείς όπως η ξυλουργική, η ηλεκτρονική, η κοσμετολογία, η μηχανική, οι οικοδομικές εργασίες, η αυτοματοποιημένη σχεδίαση και κατασκευή (σχεδίαση με την βοήθεια υπολογιστή CAD / παραγωγή με την βοήθεια υπολογιστή

CAM) και πολλά άλλα τεχνικά επαγγέλματα. Επιπλέον, υπάρχουν επίσης περιπτώσεις στις οποίες τα εν λόγω ιδρύματα κατάρτισης αναγνωρίζουν τη ζήτηση των δεξιοτήτων των επιχειρήσεων και καθορίζουν μαθήματα που βασίζονται σε αυτές τις απαιτήσεις.

Σε ορισμένες παραλλαγές, προσανατολισμένες στην αυτοαπασχόληση, οι πρακτικές άσκησης σε εταιρείες αντικαθίστανται από την επίβλεψη υλοποίησης ενός ανεξάρτητου παραγωγικού έργου, με επίβλεψη που παρέχεται από έναν μέντορα. Με την εισαγωγή της διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας στις επαγγελματικές σχολές, οι νέοι μπορούν να μάθουν πώς να εισέρχονται στην αυτοαπασχόληση, την υπεργολαβία και τις μικρές επιχειρήσεις σε όλους αυτούς τους τομείς.

Σε πανεπιστημιακό επίπεδο, τα κέντρα επιχειρηματικότητας μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της επιχειρηματικότητας, τόσο εντός, όσο και εκτός του προγράμματος σπουδών. Αυτά τα κέντρα παρέχουν ένα ειδικό χώρο, όπου οι ιδέες μπορούν να επωάζονται και οι νεοσύστατες επιχειρήσεις να υποστηρίζονται από ειδικούς, που διατίθενται μέσω του δικτύου συμβούλων του πανεπιστημίου.

Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα πρέπει να ενθαρρυνθεί σε διάφορους πανεπιστημιακούς κλάδους. Δεν πρέπει να περιορίζεται στις μεγάλες επιχειρήσεις ή στους σπουδαστές σε εξειδικευμένα προγράμματα επιστήμης, μηχανικής και τεχνολογίας. Πέρα από την ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα στα διάφορα επίπεδα του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, τα συμπληρωματικά προγράμματα είναι χρήσιμα για να στοχεύσουν συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των νέων, των γυναικών, των αγροτικών πληθυσμών και άλλων δυνητικά υποβαθμισμένων ομάδων. Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν μετά το σχολείο προγράμματα ή δραστηριότητες σε κοινοτικά κέντρα.

2.6.2. Ανάπτυξη αποτελεσματικών προγραμμάτων σπουδών για την επιχειρηματικότητα

Ενώ η επιχειρηματικότητα μπορεί να διδαχθεί ως αυτόνομο και ανεξάρτητο μάθημα, δεν είναι η μόνη προσέγγιση ή κατ' ανάγκη η πιο αποτελεσματική. Ακόμη και αν παρέχεται ένα αυτοτελές μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών, η αποτελεσματικότητά

του θα ενισχυθεί αν αναπτυχθούν επιχειρησιακές γνώσεις και ικανότητες μέσα από το πρόγραμμα σπουδών. Εάν η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα απομονωθεί σε ένα μόνο μάθημα, ξεχωριστό από το υπόλοιπο πρόγραμμα σπουδών, μπορεί να χαθεί μεγάλο κομμάτι σπουδαστών. Μερικοί από τους τομείς προτεραιότητας που μπορούν να συμπεριληφθούν στα προγράμματα σπουδών για την επιχειρηματικότητα, ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο, είναι βασικές οικονομικές δεξιότητες, αναγνώριση ευκαιριών, επιχειρηματικός σχεδιασμός, διαχείριση μικρών επιχειρήσεων και στοιχειώδες εμπορικό δίκαιο.

Γενικά, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα θα πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Την ανάπτυξη προσωπικών ικανοτήτων, όπως: η εργασία σε μια ομάδα, η αυτοπεποίθηση, η αυτογνωσία, η ανάληψη κινδύνων, η επίλυση προβλημάτων, η δημιουργικότητα, η εμπέδωση της κουλτούρας εργοδότη και όχι εργαζόμενου και η αντιμετώπιση της αβεβαιότητας με επιχειρηματικό τρόπο.
- Την απόκτηση βασικών λειτουργικών δεξιοτήτων: αριθμητική, λογιστική, επικοινωνία, στοιχειώδεις γνώσεις του τοπικού εμπορικού δικαίου και αρχών διακυβέρνησης. Αντιπροσωπεύουν τα βασικά στοιχεία για την αποτελεσματική λειτουργία σε ένα εργασιακό περιβάλλον και ταυτόχρονα συμβάλλουν στη βελτίωση των προϋπολογισμών και της διαχείρισης.
- Την καλλιέργεια επιχειρηματικών και διοικητικών δεξιοτήτων: ανάλυση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, έρευνα αγοράς, ανάπτυξη επιχειρηματικού σχεδίου, μάρκετινγκ, οικονομική διαχείριση, πωλήσεις και ανθρώπινοι πόροι. Τα αναλυτικά προγράμματα θα πρέπει να περιλαμβάνουν περιπτώσιολογικές μελέτες και ασκήσεις για τη σύσταση και λειτουργία μιας εταιρείας και θα πρέπει να αναπτύξουν τεχνογνωσία για τον εντοπισμό και την αξιοποίηση επιχειρηματικών ευκαιριών για την επίλυση κοινωνικών και / ή περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Θα πρέπει επίσης να εισαχθούν δεξιότητες διαχείρισης οικονομικών και ανθρώπινων πόρων που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία και την επιβίωση μιας νέας επιχείρησης. Τα αποτελεσματικά προγράμματα σπουδών για την επιχειρηματικότητα εισάγουν τη βιωματική μάθηση μέσω διαδραστικών μεθόδων διδασκαλίας που

ενσωματώνουν την πρακτική εμπειρία και ενθαρρύνουν τη μάθηση με πράξη. Επιπλέον, τα προγράμματα σπουδών για την επιχειρηματικότητα θα πρέπει να προσαρμόζονται στο τοπικό περιβάλλον και να αξιοποιούν τους υφιστάμενους πόρους καθώς και να δημιουργούν νέα τοπικά προϊόντα, περιπτώσιολογικές μελέτες και να περιλαμβάνουν παραδείγματα τοπικών προτύπων, με τα οποία οι μαθητές μπορούν να επικοινωνούν ευκολότερα. Οι φοιτητές μπορούν να συμμετέχουν στην εκπόνηση μελετών περιπτώσεων. Τα ερευνώμενα θέματα θα περιλαμβάνουν ιδανικά την επαρκή εκπροσώπηση των γυναικών, των νέων, του τοπικού πληθυσμού και των ατόμων με αναπηρία.

2.6.3. Εκπαίδευση εκπαιδευτών

Οι εκπαιδευτές είναι καθοριστικοί για την ενδυνάμωση των βασικών επιχειρηματικών δεξιοτήτων και για την ανάπτυξη ενδιαφέροντος και κατανόησης μεταξύ των φοιτητών. Οι εκπαιδευτές στην επιχειρηματικότητα πρέπει να επιδεικνύουν βασικές επιχειρηματικές δεξιότητες και χαρακτηριστικά και, σε διαφορετικό βαθμό, να χρησιμεύσουν ως επιχειρηματικό πρότυπο για τους μαθητές. Οι εκπαιδευτές μπορούν να προσκαλέσουν επιχειρηματίες και επαγγελματίες να βοηθήσουν στην τάξη καθώς και σε εξωσχολικές δραστηριότητες και να χρησιμεύσουν ως ζωντανά πρότυπα.

Συχνά, η επιχειρηματικότητα ξεκινά με ένα αφοσιωμένο άτομο, έναν «πρωταθλητή επιχειρηματικότητας» που αναπτύσσει προγράμματα ή / και δραστηριότητες από την αρχή, είτε μέσα στο επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, είτε έξω από αυτό. Εάν είναι επιτυχείς, προσελκύουν περισσότερα άτομα. Αυτά τα άτομα μπορούν να ενθαρρυνθούν και να υποστηριχθούν μέσω κινήτρων και ανταμοιβών.

Μέχρι σήμερα, οι περισσότερες πρωτοβουλίες και δίκτυα κατάρτισης των εκπαιδευτών υπάρχουν στο ανώτατο εκπαιδευτικό επίπεδο. Θα μπορούσαν να γίνουν περισσότερα σε δευτεροβάθμιο και επαγγελματικό επίπεδο, παρέχοντας κατάρτιση εκπαιδευτών για την επιχειρηματικότητα μέσω σεμιναρίων, πλατφόρμων μάθησης και ανταλλαγών με επιχειρηματίες. Η εξειδίκευση και τα προγράμματα στον τομέα της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα θα μπορούσαν να διαδοθούν περαιτέρω, μέσω δικτύων εκπαιδευτών επιχειρηματικότητας σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

2.6.4 Συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα

Ένας από τους βασικούς παράγοντες επιτυχίας για την επιχειρηματική εκπαίδευση είναι η αποτελεσματική εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα. Οι υφιστάμενες επιχειρήσεις έχουν στρατηγικό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των ικανοτήτων των τοπικών προμηθευτών και συμμετέχουν συχνά (π.χ. μέσω της κατανομής του κόστους) στα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης δεξιοτήτων και αναβάθμισης. Μέσω πρωτοβουλιών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, πολλές μεγάλες εταιρείες συμβάλλουν στην τοπική οικονομία, συνεργάζονται με τοπικούς προμηθευτές για να ενισχύσουν τις επιχειρήσεις τους, ή για να δημιουργήσουν νέες που παρέχουν αγαθά ή υπηρεσίες.

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα τέτοιων πρωτοβουλιών, ιδίως από το Πρόγραμμα Επιχειρηματικών Γραμμών της UNCTAD¹⁰, το οποίο διευκολύνει τη δημιουργία δεσμών μεταξύ των διεθνών επιχειρήσεων και των εγχώριων μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η συμβολή των προγραμμάτων καθοδήγησης προς τους επιχειρηματίες είναι η μεταφορά εμπειρικής γνώσης.

Ένας μεγάλος αριθμός ιδιωτικών επιχειρήσεων και επιχειρηματιών χρηματοδοτείται από ιδρύματα και κέντρα ιδιωτικής επιχειρηματικότητας και, κατά καιρούς, ειδικά προγράμματα στα πανεπιστήμια. Αυτή η δέσμευση δημιουργεί συνέργειες και συνεργασία μεταξύ εγκατεστημένων εταιρειών και νεοσύστατων επιχειρήσεων. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να εξετάσουν τα μέσα για την ενθάρρυνση και τη διευκόλυνση της χορηγίας, συμπεριλαμβανομένης της παροχής κινήτρων. Οι πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα και οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις εμπλέκονται επίσης στην παροχή μορφών επιχειρηματικής εκπαίδευσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων σε ομάδες-στόχους στις κοινότητες, ώστε να επιτρέψουν στα ασθενή οικονομικά άτομα να ενισχύσουν τις ευκαιρίες αυτοαπασχόλησης. Μπορούν επίσης να υποστηρίξουν τους κοινωνικούς επιχειρηματίες που παίζουν ρόλο στην αειφόρο ανάπτυξη στις κοινότητές τους.

2.7. Στήριξη της καινοτομίας στην επιχειρηματικότητα

Η επιχειρηματικότητα, η τεχνολογία και η καινοτομία αλληλοϋποστηρίζονται σύμφωνα με την έκθεση της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD) (United Nations Conference on Trade and Development,

¹⁰ <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>

2012). Η τεχνολογία παρέχει στους επιχειρηματίες νέα εργαλεία για τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας της επιχείρησής τους, ή νέες πλατφόρμες για την οικοδόμηση των επιχειρήσεων. Με τη σειρά τους, οι επιχειρηματίες προωθούν την τεχνολογική καινοτομία, αναπτύσσοντας νέα ή βελτιώνοντας υπάρχοντα προϊόντα, υπηρεσίες ή διαδικασίες και εξασφαλίζοντας την εμπορικότητα.

Η προώθηση της καινοτομίας και της τεχνολογίας σε μια χώρα συνεπάγεται ένα σύνθετο σύνολο σχέσεων μεταξύ των διαφόρων παραγόντων. Για να βοηθηθεί ο συντονισμός και η επικοινωνία μεταξύ των φορέων αυτών, πολλές χώρες αναπτύσσουν ένα Εθνικό Σύστημα Καινοτομίας¹¹. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς η πλειονότητα των καινοτομιών στις αναπτυσσόμενες χώρες απορρέουν από τις αυξανόμενες γνώσεις και καινοτομίες σε παραδοσιακούς τομείς, συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας.

2.7.1. Υποστήριξη μεγαλύτερης διάδοσης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στον ιδιωτικό τομέα

Οι επιχειρηματίες μπορούν να επωφεληθούν σε μεγάλο βαθμό από τη χρήση σύγχρονων ΤΠΕ στις επιχειρηματικές τους πρακτικές και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να ευαισθητοποιήσουν τον πληθυσμό για τα πλεονεκτήματα των ΤΠΕ και να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για να ενθαρρύνουν τη χρήση τους. Οι τρόποι με τους οποίους οι επιχειρηματίες μπορούν να επωφεληθούν από τις διάφορες μορφές ΤΠΕ ποικίλλουν ανάλογα με το μέγεθος, τη βιομηχανία και την αγορά που απευθύνονται. Οι μορφές στις οποίες ιδιαίτερα οι μικροεπιχειρηματίες έχουν χρησιμοποιήσει τις ΤΠΕ, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που προσφέρουν, ενέπνευσαν μερικές φορές τους φορείς χάραξης πολιτικής

Οι σχετικές επιλογές πολιτικής περιλαμβάνουν προγράμματα κατάρτισης και ανάπτυξης ικανοτήτων για τους επιχειρηματίες, όπως την παροχή κινήτρων για την εισαγωγή των ΤΠΕ και τον εκσυγχρονισμό των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων · και - γενικότερα - ένα υγιές ρυθμιστικό περιβάλλον που αυξάνει την προσβασιμότητα των ΤΠΕ.

¹¹ Ως Εθνικό Σύστημα Καινοτομίας ορίζεται το δίκτυο ιδρυμάτων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, των οποίων οι δραστηριότητες και οι αλληλεπιδράσεις προωθούν, εισάγουν, τροποποιούν και διαχέουν νέες τεχνολογίες (Freeman C. , 1995).

2.7.2. Προώθηση των δικτύων μεταξύ εταιρειών για μεταφορά τεχνογνωσίας στους τομείς της τεχνολογίας και καινοτομίας

Οι ανταγωνιστικές βιομηχανικές μονάδες, στις οποίες οι επιχειρήσεις αποκομίζουν οφέλη από τη φυσική γειτνίαση και τα οριζόντια δίκτυα, μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία ευκαιριών για τους επιχειρηματίες, ώστε να έχουν πρόσβαση σε νέες αγορές (και μέσω εξαγωγών) και πόρων, ώστε να αποκτήσουν νέες δεξιότητες και ικανότητες. Η δημιουργία ανταγωνιστικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων μπορεί επίσης να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων.

Πολλές επιχειρήσεις λειτουργούν επίσης με βάση άδειες ή δικαιόχρηση¹², (franchising) η οποία αποτελεί μια όλο και πιο σημαντική διαδρομή για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Οι κυβερνήσεις και οι οργανισμοί ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας πρέπει να αναγνωρίσουν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι μικροί και ανεπίσημοι φορείς απαιτούν τεχνική υποστήριξη και ανάπτυξη ικανοτήτων για να ξεπεράσουν τους περιορισμούς στην ενσωμάτωση στις αλυσίδες αξίας. Η ικανοποίηση των διεθνών προτύπων ποιότητας αποτελεί πρόκληση για πολλούς τοπικούς προμηθευτές στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Οι κυβερνήσεις μπορούν να προωθήσουν βιομηχανικούς κλάδους και δίκτυα με εξαγωγικό προσανατολισμό, μέσω κατάλληλων εμπορικών πολιτικών. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις μπορούν να προωθήσουν τις επιχειρηματικές διασυνδέσεις μεταξύ μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων διευκολύνοντας τις εταιρικές σχέσεις και τα προγράμματα ανάπτυξης προμηθευτών. Σε αυτά τα προγράμματα, οι μεγάλες επιχειρήσεις αναπτύσσουν την ικανότητα των τοπικών επιχειρηματιών και των τοπικών προμηθευτών μέσω της καθοδήγησης και της μεταφοράς τεχνολογίας. Σε αντάλλαγμα, οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε ένα δίκτυο προμηθευτών το οποίο μπορεί να ανταποκριθεί γρήγορα και ευέλικτα στις ανάγκες τους. Αυτό αυξάνει την ανταγωνιστικότητα τόσο των μεγάλων όσο και των μικρών επιχειρήσεων.

¹² Δικαιόχρηση είναι το δικαίωμα που δίνεται από έναν οργανισμό σε κάποιον, επιτρέποντάς του να πουλήσει τα αγαθά ή τις υπηρεσίες του ή να λάβει μέρος σε μια δραστηριότητα την οποία ελέγχει ο αρχικός οργανισμός (Collins Dictionary, 2019).

2.7.3. Δημιουργία συνδέσεων μεταξύ δημόσιων φορέων, ερευνητικών ιδρυμάτων, πανεπιστημίων και ιδιωτικού τομέα

Η διαδικασία υιοθέτησης καινοτομίας μιας χώρας εξαρτάται όλο και περισσότερο από την αλληλεπίδραση μεταξύ κυβέρνησης, ακαδημαϊκών κύκλων (δηλ. Δημόσιων και ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, πανεπιστημίων και ερευνητικών εργαστηρίων) και του ιδιωτικού τομέα. Αυτή η αλληλεπίδραση περιλαμβάνει την ανταλλαγή πληροφοριών, ιδεών και τεχνολογιών. Με λιγότερα εμπόδια μεταξύ του πανεπιστημίου και του ιδιωτικού τομέα, η πανεπιστημιακή έρευνα μπορεί να ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες της αγοράς και να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στην ευρύτερη οικονομία. Τα πανεπιστήμια πρέπει να παροτρυνθούν να ξεπεράσουν τα όρια του ακαδημαϊκού χώρου και να συμμετάσχουν ενεργά στη διαδικασία ανάπτυξης της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας, προωθώντας την εμπορευματοποίηση της έρευνάς τους και επικεντρώνοντας τις προσπάθειές τους στις ανάγκες της αγοράς, οι οποίες ενδέχεται να περιλαμβάνουν την προσαρμογή προηγμένων τεχνολογιών στις τοπικές απαιτήσεις. Ταυτόχρονα, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις θα ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για την κατάρτιση, την ανταλλαγή γνώσεων και τη συνεργασία με τα πανεπιστήμια.

Οι κυβερνήσεις έχουν ενεργό επιχειρηματικό ρόλο στη διευκόλυνση αυτής της αλληλεπίδρασης. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω πρωτοβουλιών που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή πανεπιστημίων στη μεταφορά τεχνολογίας, παρέχοντας κίνητρα για συνεργατικά σχέδια που ενθαρρύνουν την έρευνα, τη μεταφορά τεχνολογίας και την εμπορευματοποίηση της επιστήμης και της τεχνολογίας ή την ανάπτυξη κυβερνητικών ερευνητικών εργαστηρίων. Οι εμπειρογνώμονες και οι ακαδημαϊκοί μπορούν να αποκτήσουν προβολή και γνώση με αυτόν τον τρόπο. Τα τοπικά θεσμικά δίκτυα και οι εταιρικές σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα είναι επίσης καθοριστικής σημασίας για την προώθηση της επιχειρηματικής καινοτομίας σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Τα κέντρα καινοτομίας δημόσιου-ιδιωτικού τομέα μπορούν επίσης να παρέχουν ταχείες και ευέλικτες τεχνολογικές λύσεις για να ανταποκριθούν στις ανάγκες της αγοράς και να συνδέσουν τους τοπικούς καινοτόμους με τους εμπορικούς επενδυτές.

2.7.4. Υποστήριξη νεοϊδρυόμενων επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας

Υπάρχει ένα φάσμα πιθανών παρεμβάσεων πολιτικής για τη στήριξη της τεχνολογικής καινοτομίας και των επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας. Επιστημονικά πάρκα και θερμοκοιτίδες συχνά δημιουργούνται για να δημιουργήσουν χωροταξικά συγκροτήματα επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας, προσανατολισμένων στην ανάπτυξη, που κυμαίνονται από ερευνητικούς κόμβους μεγάλων τεχνολογιών μέχρι μικρά επιστημονικά πάρκα.

Οι εγκαταστάσεις αυτές παρέχουν συνήθως μια σειρά από βασικές υπηρεσίες υποστήριξης, όπως υποδομές, κτίρια γραφείων ή κοινόχρηστους χώρους εργασίας, καθώς και στοχοθετημένα προγράμματα επιχειρηματικής ανάπτυξης, συμβουλευτικές υπηρεσίες και συμβουλές σχετικά με την πρόσβαση στη χρηματοδότηση ή την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Βρίσκονται συχνά κοντά σε πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα, προκειμένου να παρέχουν πρόσβαση σε τεχνολογικές συμβουλές και σε άλλους επιχειρηματίες με επιστημονική ή τεχνική σκέψη. Υπάρχουν διάφορα μοντέλα επώασης επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας, που κυμαίνονται από υπηρεσίες υψηλής έντασης για μικρό αριθμό επιχειρήσεων έως λιγότερο εντατικές υπηρεσίες για μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην χώρα μας αποτελεί η Θερμοκοιτίδα Υποστήριξης Νεοφυών Επιχειρήσεων (Θ.Ε.Α.) η οποία είναι μια πρωτοβουλία του Ε.Β.Ε.Α. για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, η οποία εστιάζει στην υποστήριξη νέων καινοτόμων επιχειρηματικών ιδεών με ισχυρή εξωστρέφεια. Η Θ.Ε.Α αναπτύχθηκε το 2014, αρχικά με την υποστήριξη του Δήμου Αθηναίων και χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007 – 2013¹³. Οι υπηρεσίες που παρέχονται στην Θ.Ε.Α. είναι οι ακόλουθες:

- Φιλοξενία/Στέγαση.
- Εξειδικευμένες συμβουλευτικές υπηρεσίες σε ένα ευρύ φάσμα θεματικών πεδίων.
- Εξειδικευμένες υπηρεσίες εκπαίδευσης/ κατάρτισης.
- Ενέργειες δικτύωσης για τη στήριξη των επιχειρηματικών ομάδων.
- Συντονισμό και εσωτερική αξιολόγηση της πορείας των επιχειρηματικών ομάδων.

¹³ <http://www.theathensincube.gr/pages/Incubator>

Οι κυβερνήσεις μπορούν επίσης να διευκολύνουν τις επιχειρήσεις πρώιμης φάσης που εμπορευματοποιούν ιδέες υψηλής τεχνολογίας. Τα βραβεία δημόσιας καινοτομίας, για παράδειγμα, μπορούν να βοηθήσουν τους επιχειρηματίες να ξεκινήσουν νέα έργα υψηλής τεχνολογίας. Οι κυβερνήσεις μπορούν επίσης να παρέχουν στους ερευνητές και τους καινοτόμους προνομιακή πρόσβαση σε οικονομικά αποδοτικές πληροφορίες για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας και προστασία ευρεσιτεχνιών. Η διασφάλιση της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι σημαντική για να πείσει τους βασικούς ενδιαφερόμενους να μεταφέρουν τεχνολογία από το εργαστήριο σε θερμοκοιτίδες και επιστημονικά πάρκα για εμπορευματοποίηση.

Στην χώρα μας το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών έχει θεσμοθετήσει εδώ και χρόνια την απονομή βραβείων επιχειρηματικότητας, προάγοντας και επιβραβεύοντας τις προσπάθειες επιχειρήσεων και επιχειρηματιών που διακρίνονται σε συγκεκριμένες κατηγορίες, όπως εξαγωγική δραστηριότητα – διεθνή παρουσία, έρευνα – καινοτομία και τεχνολογική ανάπτυξη, ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα και νεοφυής επιχειρηματικότητα¹⁴.

2.8. Ινστιτούτα τοπικής ανάπτυξης και καινοτομίας

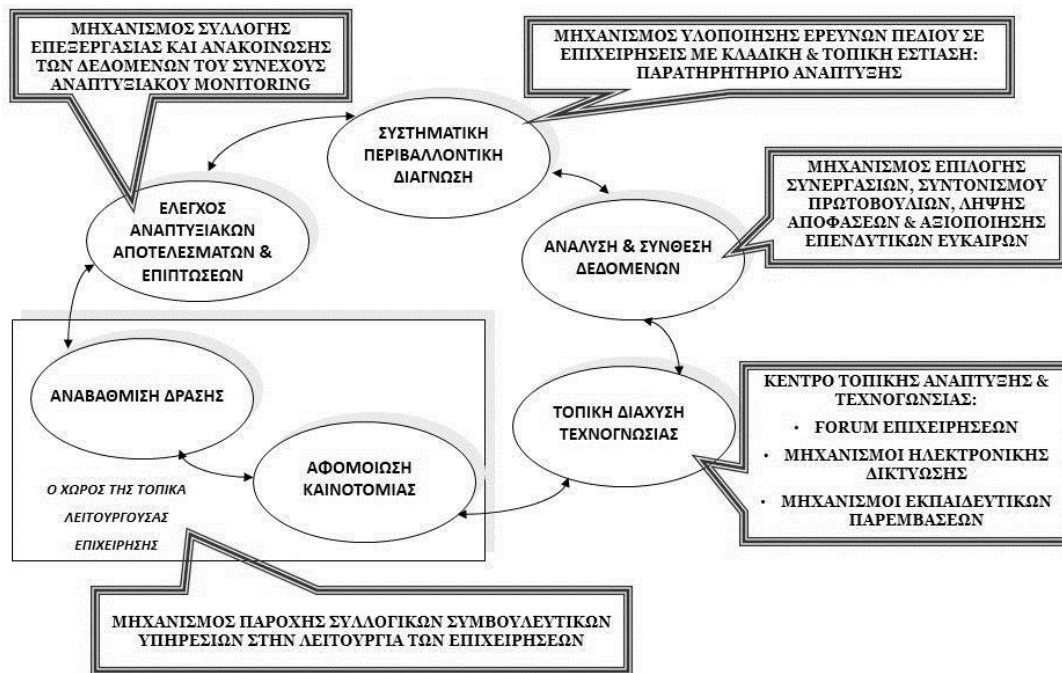
Έχει παρατηρηθεί ότι ΜμΕ, παρόμοιου μεγέθους, έχουν συγκριτικά πολύ καλύτερες επιδόσεις από άλλες (και αντιστρόφως) και πίσω από παρόμοιες ποσότητες (εισροές, μεγέθη μετασχηματισμού ή εκροές) κρύβονται συνήθως τεράστιες ποιοτικές διαφοροποιήσεις: τα συγκρινόμενα μεγέθη δεν μπορούν πάντοτε να διακρίνουν τις διαφορετικές ποιότητες και τα «είδη» των επιχειρήσεων (Βλάδος, 2016). Πώς, όμως, μπορούμε να ενισχύσουμε τις ανταγωνιστικές ικανότητες αυτών των διαφορετικών «ειδών», διαφοροποιημένα και ανά περίπτωση, και σε ποιες συγκεκριμένες περιοχές.

Τα Ινστιτούτα Τοπικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας (ITAK) είναι μηχανισμοί προώθησης, συντονισμού, διάχυσης πληροφορίας και τεχνογνωσίας (know-how). Η θεμελιώδης αξία τους εκτιμούμε πως βρίσκεται στην ικανότητα δημιουργίας, αναπαραγωγής και διάχυσης των συνολικών κοινωνικοοικονομικών οφελών εκ της

¹⁴ <https://www.acci.gr/acci/articles/article.jsp?context=103&categoryid=901&articleid=805>

παραγόμενης καινοτομίας σε τοπική κλίμακα ενώ ο παράλληλος σκοπός τους είναι η ενίσχυση της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 2.1
Η Αλυσίδα αξίας των 6 κρίκων στον μηχανισμό Τοπικών Ινστιτούτων Ανάπτυξης και Καινοτομίας

Πηγή: (Βλάδος, 2016)

Στην πράξη, τα ΙΤΑΚ μπορεί να εννοηθούν ως σημεία όπου θα στηρίζονται οι επιχειρήσεις των τοπικών παραγωγικών οικοσυστημάτων. Δηλαδή, προτείνουν έναν μηχανισμό με περιφερειακή και τοπική εστίαση ο οποίος θα καταφέρνει να δίνει ένα «σημείο μιας επαφής» και συντονισμού όλων των φορέων, οργανισμών και υπηρεσιών που σχετίζονται με την καινοτομική και αναπτυξιακή πραγματικότητα των διάφορων περιφερειών.

2.9. Η επιχειρηματικότητα και η καινοτομία στην Ανώτατη Εκπαίδευση

Ο αβέβαιος και ανταγωνιστικός χαρακτήρας της αγοράς καθιστούν πολύ σημαντικό το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα στη διδασκαλία της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Είναι πολλά τα παραδείγματα ανάπτυξης που έχουν βασιστεί στη σχέση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των παραγωγικών

μονάδων. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές επιχειρήσεις έχουν ξεκινήσει τη δημιουργία τους μέσα στα ίδια τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αυτές οι επιχειρήσεις ονομάζονται και τεχνοβλαστοί¹⁵.

Τα επιστημονικά πάρκα είναι οργανισμοί που διαχειρίζονται εξειδικευμένα στελέχη με στόχο την προώθηση της καινοτομίας και του ανταγωνισμού στις συνδεδεμένες επιχειρήσεις και στα ιδρύματα γνώσης. Στα επιστημονικά τεχνολογικά πάρκα μπορούν να συμμετέχουν ακαδημαϊκά και ερευνητικά ινστιτούτα, μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις καθώς και φορείς υποστήριξης και μεταφοράς τεχνολογίας. Σκοπός τους είναι η κινητοποίηση των πανεπιστημιακών να αξιοποιήσουν τα ερευνητικά τους αποτελέσματα σε νέες επιχειρήσεις έντασης τεχνολογίας. Πολύ γνωστό παράδειγμα αποτελεί η δημιουργία της Silicon Valley (ΗΠΑ) από το Πανεπιστήμιο του Stanford.

2.10. Η Εκπαίδευση στην Επιχειρηματικότητα

Μεταξύ άλλων, οι επιχειρηματίες γίνονται αντιληπτοί ως άτομα που δημιουργούν αξία με τη μορφή προϊόντων / υπηρεσιών ή επιχειρηματικών μονάδων και αποσκοπούν στην αποκόμιση κέρδους από την εκμετάλλευση ευκαιριών του περιβάλλοντος (Timmons & Spinelli, 2007; Amabile, 1996; Cole, 1959). Στοιχεία, όπως η καινοτομία, η δημιουργικότητα, η επιθυμία για αναγνώριση, η ανεξαρτησία, η επιτυχία και η αυτοπραγμάτωση, η εμπειρία και η αυτονομία (Carter, Gartner, Shaver, & Gatewood, 2003; Feldman & Bolino, 2000; Van Gelderen & Jansen, 2006; Wilson, Marlino, & Kickul, 2004), αποτελούν κινητήριες δυνάμεις των ατόμων που «επιχειρούν».

Ωστόσο, η καινοτομία αποτελεί μια επαρκή αλλά όχι αναγκαία συνθήκη επίτευξης εταιρικής επιχειρηματικότητας αφού η οργανωσιακή δημιουργία ή ανανέωση δύναται να υφίσταται δίχως καινοτομία (Sharma & Chrisman, 1999). Συνεπώς, η καινοτομία λογίζεται ως μια από τις εκφάνσεις της εταιρικής επιχειρηματικότητας, γεγονός το οποίο έχει αποτυπωθεί και στις κυρίαρχες κλίμακες μέτρησης που έχουν αναπτυχθεί στη σχετική βιβλιογραφία.

¹⁵ Σύμφωνα με την Επιτροπή Ερευνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (2019) ως τεχνοβλαστός ορίζεται κάθε νομικό πρόσωπο με τη μορφή κεφαλαιουχικής Εταιρίας που συστήνεται για την εμπορική αξιοποίηση και εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας, που προήλθαν είτε από Καθηγητές & υπηρετούντες Λέκτορες και Ερευνητές του Πανεπιστημίου από την ενασχόλησή τους στα Εργαστήριά του είτε από ερευνητικά έργα, χρηματοδοτούμενα ή μη, που εκτελέστηκαν στο Πανεπιστήμιο.

Στο πολύπλοκο και αβέβαιο επιχειρηματικό περιβάλλον, οι επιχειρήσεις οφείλουν να είναι επιχειρηματικά προσανατολισμένες δια μέσου της καινοτομίας, της προνοητικότητας, της ανάληψης κινδύνου, της ανταγωνιστικής επιθετικότητας και της αυτονομίας, έτσι ώστε να διατηρούν τη θέση τους στην αγορά και να βελτιώνουν τις επιδόσεις τους (Lumpkin & Dess, 1996). Η συνεισφορά του επιχειρηματικού προσανατολισμού στην εταιρική επιχειρηματικότητα αποτέλεσε το βασικό πεδίο έρευνας του Miller (1983), ο οποίος υποστήριξε πως μία επιχείρηση που χαρακτηρίζεται από επιχειρηματική στάση εκτελεί πολυεπίπεδες καινοτομικές ενέργειες με ρίσκο.

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα θεωρείται ως μία από τις βασικές προκλήσεις των σύγχρονων εκπαιδευτικών συστημάτων για την κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και ανάπτυξη. Ο ρόλος που διαδραματίζει η εκπαίδευση στη διαμόρφωση της επιχειρηματικής νοοτροπίας, των επιχειρηματικών δεξιοτήτων και του επιχειρηματικού πνεύματος είναι καίριος.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση κατά τον Gibb (2002) συχνά θεωρείται ως η απάντηση στον ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο, αβέβαιο και πολύπλοκο κόσμο που ζούμε, απαιτώντας απ' όλους τους ανθρώπους και τις οργανώσεις της κοινωνίας να είναι όλο και πιο πολύ εξοπλισμένες με επιχειρηματικές ικανότητες. Εκτός από την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, που δημιουργούν τις αιτίες για την προώθηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, υπάρχει μία αυξανόμενη έμφαση στα αποτελέσματα, που οι επιχειρηματικές δραστηριότητες μπορούν να επιφέρουν τόσο στους μαθητές όσο και στους εργαζομένους στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας αντίστοιχα.

2.11. Συμπεράσματα αποτελεσματικότητας δημόσιων πολιτικών για την επιχειρηματικότητα

Οι πολιτικές και τα προγράμματα επιδιώκουν κατά βάση να αντιμετωπίσουν τις ακόλουθες αποτυχίες της αγοράς: α) ευαισθητοποίηση σχετικά με τα οφέλη της επιχειρηματικής σταδιοδρομίας, β) ασυμμετρίες πληροφόρησης που εμποδίζουν την αγορά εμπειρογνωμοσύνης και πληροφοριών που εξυπηρετούν τους επιχειρηματίες που βρίσκονται σε πρώιμη φάση να λειτουργούν σωστά, γ) ανεπάρκειες της αγοράς στην αγορά κεφαλαίων επιχειρηματικών κεφαλαίων και δανείων και οι οποίες

σχετίζονται με τις εξωτερικές επιπτώσεις της δραστηριότητας έρευνας, ανάπτυξης. Ο ρόλος των θερμοκοιτίδων στην καινοτομία θεωρείται επίσης ένας τρόπος στήριξης για την επιχειρηματικότητα και τις επιχειρήσεις.

2.11.1. Αλλαγή Κουλτούρας

Όσον αφορά τις πολιτικές και τα προγράμματα που επιδιώκουν να επηρεάσουν τις πολιτισμικές και συμπεριφορικές επιπτώσεις, η βιβλιογραφία δίνει κάποια πρώτα συμπεράσματα. Προγράμματα που επιδιώκουν να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση σχετικά με την επιχειρηματικότητα ως επιλογή σταδιοδρομίας μπορούν να εξεταστούν στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ωστόσο, το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την επιχειρηματική εκπαίδευση δεν συνοδεύεται από αξιόπιστα στοιχεία αξιολόγησης. Αυτό μπορεί να αποδοθεί όπως σημειώνει ο ΟΟΣΑ (2009), στην μεταβλητότητα των στόχων, του περιεχομένου και της παράδοσης τέτοιων προγραμμάτων η οποία δεν διευκολύνει αξιόπιστες τεχνικές συλλογής δεδομένων. Επομένως, όχι μόνο οι αξιολογήσεις που πραγματοποιήθηκαν ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, η πλειοψηφία αυτών των μελετών φαίνεται περιορισμένη καθώς δεν περιλαμβάνουν αξιολόγηση πριν (ex-ante) και μετά (ex-post) τη δοκιμή, και λίγες χρησιμοποιούν ομάδες ελέγχου ή γίνονται σε ευρεία διάσταση.

Οι επιπτώσεις αυτών των συστημάτων φαίνεται να διαφέρουν σε διαφορετικά σημεία του εκπαιδευτικού συστήματος: σε επίπεδο σχολείου, υπάρχει αρνητική και ασήμαντη επίδραση, σε επίπεδο κολλεγίων το αποτέλεσμα είναι χαμηλό, σε πανεπιστημιακό επίπεδο, το αποτέλεσμα είναι θετικό.

Είναι σχεδόν αυτονόητο ότι τα προγράμματα αυτά που στοχεύουν στην αλλαγή της συμπεριφοράς δεν σχεδιάζονται βραχυπρόθεσμα για να επηρεάσουν την παραγωγή ή την αποδοτικότητα των οικονομικών επιχειρήσεων.

2.11.2. Παροχή πληροφοριών και συμβουλών / το παράδειγμα Γερμανίας

Τα σχέδια παροχής πληροφοριών και συμβουλών σε τυποποιημένο έντυπο είναι πλησιέστερα σε μορφή με εκείνα που απευθύνονται στην επιχείρηση και όχι στον επιχειρηματία. Τα προγράμματα για την προώθηση πληροφοριών και συμβουλών είναι ευρέως διαδεδομένα ως μέθοδος στήριξης της επιχειρηματικότητας. Υπάρχει μια μορφή υποστήριξης που παρέχει συμβουλές και πληροφορίες στις επιχειρήσεις πρώιμης φάσης και μια μορφή στήριξης για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις ή τις προ-

επιχειρήσεις (πριν την εκκίνηση), όπου ο αποδέκτης είναι ο επιχειρηματίας ή ο υποψήφιος επιχειρηματίας. Τα προγράμματα του πρώτου τύπου αξιολογούνται με αναφορά στις συμβατικές κατηγορίες οικονομικών επιπτώσεων, στις πωλήσεις, στην απασχόληση και στην επιβίωση της επιχείρησης. Τα προγράμματα αυτού του τύπου εκτιμώνται με βάση τα αποτελέσματα για τον αποδέκτη της στήριξης, συνήθως κατά την απασχόληση.

Οι πιο συγκεκριμένες και περιστασιακές υπηρεσίες παροχής συμβουλών αποτελούν μια περαιτέρω υποκατηγορία συστημάτων που επιδιώκουν να αντιμετωπίσουν την ανεπάρκεια της αγοράς για παροχή συμβουλών. Η μεγάλη πλειοψηφία των προγραμμάτων αυτού του είδους απευθύνονται σε εκείνους που έχουν επιλέξει να διαχειρίζονται τη δική τους επιχείρηση. Ωστόσο, υπάρχει και ένα σχέδιο (Oosterbeek, van Praag, & Ijsselstein, 2010), που στοχεύει στους ανέργους, που θα μπορούσαν να ονομαστούν απρόθυμοι επιχειρηματίες. Το πρόγραμμα αυτό είναι πραγματικά ένα συνδυασμένο σύστημα, δεδομένου ότι παρέχει τόσο γενική κατάρτιση, όσο και πιο συγκεκριμένες συμβουλές για το δυνητικό επιχειρηματία.

Το προαναφερθέν σύστημα (το γερμανικό σύστημα επιδομάτων αναχώρησης), το οποίο συνδυάζει τόσο τη γενική όσο και τη συγκεκριμένη βοήθεια στους ανέργους, είναι επίσης ένα σύστημα το οποίο έχει αξιολογηθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να παρέχει πραγματική σύγκριση. Παρατηρούνται μερικές δευτερεύουσες επιπτώσεις, αλλά τα αποτελέσματα που παρατηρήθηκαν δεν αποτελούν ισχυρή υποστήριξη για ένα τέτοιο σχήμα.

Τα προγράμματα καθοδήγησης είναι δύσκολο να εκτιμηθούν ως προς τον αντίκτυπο. Αυτά τα συστήματα παροχής βοήθειας σε νέους επιχειρηματίες είναι δημοφιλή σε όσους λαμβάνουν την εκπαίδευση, αλλά υπάρχει έλλειψη μελετών που εξετάζουν την αντίθετη περίπτωση. Πιθανόν όσο περισσότερα από αυτά τα συστήματα τίθενται σε λειτουργία και υπάρχει η προσδοκία ότι θα υπάρξουν, θα πραγματοποιηθεί ουσιαστικότερη αξιολόγηση. Αυτό ενδεχομένως δύναται να αποκαλύψει τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία. Επίσης δεν υπάρχουν μελέτες που συγκρίνουν μεταξύ ειδικής βοήθειας και γενικότερης ή επιχειρησιακής υποστήριξης, στην πραγματικότητα μια σύγκριση δύο διαφορετικών μορφών κρατικής βοήθειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Δημόσιες πολιτικές και προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

3.1. Βασικοί Δείκτες – προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης – η καινοτομία ως μοχλός νέων εγχειρημάτων

Ο οργανισμός παρακολούθησης επιχειρηματικότητας GEM¹⁶ είναι μια κοινοπραξία εθνικών ομάδων χωρών, που συνδέεται κυρίως με κορυφαία πανεπιστημιακά ιδρύματα, τα οποία διεξάγουν έρευνες βασισμένες στην έρευνα για την επιχειρηματικότητα σε όλο τον κόσμο. Ο GEM είναι η μόνη παγκόσμια πηγή έρευνας που συλλέγει δεδομένα σχετικά με την επιχειρηματικότητα απευθείας από μεμονωμένους επιχειρηματίες. Η Έρευνα Πληθυσμού των Ενηλίκων του GEM παρέχει ανάλυση σχετικά με τα χαρακτηριστικά, τα κίνητρα και τις φιλοδοξίες των ατόμων που ξεκινούν επιχειρήσεις, καθώς και την κοινωνική στάση απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Από τις έρευνες ωφελούνται πολλές ομάδες ενδιαφερομένων:

- Οι ακαδημαϊκοί που ασχολούνται με μελέτες επιχειρηματικότητας σε εθνικό επίπεδο.
- Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής που αποφασίζουν για την εξέλιξη των επιχειρηματικών μοντέλων.
- Οι εν δυνάμει επιχειρηματίες για το πού πρέπει να επενδύσουν.

Ο οργανισμός GEM ξεκίνησε το 1999 ως κοινοπραξία μεταξύ του Babson College (ΗΠΑ) και του London Business School (Ηνωμένο Βασίλειο). Αποτελεί σήμερα την πλουσιότερη πηγή πληροφόρησης για την επιχειρηματικότητα, δημοσιεύοντας μια σειρά διεθνών, εθνικών και ειδικών θεμάτων σε ετήσια βάση.

Η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων υπό την ομπρέλα του GEM πραγματοποιείται από ένα consortium εθνικών φορέων ανά τον κόσμο, που συνεισφέρουν σε επίπεδο στατιστικών στοιχείων και αναλύσεων.

Στην Ελλάδα, ο αντίστοιχος εθνικός φορέας που πλαισιώνει τον GEM είναι το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)¹⁷, μέσω του οποίου προωθείται η επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της

¹⁶ <https://www.gemconsortium.org/about/gem/5>

¹⁷ <http://iobe.gr/>

ελληνικής οικονομίας και παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και διατυπώνει προτάσεις, οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση πολιτικής.

Ο πρώτος δείκτης μέτρησης της επιχειρηματικότητας στο πλαίσιο της έρευνας του GEM αφορά στο επίπεδο της επιχειρηματικότητας σε αρχικό στάδιο (Early-Stage Entrepreneurial activity) που εκδηλώνεται σε μια οικονομία (Mapping Entrepreneurial Activity and Entrepreneurial Attitudes in European Regions Niels Bosma Utrecht University, Department of Economic Geography), αποτυπώνοντας τη δραστηριότητα που αναπτύσσεται για την εκκίνηση νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων σε κάθε χώρα.

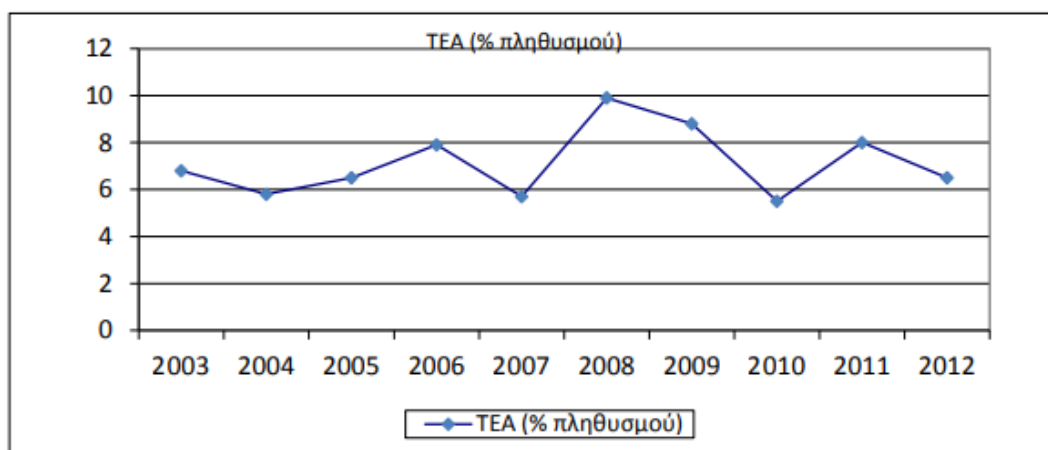
Ο δείκτης περιλαμβάνει δύο κατηγορίες ατόμων: τους επίδοξους και τους νέους επιχειρηματίες. Πρόκειται για τα άτομα που είχαν, κατά την περίοδο της έρευνας, προχωρήσει σε κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης μιας επιχείρησης (επίδοξοι επιχειρηματίες), ή είχαν ήδη ξεκινήσει μια νέα δραστηριότητα για τουλάχιστον τρεις, αλλά λιγότερο από 42 μήνες (νέοι επιχειρηματίες).

Το ερευνητικό πρόγραμμα του GEM διακρίνει τις χώρες που έλαβαν μέρος το 2011 σε τρεις ομάδες, ανάλογα με βασική πηγή του προϊόντος που παράγουν (Global Entrepreneurship Monitor, 2011). Η πρώτη (Ομάδα Α) περιλαμβάνει χώρες χαμηλού κατά κεφαλήν εισοδήματος, το προϊόν των οποίων προέρχεται κυρίως από την εκμετάλλευση πρωτογενών συντελεστών παραγωγής. Η δεύτερη (Ομάδα Β) περιλαμβάνει χώρες μεσαίου εισοδήματος, η ανάπτυξη των οποίων βασίζεται στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας. Τέλος η Τρίτη (Ομάδα Γ) περιλαμβάνει χώρες υψηλού εισοδήματος, οι οποίες βασίζουν την ανάπτυξή στη συνεχή προώθηση της καινοτομίας προϊόντος και διεργασιών. Οι επιδόσεις των χωρών που έλαβαν μέρος στην έρευνα του GEM το 2011 επιβεβαιώνουν ένα δεδομένο που αποτελεί σταθερό εύρημα σε όλες τις ετήσιες έρευνες που έχει πραγματοποιήσει το GEM από συστάσεώς του. Πρόκειται για τη διαπίστωση ότι υψηλότερη επιχειρηματική δραστηριότητα –με την έννοια της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, την έναρξη δηλαδή νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων-, εμφανίζουν κυρίως οι χώρες που ανήκουν στις ομάδες Α και Β, τις χώρες χαμηλού εισοδήματος και επιπέδου ανάπτυξης. Η εξήγηση, όπως έχει επανειλημμένα υποστηριχθεί στις Εκθέσεις του IOBE, πρέπει να αναζητηθεί στην αυξημένη «επιχειρηματικότητα ανάγκης» που εμφανίζουν αυτές οι χώρες (IOBE, 2013).

Βεβαίως, ένα πρώτο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι υψηλή επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων είναι συνώνυμο οικονομικής επιτυχίας. Το αντίθετο, μπορεί να εκληφθεί ως σύμπτωμα υπανάπτυξης.

Στην Ελλάδα σύμφωνα με την μελέτη του IOBE (IOBE, 2013)¹⁸, το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64, που βρισκόταν σε αρχικό στάδιο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης το καλοκαίρι του 2011 ήταν 8%, επίδοση με την οποία η χώρα μας κατατάσσεται στην 4η υψηλότερη θέση ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας (Ομάδα Γ). Αυτό το υψηλό –για τη συγκεκριμένη ομάδα χωρών ποσοστό δεν προκαλεί βεβαίως προβληματισμό, με δεδομένη την κυριαρχία μικρών επιχειρήσεων στη δομή του οικονομικού συστήματος στην Ελλάδα. Ωστόσο, ο δείκτης δεν ήταν τόσο υψηλός καθ’ όλα τα έτη ελληνικής συμμετοχής στο GEM, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1 που ακολουθεί. Στην πραγματικότητα, τα δεδομένα που απεικονίζονται στο Διάγραμμα έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς επιτρέπουν κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η εκκίνηση νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα αντέδρασε στην εμφάνιση της κρίσης.

Διάγραμμα 3.1
Εξέλιξη δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα 2003-12

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων GEM

Η εξέλιξη του δείκτη στα εννέα χρόνια ελληνικής συμμετοχής στο GEM οδηγεί σε ένα σημαντικό συμπέρασμα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα αντέδρασε στην κρίση. Παρατηρείται ότι, ανάμεσα στο 2003 και το 2007 –πριν δηλαδή από την εκδήλωση της κρίσης- ο

¹⁸ Στοιχεία από: http://iobe.gr/docs/research/RES_02_31012013REP_GR.pdf

δείκτης χαρακτηρίζεται από σχετική σταθερότητα, καθώς κινείται ανάμεσα στο 6% και το 8%, εύρος που βρίσκεται εντός των ορίων του στατιστικού σφάλματος. Αλλά είναι φανερό ότι η εμφάνιση της κρίσης εντείνει τη διακύμανση του Δείκτη, ο οποίος εμφανίζει πλέον περισσότερο ακραίες τιμές, από σχεδόν 10% το 2008 έως μόλις 5,5% το 2010. Ας σημειωθεί δε ότι το Διάγραμμα περιλαμβάνει και μια πρώτη εκτίμηση για το ύψος του δείκτη το 2012, βασισμένη στα πρώτα εναρμονισμένα στοιχεία από την έρευνα πληθυσμού.

Όπως έχει επισημανθεί στις προηγούμενες Εκθέσεις του IOBE τα τελευταία χρόνια, η μεγάλη αυτή διακύμανση του δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων στη διάρκεια της κρίσης αποκαλύπτει ότι οι Έλληνες αντέδρασαν στην αβεβαιότητα που έφερε η κρίση κάνοντας αυτό που ήξεραν να κάνουν καλύτερα, ιδρύοντας δηλαδή μικρές επιχειρήσεις. Από την άλλη πλευρά βεβαίως, η ύφεση κάνει πολύ πιο δύσκολη την επιβίωση αυτών των επιχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν. Η αλληλεπίδραση αυτών των δύο τάσεων οδηγεί λοιπόν σε μεγάλη διακύμανση το δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων.

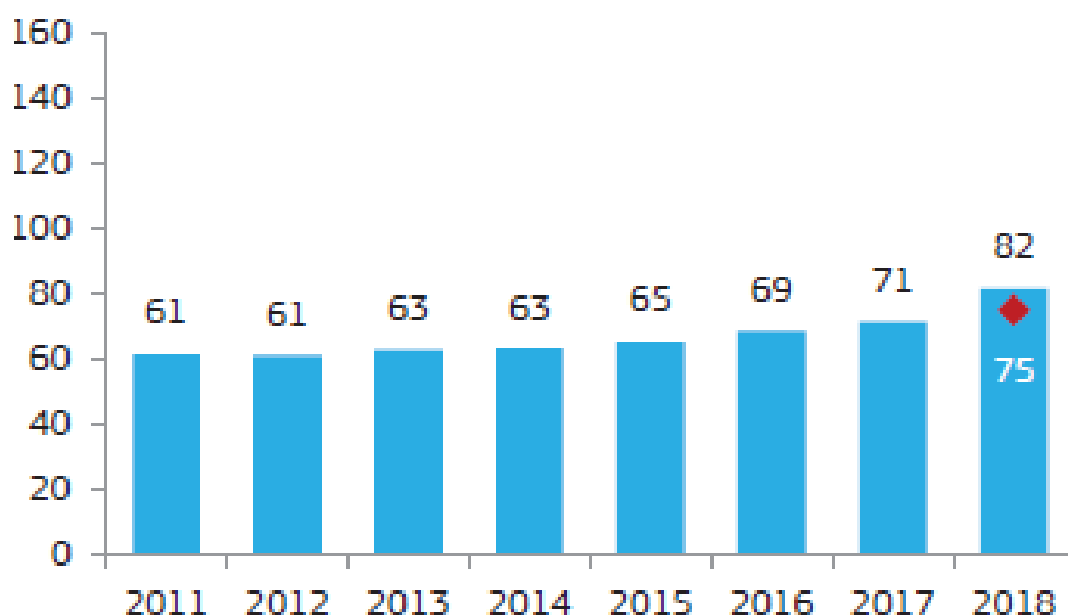
Όσον αφορά την έρευνα και καινοτομία στην Ελλάδα δυστυχώς οι περισσότερες εκθέσεις την κατατάσσουν αρκετά χαμηλά συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Χαρακτηριστικά το European Innovation Scoreboard 2019 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2019) εκτιμά ότι η Ελλάδα αν και αποδίδει ιδιαίτερα καλά στις καινοτόμες Μικρό-Μεσαίες Επιχειρήσεις (ΜμΕ) που συνεργάζονται μεταξύ τους, στις ΜμΕ που καινοτομούν εσωτερικά και στις ΜμΕ με καινοτομίες μάρκετινγκ ή οργανωτικές καινοτομίες, εντούτοις τα πνευματικά περιουσιακά στοιχεία, το φιλικό προς την καινοτομία περιβάλλον και η χρηματοδότηση και η στήριξη είναι οι ασθενέστερες διαστάσεις της καινοτομίας στην χώρα μας.

Οι χαμηλότερες βαθμολογίες της Ελλάδας είναι τις εξαγωγές προϊόντων μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας και δαπάνες επιχειρηματικών κεφαλαίων. Πολλοί οικονομικοί δείκτες είναι πολύ χαμηλότεροι από τον μέσο όρο της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του μεριδίου απασχόλησης στην παραγωγή υψηλής και μεσαίας τεχνολογίας, τις κορυφαίες επιχειρήσεις με δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης ανά 10 εκατομμύρια κατοίκους. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (Eurostat, 2015) οι δαπάνες των επιχειρήσεων για έρευνα και ανάπτυξη ήταν το 2015 στο 0,3% σε σαφώς χαμηλότερο

από των εξελιγμένων οικονομιών που επενδύουν ως και 2,2% των (κατά κανόνα πολύ μεγαλύτερων) ΑΕΠ τους.

Στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.2 παρουσιάζεται η Εξέλιξη του Δείκτης Καινοτομίας σύμφωνα με το European Innovation Scoreboard της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τα έτη 2011-2018. Μπορούμε να δούμε ότι μέχρι το 2015 ο δείκτης ήταν σχετικά χαμηλός και είχε φτάσει την τιμή 65 ενώ κατά τα έτη 2016 έως και 2018 αυξήθηκε σημαντικά φτάνοντας το 82 το έτος 2018.

Διάγραμμα 3.2
Εξέλιξη του Δείκτης Καινοτομίας σύμφωνα με το European Innovation Scoreboard της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τα έτη 2011-2018

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Επίσης σύμφωνα με μία έκθεση του German Institute for Economic Research (DIW Econ) (German Institute for Economic Research, 2016) το διάστημα 2006-2013, για παράδειγμα, μόνο το 18% των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων αφορούσαν σε προϊόντα μέσης και υψηλής τεχνολογίας. Το αντίστοιχο ποσοστό για άλλες ευρωπαϊκές χώρες ήταν 30% για τη Λετονία και 49% για την Πολωνία. Επίσης, το ποσοστό των δραστηριοτήτων υψηλής και μέσης/υψηλής τεχνολογικής έντασης στον κλάδο της μεταποίησης στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει μόλις το 17% του συνόλου, τη στιγμή που στην ΕΕ το μέσο ποσοστό είναι 46,5%.

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Endeavour Greece, του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών και της Ernst & Young (EY) Ελλάδος (Endeavor Greece, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, EY Ελλάδος, 2017) οκτώ χρόνια μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, η ελληνική επιχειρηματικότητα δεν έχει ακόμη κάνει τη μεγάλη στροφή προς ένα νέο εξωστρεφές αναπτυξιακό μοντέλο. Το 2009, ο τομέας των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα είχε συρρικνωθεί στο 20,5% του ΑΕΠ από το 25% το 2000, που ήταν και πάλι το χαμηλότερο της τότε Ευρωζώνης των 15.

Το 2017 η εικόνα δεν είχε βελτιωθεί, αφού, σύμφωνα με έρευνα της Endeavor (Endeavor Greece, 2017) λιγότερες από δύο στις δέκα νέες εταιρείες που δημιουργούνται αφορούν στα διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Η έρευνα επισημαίνει ότι ο αριθμός των συστάσεων νέων επιχειρήσεων το 2016 (23.384), μειώθηκε σε σχέση με το 2012 κατά 36%, ενώ υστερεί και έναντι των εταιρειών που διέκοψαν τη λειτουργία τους το 2016 (23.980). Ο μόνος πραγματικά εξωστρεφής κλάδος που ενισχύεται είναι ο τουρισμός, ο οποίος καταγράφει αύξηση των συστάσεων νέων επιχειρήσεων κατά 30,8% και ισχυρά θετικό ισοζύγιο το 2016. Επίσης, στα θετικά πρέπει να σημειώσουμε τη σημαντική ποσοστιαία αύξηση στις συστάσεις νέων επιχειρήσεων στο χώρο του ηλεκτρονικού εμπορίου. Αντίθετα, η μεταποίηση, η παραγωγή τροφίμων, η ενέργεια και η έρευνα, παρουσιάζουν σημαντική κάμψη μεταξύ 2012 και 2016. Στον αντίποδα, στον κατ' εξοχήν εσωστρεφή κλάδο της εστίασης, παρατηρείται μεν μείωση στις συστάσεις επιχειρήσεων σε σχέση με το 2012, ωστόσο παραμένει η πρώτη επιλογή των νέων επιχειρηματιών, με θετικό ισοζύγιο συστάσεων/διαγραφών. Ακόμη και στον κλάδο των κατασκευών, η μείωση που καταγράφεται (25,3%) είναι μικρότερη από το μέσο όρο.

Αξιοποιώντας στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2019) αναλύσαμε τον αριθμό και κατανομή ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 - 2016. Τα στοιχεία παρουσιάζονται στον ακόλουθο Πίνακα 3.1.

Πίνακας 3.1

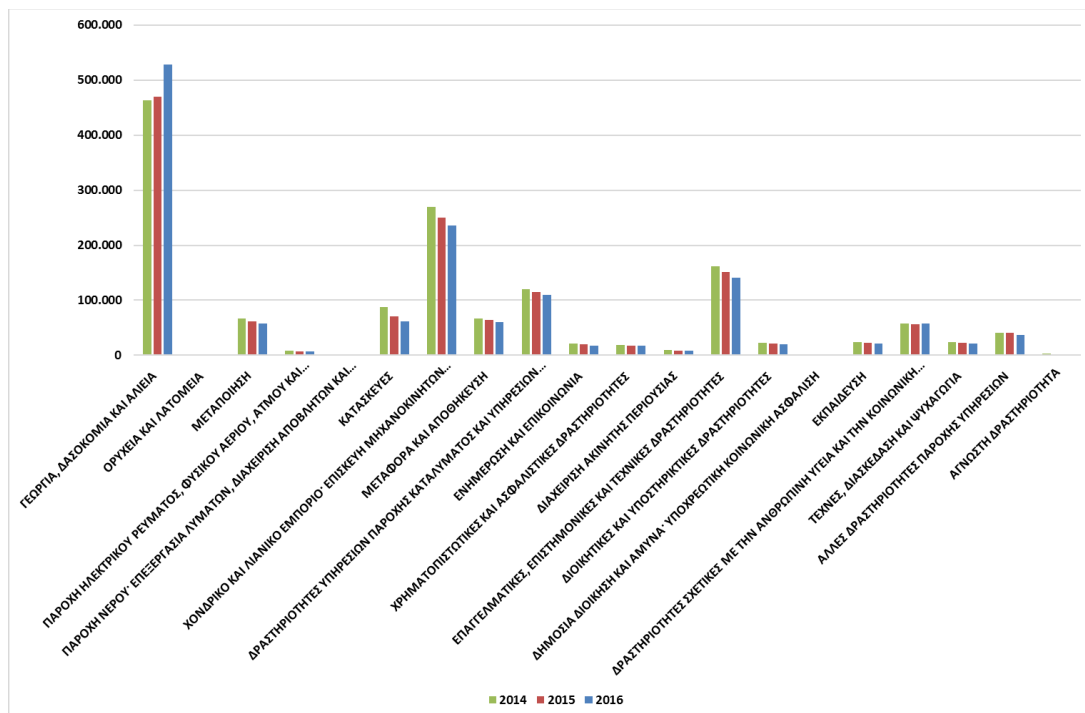
Αριθμός επιχειρήσεων ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014-2016

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ		2016	2015	2014
Κωδικός NACE Rev2	Περιγραφή			
A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ	528.780	470.286	463.544
B	ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	572	678	810
C	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	57.569	61.500	66.401
D	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ	6.622	7.044	8.489
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ· ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ	1.859	2.035	2.167
F	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	61.190	70.464	87.252
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΩΝ	235.891	250.678	269.521
H	ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ	60.898	63.588	67.075
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	109.967	115.050	120.409
J	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	17.736	19.609	20.655
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	16.803	17.683	18.653
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	8.549	8.562	9.000
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	140.248	150.920	162.237
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	19.342	20.987	22.195
O	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑ· ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	967	1.007	918
P	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	20.805	22.457	23.401
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ	57.435	56.878	57.624
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	20.623	22.260	24.461
S	ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	36.332	40.445	40.606
W	ΑΓΝΩΣΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	898	1.432	2.596
ΣΥΝΟΛΟ		1.403.086	1.403.563	1.468.014

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Τα παραπάνω στοιχεία εμφανίζονται επίσης και στον ακόλουθο Διάγραμμα 3.3.

Διάγραμμα 3.3
Αριθμός επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014 -2016

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Από τα παραπάνω στοιχεία εμφανίζεται ότι εκτός των κλάδων της πρωτογενούς παραγωγής (γεωργία, δασοκομία, αλιεία) που κυριαρχούν σε αριθμό επιχειρήσεων στα έτη αναφοράς, οι τρεις σημαντικότεροι κλάδοι είναι με σειρά μεγέθους: 1. το χονδρικό και λιανικό εμπόριο / επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, 2. οι επαγγελματικές, επιστημονικές δραστηριότητες και 3. οι δραστηριότητες παροχής καταλυμάτων και υπηρεσιών εστίασης.

Αξιοποιώντας τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής δημιουργήθηκε και ο ακόλουθος **Σφάλμα! Το αρχείο προέλευσης της αναφοράς δεν βρέθηκε.** όπου παρουσιάζεται ο Πίνακας 3.2 Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 -2016.

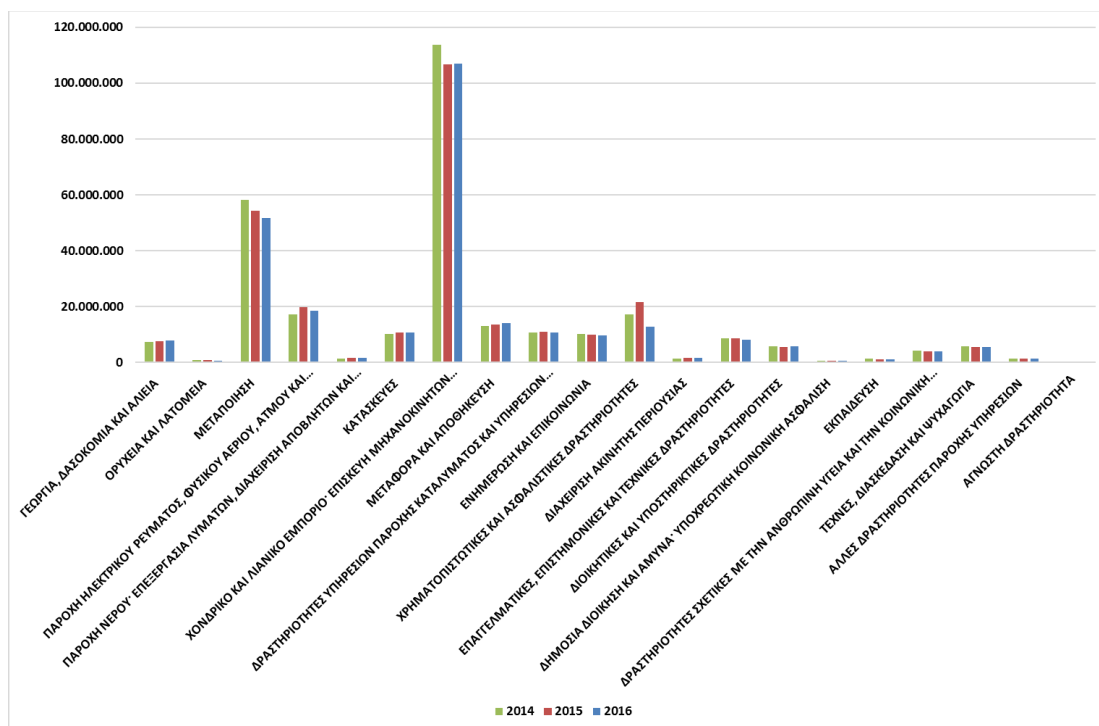
Πίνακας 3.2
Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 -2016

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ		2016	2015	2014
		ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες €)		
Κωδικός NACE Rev2	Περιγραφή			
A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ	7.786.514	7.407.841	7.183.755
B	ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	622.462	704.898	800.379
C	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	51.708.628	54.236.505	58.080.361
D	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ	18.457.506	19.777.166	17.024.144
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ· ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ	1.585.154	1.519.107	1.418.909
F	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	10.547.529	10.615.460	10.182.835
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΩΝ	107.115.191	106.776.482	113.802.096
H	ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ	14.091.956	13.630.391	12.943.459
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	10.778.604	11.006.601	10.645.213
J	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	9.695.999	9.824.357	10.109.885
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	12.692.890	21.681.322	17.172.143
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	1.506.419	1.470.469	1.395.414
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	8.026.229	8.624.597	8.454.030
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	5.699.912	5.447.043	5.720.753
O	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑ· ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	541.069	532.923	609.709
P	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	1.024.884	1.167.418	1.258.980
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ	3.915.947	3.830.366	4.053.094
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	5.399.165	5.444.775	5.668.141
S	ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	1.213.495	1.199.453	1.191.465
W	ΑΓΝΩΣΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	14.284	19.801	41.150
ΣΥΝΟΛΟ		272.423.838	284.916.975	287.755.915

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Τα στοιχεία παρουσιάζονται επίσης στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.4**Σφάλμα!**
Λανθασμένη αναφορά σελιδοδείκτη στον εαυτό του..

Διάγραμμα 3.4
Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014-2016

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα και αντίστοιχου διαγράμματος παρατηρούμε ότι ενώ οι κλάδοι της πρωτογενούς παραγωγής (γεωργία, δασοκομία, αλιεία) είχαν τον μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων στα έτη αναφοράς ο τζίρος τους είναι κατά πολύ μικρότερος συγκριτικά με την δευτερογενή και τριτογενή παραγωγή, κάτι που συμβαδίζει με τις τάσεις της παγκόσμιας οικονομίας για τις ανεπτυγμένες χώρες.

Σε αντίθεση με τον αριθμό επιχειρήσεων οι τρεις σημαντικότεροι κλάδοι όσον αφορά τον τζίρο είναι με σειρά μεγέθους: παραμένει 1. το χονδρικό και λιανικό εμπόριο / επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, αλλά στην θέση 2. είναι οι χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες και στην θέση 3. η μεταφορά και αποθήκευση.

Τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής αξιοποιήθηκαν επίσης για να καταγράψουμε τον αριθμό και κατανομή εργαζομένων σε επιχειρήσεις ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 - 2016. Τα στοιχεία παρουσιάζονται στον ακόλουθο Πίνακας 3.3

Πίνακας 3.3

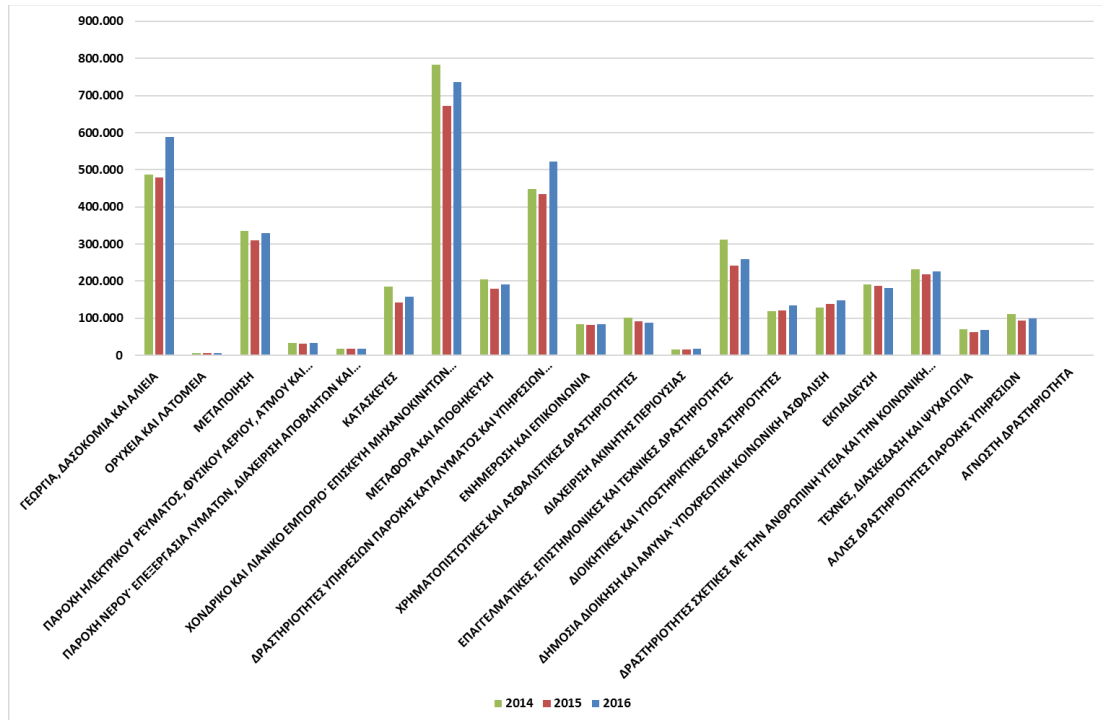
Αριθμός και κατανομή εργαζομένων σε επιχειρήσεις ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα κατά τα έτη 2014 -2016.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ		2016	2015	2014
Κωδικός NACE Rev2	Περιγραφή	ΑΡ. ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ		
A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ	587.357	479.137	487.604
B	ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	5.690	5.851	6.775
C	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	329.084	308.983	335.298
D	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ	32.736	30.463	33.766
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ· ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ	17.046	16.807	17.816
F	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	158.050	141.268	185.387
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΩΝ	735.993	671.672	783.293
H	ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ	190.636	179.371	205.140
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	521.576	434.792	447.141
J	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	83.569	81.014	84.384
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	88.449	91.734	101.720
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	17.450	15.156	15.221
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	260.038	241.910	311.657
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	133.910	120.199	118.283
O	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑ· ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	148.049	137.869	128.034
P	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	181.903	186.527	190.732
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ	225.973	218.785	232.658
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	67.755	63.185	69.941
S	ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	99.930	93.496	111.561
W	ΑΓΝΩΣΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	2.182	1.722	1.740
ΣΥΝΟΛΟ		3.887.376	3.519.941	3.868.151

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται επίσης στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.5.

Διάγραμμα 3.5
Αριθμός και κατανομή εργαζομένων ανά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2014-2016

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Όσων αφορά τον αριθμό εργαζομένων οι τρεις σημαντικότεροι κλάδοι είναι με σειρά μεγέθους: 1. το χονδρικό και λιανικό εμπόριο / επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, 2. οι δραστηριότητες παροχής καταλυμάτων και υπηρεσιών εστίασης και 3.η μεταποίηση.

3.2. Γυναικεία Επιχειρηματικότητα

Παρά τις σημαντικές αλλαγές στην κοινωνία, δεδομένου ότι οι γυναικείοι ρόλοι έχουν εξελιχθεί, οι γυναίκες έχουν πλέον πρόσβαση στην ανώτερη εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας και μπορούν να απολαμβάνουν την οικονομική ανεξαρτησία τους, συναντάται ασυμμετρία στους χώρους εργασίας, σε σύγκριση με τον ανδρικό πληθυσμό, λόγω των ανδροκρατούμενων δικτύων εργασίας, της έλλειψης των κατάλληλων μοντέλων και συμβουλευτικών δομών για τις γυναίκες, της υφιστάμενης δομής της ελληνικής οικογένειας και ιδιαίτερα των καθιερωμένων κοινωνικών ρόλων του κατεστημένου όσον αφορά την ανατροφή των μικρών παιδιών.

Σύμφωνα με στοιχεία του ICAP Group (2019) το ποσοστό διείδυσης των γυναικών στις ανώτατες βαθμίδες διοίκησης των ελληνικών επιχειρήσεων παρουσιάζει μεν

διαχρονική άνοδο τα τελευταία έτη, ωστόσο υστερεί ακόμα σημαντικά σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. Στο συνολικό δείγμα των 27.267 επιχειρήσεων, το ποσοστό διεξόδου αυτών που διευθύνονται από γυναίκες-ανώτατα στελέχη ανήλθε σε 24,2% το 2018, ήτοι 6.594 εταιρείες, ποσοστό αυξημένο συγκριτικά με προηγούμενες αντίστοιχες έρευνες (2017:23,6%, 2016:21,07%, 2015:19,6%). Επομένως, είναι εμφανές ότι υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για την περαιτέρω ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και την είσοδο των γυναικών σε υψηλές διοικητικές θέσεις των επιχειρήσεων στη χώρα μας.

Βασικό χαρακτηριστικό της γυναικείας παρουσίας στο τιμόνι των επιχειρήσεων είναι ότι αυτή εντοπίζεται κυρίως σε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, με βάση την επίσημη κατηγοριοποίηση που ακολουθείται στην Ε.Ε.¹⁹. Οι περισσότερες εταιρείες ανήκουν στον τομέα του τουρισμού, με μερίδιο συμμετοχής 30% και ακολουθούν οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο κλάδο του εμπορίου με 25%.

Χρειάζεται να διερευνηθούν τα σημαντικότερα εμπόδια και προβλήματα που αντιμετωπίζει μια γυναίκα στην επαγγελματική της ανέλιξη στην χώρα μας και να αναδειχθούν οι λόγοι για τους οποίους θα επέλεξε σήμερα μια γυναίκα να ασχοληθεί με την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Σημειώνεται ότι μερικές γυναίκες διαλέγουν όχι την οδό της σταδιοδρομίας αλλά της επιχειρηματικότητας με την πεποίθηση ότι θα τους προσφέρει καλύτερη ισορροπία μεταξύ της δουλειάς και της οικογένειας τους.

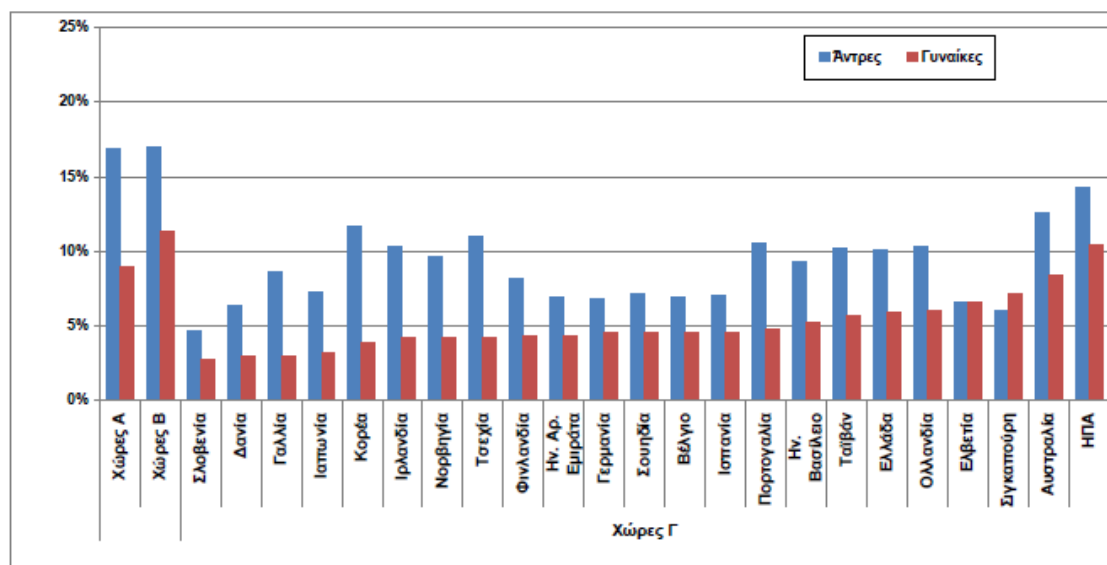
Σύμφωνα με σχετική έκθεση του IOBE (2013) είναι ενδιαφέρον ότι οι Ελληνίδες καταγράφουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση σχετικά με τις γνώσεις και τις ικανότητες που απαιτούνται για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (82,8%) σε σύγκριση με τους άνδρες (76,3%). Αντίθετα, οι γυναίκες που δηλώνουν ότι φοβούνται την επιχειρηματική αποτυχία συνιστούν μεγαλύτερο ποσοστό (61,7%) συγκριτικά με τους άνδρες (55,6%). Ελαφρά πιο εξωστρεφείς φαίνεται ότι είναι οι επιχειρήσεις που ιδρύονται από γυναίκες (8,9% δηλώνουν ότι πάνω από τα ¾ των πελατών τους βρίσκεται στο εξωτερικό) έναντι εκείνων που ξεκινούν από άνδρες (6,4%).

¹⁹[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Statistical_classification_of_economic_activities_in_the_European_Community_\(NACE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Statistical_classification_of_economic_activities_in_the_European_Community_(NACE))

Δείκτες

Όπως έχουν αποκαλύψει όλες οι έρευνες του GEM μέχρι σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο η επιχειρηματικότητα αποτελεί κυρίως ανδρική δραστηριότητα. Ωστόσο, τα σχετικά ποσοστά επιχειρηματικής ενασχόλησης διαφέρουν μεταξύ χωρών και κυρίως μεταξύ ομάδων χωρών (IOBE, 2013). Το Διάγραμμα 2 παραθέτει τα σχετικά δεδομένα για το 2011.

Διάγραμμα 3.6
Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων με βάση το φύλο
(% ατόμων ηλικίας 18-64 ετών, 2011)

Χώρες Α: χαμηλού κόστους παραγωγικών συντελεστών, Χώρες Β: βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Χώρες Γ: καινοτομίας

Πηγή: IOBE, επεξεργασία στοιχείων GEM

Για κάθε χώρα –ή ομάδα χωρών- που συμμετείχε στην έρευνα του GEM το 2011, το διάγραμμα παρουσιάζει τα ποσοστά του πληθυσμού ανά φύλο που βρίσκονταν σε αρχικό στάδιο επιχειρηματικής δραστηριότητας. Σε όλες τις χώρες είναι σαφής η υπεροχή των ανδρών, με μόνη εξαίρεση τη Σιγκαπούρη και οριακά την Ελβετία. Σε διεθνές επίπεδο όμως, έχει ενδιαφέρον να επισημανθούν τα ποσοστά συμμετοχής στην επιχειρηματικότητα ανά φύλο στις ομάδες χωρών Α και Β. Σε αυτές τις χώρες, η διαφορά ανάμεσα στα φύλα είναι σαφώς μικρότερη σε σύγκριση με τις χώρες καινοτομίας (ομάδα Γ). Και πάλι, είναι επιχειρηματικότητα είναι ανάγκη που εξηγεί αυτή τη διαφορά. Καθώς οι ευκαιρίες για μισθωτή απασχόληση είναι μικρές σε αυτές τις χώρες, οι ανάγκες εξασφάλισης εισοδήματος για την οικογένεια ωθεί τα μέλη της

σε κάποιου είδους επιχειρηματική δραστηριοποίηση, και μάλιστα ασχέτως φύλου. Με άλλα λόγια, η ανάγκη αναδεικνύεται σε δύναμη ικανή να ανατρέψει –ή τουλάχιστον να μετριάσει- μια σημαντική και κοινωνικά διαμορφωμένη διαφορά ανάμεσα στα φύλα. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι αυτή η κοινωνικά διαμορφωμένη διαφορά φαίνεται να ισχύει απόλυτα στις χώρες καινοτομίας, μολονότι το επίπεδο ανάπτυξής τους –με ό,τι αυτό συνεπάγεται σχετικά με τους προνοιακούς τους μηχανισμούς- θα δικαιολογούσε μια περισσότερο ισομερή κατανομή της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ανάμεσα στα φύλα.

Η Ελλάδα καταλαμβάνει την έκτη θέση ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας ως προς τη συμμετοχή των γυναικών. Το 2011 λοιπόν, το 6% των γυναικών στη χώρα μας βρισκόταν στο αρχικό στάδιο κάποιου τύπου επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Ωστόσο, τα δεδομένα αυτά δεν αρκούν για να διαμορφώσουν μια συνεκτική εικόνα για την γυναικεία συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Ο λόγος είναι, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 3.4 που ακολουθεί, ότι η γυναικεία επιχειρηματικότητα υπόκειται σε μεγάλες διακυμάνσεις από χρόνο σε χρόνο.

Πίνακας 3.4
Εξέλιξη Γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, Ελλάδα
(% του πληθυσμού 18-64 ετών)

	Γυναικεία επιχειρηματικότητα
2007	3,5
2008	7,7
2009	6,0
2010	3,7
2011	6,0
Μέσος όρος	5,4

Πηγή: GEM, Επεξεργασία στοιχείων IOBE

Αυτή η εξέλιξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα υποδηλώνει ότι οι διακυμάνσεις της σχετικής μεταβλητής ακολουθούν πορεία παράλληλη με εκείνη του γενικού δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, ανεξάρτητα από το φύλο δηλαδή. Με άλλα λόγια, οι διακυμάνσεις του γενικού δείκτη συνίστανται εξίσου από

τις διακυμάνσεις των φύλων, χωρίς το ένα φύλο να μπορεί να θεωρείται απαραίτητα αποκλειστικά υπεύθυνο.

Οι έρευνες του GEM αποκαλύπτουν πως για τις γυναίκες το κίνητρο της ανάγκης είναι ισχυρότερο εν αντιθέσει με το κίνητρο της ευκαιρίας που υπερισχύει στους άνδρες. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνεται και το 2011, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 3.5.

Πίνακας 3.5
Ποσοστό επιχειρηματικότητας ανάγκης στη συνολική επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά φύλο (2011)

Χώρες	Επιχειρηματικότητα ανάγκης στους άνδρες (ως % της ανδρικής επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)	Επιχειρηματικότητα ανάγκης στις γυναίκες (ως % της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)
Χώρες Α	33,1	37,1
Χώρες Β	24,6	30,9
ΗΠΑ	20,7	21,8
Ελλάδα	24,7	26,5
Ολλανδία	11,0	5,8
Βέλγιο	9,2	12,4
Γαλλία	12,1	22,4
Ισπανία	23,4	29,7
Ελβετία	13,3	9,5
Ην. Βασίλειο	11,8	26,8
Δανία	6,6	8,2
Σουηδία	6,1	6,0
Νορβηγία	5,1	2,4
Γερμανία	17,1	20,9
Αυστραλία	14,9	15,3
Σιγκαπούρη	17,5	15,2
Ιαπωνία	23,9	27,2
Κορέα	43,9	33,8
Πορτογαλία	13,4	27,2
Ιρλανδία	29,4	29,7
Φινλανδία	17,2	20,2
Σλοβενία	16,8	3,5
Τσεχία	27,3	27,5
Ταϊβάν	18,2	16,1
Ην. Αρ. Εμιράτα	15,0	12,2
Χώρες Γ	18,1	18,2
Μ.Ο. GEM	24,7	29,0

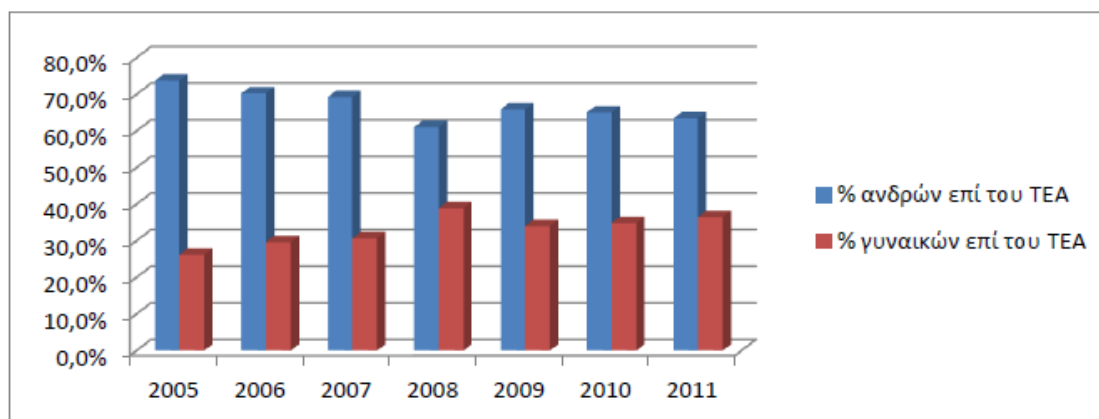
Χώρες Α: χαμηλού κόστους παραγωγικών συντελεστών, Χώρες Β: βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Χώρες Γ: καινοτομίας

Πηγή: IOBE, επεξεργασία στοιχείων GEM

Η υπεροχή των γυναικών, ως προς το κίνητρο της ανάγκης, είναι φανερή και στις τρεις ομάδες χωρών, αν και οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών φαίνονται μικρότερες στις χώρες καινοτομίας. Έτσι λοιπόν και στην Ελλάδα το 2011, το ποσοστό της επιχειρηματικότητας ανάγκης που εισήλθαν στον επιχειρηματικό στίβο, κυμάνθηκε στο 24,7% για τους άνδρες και στο 26,5% για τις γυναίκες. Βεβαίως τα σχετικά ποσοστά στην Ελλάδα είναι από τα υψηλότερα ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας, τόσο για τους άνδρες, όσο και για τις γυναίκες.

Όπως παρουσιάζει το Διάγραμμα 3.7, εξετάζεται το πως η κρίση έχει επιδράσει στην κατανομή της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες.

Διάγραμμα 3.7
Εξέλιξη επιχειρηματικότητας ανδρών και γυναικών
(ποσοστά επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)

Πηγή: IOBE, επεξεργασία στοιχείων GEM

Γίνεται εμφανές ότι η κρίση οδήγησε σε μια περισσότερο ισομερή κατανομή της νέας επιχειρηματικότητας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Το 2005 σχεδόν το 75% των επίδοξων/νέων επιχειρηματιών ήταν άνδρες, ενώ το 25% ήταν γυναίκες. Αντίθετα, κατά την τριετία της κρίσης (2009-2011), η γυναικεία συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων άγγιξε το 35%. Στην ουσία, πρόκειται για αναμενόμενο εύρημα για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι η υπεροχή των γυναικών στην επιχειρηματικότητα ανάγκης, η οποία ευλόγως αυξάνει στη διάρκεια της ύφεσης,

όπως έχει ήδη παρατηρηθεί παραπάνω. Δεύτερον, το γεγονός ότι η ανεργία πλήττει περισσότερο τις γυναίκες από τους άνδρες, οδηγεί μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση για την εξασφάλιση του οικογενειακού βιοπορισμού.

3.3. Επιχειρηματικότητα και Ηλικία

Σύμφωνα με την ίδια μελέτη (IOBE, 2013) το γεγονός ότι η έννοια της επιχειρηματικότητας παραπέμπει πάντοτε στη δημιουργία κάποιας νέας δραστηριότητας, η οποία δεν υπήρχε μέχρι τη στιγμή της δημιουργίας της, συνήθως οδηγεί τους μελετητές στο συμπέρασμα ότι πρέπει να συσχετίζεται με μικρότερες ηλικίες. Υποτίθεται ότι η έφεση στον πειραματισμό και η αποδοχή του ρίσκου ταιριάζει περισσότερο στις δημιουργικές φάσεις της ζωής κάθε ατόμου, όπου ο φόβος της απώλειας των συσσωρευμένων αποταμιεύσεων ή οποιασδήποτε άνεσης έχει ήδη αποκτηθεί είναι μικρότερος. Σε αυτό το πλαίσιο, και ιδίως σε σχέση με εγχειρήματα που χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από διάθεση πειραματισμού και υψηλά επίπεδα αβεβαιότητας, υποτίθεται ότι η σχετική έφεση συνήθως εκδηλώνεται σε μικρότερες ηλικίες.

Ωστόσο, η αντίθετη υπόθεση φαίνεται επίσης βάσιμη. Η δυνατότητα ανακάλυψης επιχειρηματικών ευκαιριών εξαρτάται από τη συσσωρευμένη γνώση του ατόμου, την εμπειρία δηλαδή που έχει αποκτήσει από την ενασχόλησή του με κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα ή τομέα της αγοράς. Με αυτή τη λογική, είναι πιθανό η είσοδος στον επιχειρηματικό στίβο να εκδηλώνεται αργότερα στη ζωή του ατόμου, σε κάποια φάση δηλαδή της ζωής του που το ίδιο κρίνει ότι ήδη κατέχει την γνώση και την εμπειρία που απαιτούνται για επιτυχή δραστηριοποίηση. Ο Πίνακας 3.6 παραθέτει την κατανομή της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακά κλιμάκια το 2011, με έμφαση βεβαίως στις χώρες καινοτομίας στις οποίες περιλαμβάνεται και η Ελλάδα.

Πίνακας 3.6
Κατανομή επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακά κλιμάκια (2011)

Χώρες	% επί του TEA ηλικίας 18-24	% επί του TEA ηλικίας 25-34	% επί του TEA ηλικίας 35-44	% επί του TEA ηλικίας 45-54	% επί του TEA ηλικίας 55-64
Χώρες Α	20,1	35,1	24,4	14,4	6,0
Χώρες Β	16,4	32,0	26,3	18,0	7,4
ΗΠΑ	11,6	26,5	24,6	23,8	13,5
Ελλάδα	10,5	27,5	32,9	14,5	14,6
Ολλανδία	12,0	23,1	26,9	25,9	12,1
Βέλγιο	11,1	35,4	29,7	11,3	12,5
Γαλλία	8,2	33,3	28,8	21,5	8,2
Ισπανία	7,8	33,0	34,1	18,0	7,1
Ελβετία	7,6	19,8	29,3	30,0	13,3
Ην. Βασίλειο	14,9	25,1	27,0	20,6	12,3
Δανία	10,6	20,0	33,1	24,9	11,3
Σουηδία	9,3	14,6	28,8	22,9	24,5
Νορβηγία	3,6	21,5	33,8	25,2	15,8
Γερμανία	19,1	20,7	28,0	23,3	9,0
Αυστραλία	9,0	29,3	24,4	23,5	13,8
Σιγκαπούρη	14,1	37,7	22,6	22,4	3,2
Ιαπωνία	9,2	18,8	24,2	24,2	23,6
Κορέα	2,3	20,3	36,1	29,8	11,4
Πορτογαλία	12,1	34,9	24,3	17,9	10,9
Ιρλανδία	11,1	31,9	30,7	20,3	6,0
Φινλανδία	10,7	27,3	26,6	20,3	15,1
Σλοβενία	13,3	31,0	27,7	15,5	12,5
Τσεχία	18,7	28,3	26,4	17,6	9,0
Ταϊβάν	11,3	25,7	27,2	22,6	13,2
Ην. Αρ. Εμιράτα	13,1	46,0	27,6	11,2	2,1
Χώρες Γ	10,9	27,5	28,5	21,2	12,0
M.O. GEM	14,6	30,5	26,9	18,8	9,1

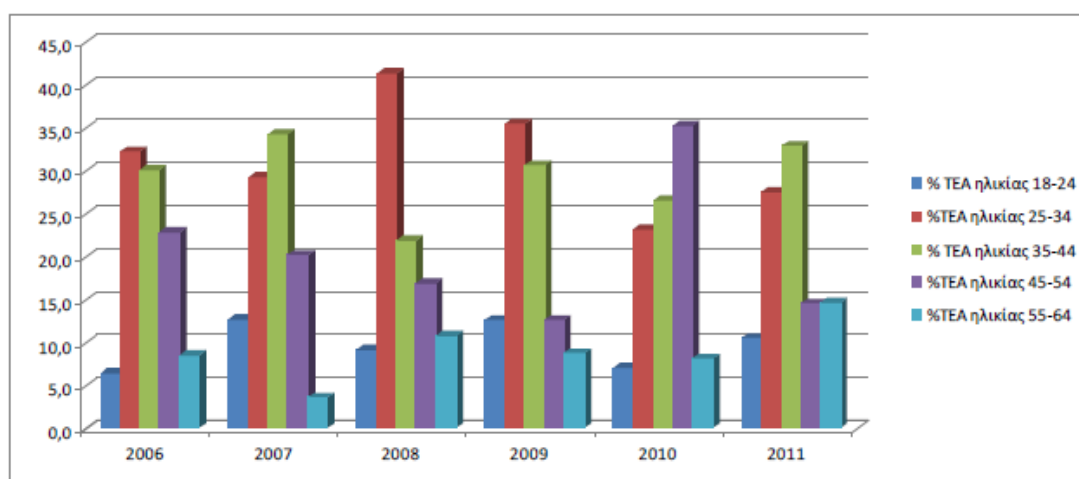
Πηγή: IOBE, επεξεργασία στοιχείων GEM

Τα παραπάνω δεδομένα φαίνεται ότι επιβεβαιώνουν μάλλον την πρώτη υπόθεση για τις ομάδες χωρών Α και Β, στις οποίες η ηλικιακή ομάδα που εμφανίζει τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων είναι εκείνη 25 – 34. Η υψηλή επιχειρηματικότητα ανάγκης και γενικότερα η έλλειψη ευκαιριών μισθωτής απασχόλησης σε αυτές τις χώρες εξηγεί το εύρημα ότι σχεδόν το 1/3 των νέων εγχειρημάτων ιδρύεται από άτομα που ανήκουν στο συγκεκριμένο ηλικιακό κλιμάκιο. Αντίθετα, στις χώρες καινοτομίας η συμμετοχή του συγκεκριμένου ηλικιακού κλιμακίου είναι σχεδόν ίδια με του επόμενου (35 - 44). Σε αυτή την ομάδα χωρών, φαίνεται λοιπόν ότι και οι δύο υποθέσεις είναι βάσιμες. Αλλά εδώ έχει σημασία και άλλη μία παράμετρος. Καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι κατά πολύ υψηλότερο στις χώρες της ομάδας Γ σε σύγκριση με εκείνο των ομάδων Α και Β, οι νέοι που εισέρχονται στον επιχειρηματικό στίβο κατέχουν ήδη ένα σημαντικό επίπεδο

γνώσεων. Άρα, είναι σε καλύτερη θέση να δράσουν επιχειρηματικά και να δημιουργήσουν εγχειρήματα με υψηλότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά από τους συνομηλικούς τους στις φτωχότερες χώρες του πλανήτη.

Η Ελλάδα εμφανίζει το 2011 μια εικόνα που βρίσκεται πολύ κοντά στον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, καθώς τα ηλικιακά κλιμάκια 25-34 και 35-44 καταγράφουν σχεδόν ίσα ποσοστά (IOBE, 2013). Το εύρημα αυτό συνιστά μια σημαντική διαφοροποίηση σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.8 που ακολουθεί.

Διάγραμμα 3.8
Κατανομή της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακό κλιμάκιο
Ελλάδα: 2006-2011

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων GEM

Όπως αποκαλύπτουν τα παραπάνω δεδομένα, υπάρχει μεγάλη διακύμανση της συμμετοχής των διαφόρων ηλικιακών κλιμακίων στην επιχειρηματική δραστηριότητα από έτος σε έτος. Αυτό δεν αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα, αλλά παρουσιάζεται διαχρονικά σε όλες τις έρευνες του GEM σε όλες τις χώρες. Ωστόσο, υπάρχει μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση που αφορά τη διαφορά ανάμεσα σε 2010 και 2011 στην Ελλάδα. Το 2010 το ηλικιακό κλιμάκιο που κατέγραφε το υψηλότερο ποσοστό ήταν το 45-54, ενώ τον επόμενο χρόνο εκείνο που επικρατεί είναι το 35-44. Πώς μπορεί να εξηγηθεί αυτή η εξέλιξη; Φαίνεται ότι το 2010 μεγαλύτερες ηλικίες οδηγήθηκαν στην επιχειρηματική δραστηριότητα καθώς έμεναν άνεργοι ή και για λόγους «προληπτικούς», φοβούμενοι δηλαδή ότι η θέση εργασίας τους δεν θα ήταν εξασφαλισμένη. Αντίθετα, το 2011 ο καλπασμός της ανεργίας των νέων σήμαινε ότι

η πιθανότητα εξασφάλισης μιας θέσης εργασίας μειωνόταν ραγδαία, με αποτέλεσμα η στροφή νεότερων ηλικιών στον επιχειρηματικό στίβο να αποτελεί βασική επιλογή βιοπορισμού.

3.4. Προγράμματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα αποτελέσματα της κρίσης που ξεκίνησε το 2009 στην Ελλάδα, δρομολογήθηκε πληθώρα πρωτοβουλιών με στόχο την προώθηση και την υποστήριξη της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας ως μοχλών ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας, ανοίγοντας ένα μονοπάτι για την ανάκαμψη της ανάπτυξης. Ένα κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων πρωτοβουλιών είναι ότι περιλαμβάνουν τόσο δημόσιους όσο και ιδιωτικούς φορείς, σε ορισμένες περιπτώσεις και ΜΚΟ ή άλλους θεσμικούς οργανισμούς. Όπως υπογραμμίζει η Endeavor Greece (2015), αν και η Ελλάδα ξεκινά από μια πολύ δυσμενή θέση όσον αφορά την ανάπτυξη της καινοτομίας και την ανάληψη επιχειρηματικών εγχειρημάτων, η μεγάλη αύξηση των νεοσύστατων επιχειρήσεων είναι μια καλή αρχή.

Στην Ελλάδα έχει δημιουργηθεί ένας μεγάλος αριθμός ιδρυμάτων που υποστηρίζουν την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα τα τελευταία χρόνια. Η Endeavour έχει εντοπίσει 55 φορείς το 2013, από τους οποίους το 95% δεν υπήρχε το 2010. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσαμε να χωρίσουμε τις δράσεις υποστήριξης σε τέσσερις κατηγορίες: α. Χρηματοδότηση, β. Δίκτυο, γ. Γνώση και δ. Έμπνευση. Παράλληλα οι φάσεις ανάπτυξης μιας επιχείρησης μπορούν να χωριστούν σε πέντε φάσεις: α. Σύλληψη Ιδέας, β. Παραγωγή, γ. Πρώτη κερδοφορία, δ. Μεγέθυνση, ε. Ωριμότητα.

Τα ελληνικά ιδρύματα στήριξης, τα οποία έχουν καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια, καταδεικνύουν την αυξανόμενη δύναμη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Παρά την έλλειψη πολλών στοιχείων, για να είναι ένα ολοκληρωμένο οικοσύστημα επιχειρηματικότητας, αυτό το επιχειρηματικό τοπίο είναι μια ουσιαστική αφετηρία με σκοπό να δημιουργηθεί αυτό στο μέλλον. Ο οργανισμός Endeavour (2013) συνοψίζει τις αδυναμίες ως εξής: α. υπάρχουν ελλείψεις σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως θερμοκοιτίδες / επιταχυντές και κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών / κεφαλαίων, β. υπερβολική εστίαση στις ΤΠΕ σε πρώιμο στάδιο και η έλλειψη συνέχειας δράσεων και συνεργαζόμενων φορέων, γ. ανισορροπία «προσφοράς και ζήτησης», που

σημαίνει ότι οι υποστηρικτικοί οργανισμοί τείνουν να έχουν περισσότερα ή άλλα είδη ικανότητας ή πόρων από ό, τι αναζητούν και χρειάζονται οι επιχειρήσεις, δ. υπάρχουν κενά σε τομείς όπως ο τουρισμός, η ενέργεια, τα τρόφιμα και σε στάδια ανάπτυξης, όπως υποστήριξη για πιο ώριμες επιχειρήσεις.

3.4.1. Σύντομη περιγραφή του ΕΣΠΑ – Η προτεραιότητα της ενίσχυσης των επιχειρήσεων

Το ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης) 2014-2020 αποτελεί το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της χώρας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, 2019).

Μέσω της υλοποίησης του ΕΣΠΑ επιδιώκεται η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών της χώρας που συνετέλεσαν στην εμφάνιση της οικονομικής κρίσης αλλά και των προβλημάτων, οικονομικών και κοινωνικών, που αυτή δημιούργησε. Επίσης, το ΕΣΠΑ 2014-2020 καλείται να συνδράμει στην επίτευξη των εθνικών στόχων έναντι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Στόχος της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» είναι η προαγωγή μιας ανάπτυξης:

- έξυπνης, με αποτελεσματικότερες επενδύσεις στην εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία,
- βιώσιμης, χάρη στην αποφασιστική μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα, και
- χωρίς αποκλεισμούς, με ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη μείωση της φτώχειας.

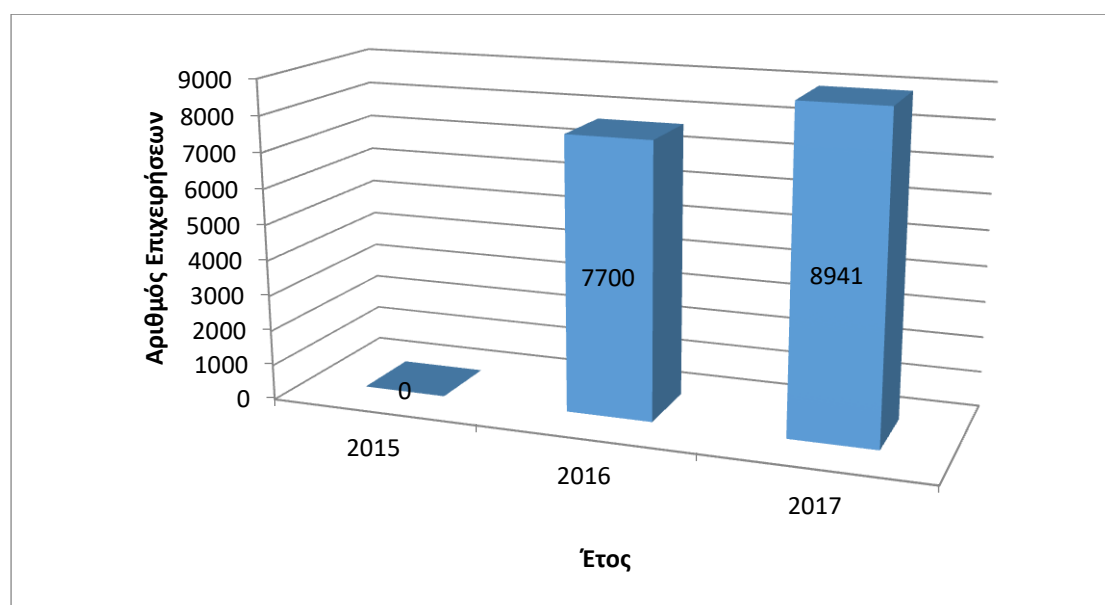
Μία από τις χρηματοδοτικές προτεραιότητες του ΕΣΠΑ είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, η μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και η αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Τα παραπάνω μπορούν να επιτευχθούν με μετάβαση σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας, δημιουργία περιβάλλοντος φιλικού προς τις επιχειρήσεις που προσελκύει επενδύσεις, αξιοποίηση της έρευνας και της καινοτομίας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας νέων και υφιστάμενων επιχειρήσεων.

3.4.2. Αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την εφαρμογή της πολιτικής συνοχής μέσω του ΕΣΠΑ παρακολουθούνται συγκεκριμένοι δείκτες για την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία (European Commission, 2019). Με βάση αυτά τα στοιχεία καταγράφηκε η εξέλιξη συγκεκριμένων δεικτών που μπορούν να παρουσιάσουν την εξέλιξη των δημοσίων επενδύσεων στην επιχειρηματικότητα κατά τα έτη 2015-2017 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία).

Η εξέλιξη του αριθμού επιχειρήσεων που εντάχθηκαν μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) εμφανίζεται στο Διάγραμμα 3.9 . Αξίζει να σημειωθεί ότι η τιμή στόχος για τον συγκεκριμένο δείκτη για το σύνολο της προγραμματικής περιόδου είναι να ενισχυθούν 35.000 επιχειρήσεις.

Διάγραμμα 3.9
Αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΤΠΑ κατά τα έτη 2015-2017

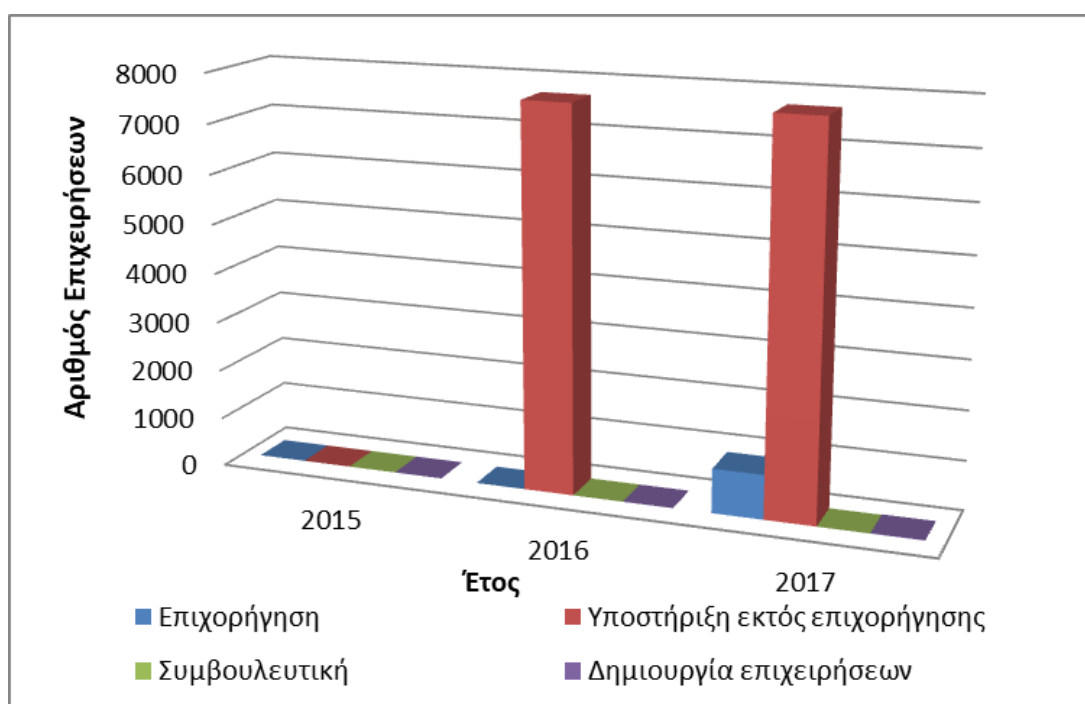

Πηγή στοιχείων: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Παρατηρώντας το παραπάνω Διάγραμμα 3.9 μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε ότι ο στόχος της ενίσχυσης 35.000 επιχειρήσεων μέχρι το τέλος της προγραμματικής περιόδου είναι πολύ μακρινός καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέχρι το 2017 είχαν εγκριθεί μόνο 8.941 σχέδια ενίσχυσης επιχειρήσεων.

Τα παραπάνω συγκεντρωτικά στοιχεία αναλύονται περαιτέρω σε διάφορες κατηγορίες υποστήριξης όπως: α. Επιχορήγηση, β. Υποστήριξη εκτός επιχορήγησης, γ. Συμβουλευτική και δ. Δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Ο αριθμός των επιχειρήσεων που εγκρίθηκαν ανά κατηγορία ενίσχυσης εμφανίζονται στο Διάγραμμα 3.10.

Διάγραμμα 3.10
Αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΤΠΑ
ανά κατηγορία ενίσχυσης κατά τα έτη 2015-2017

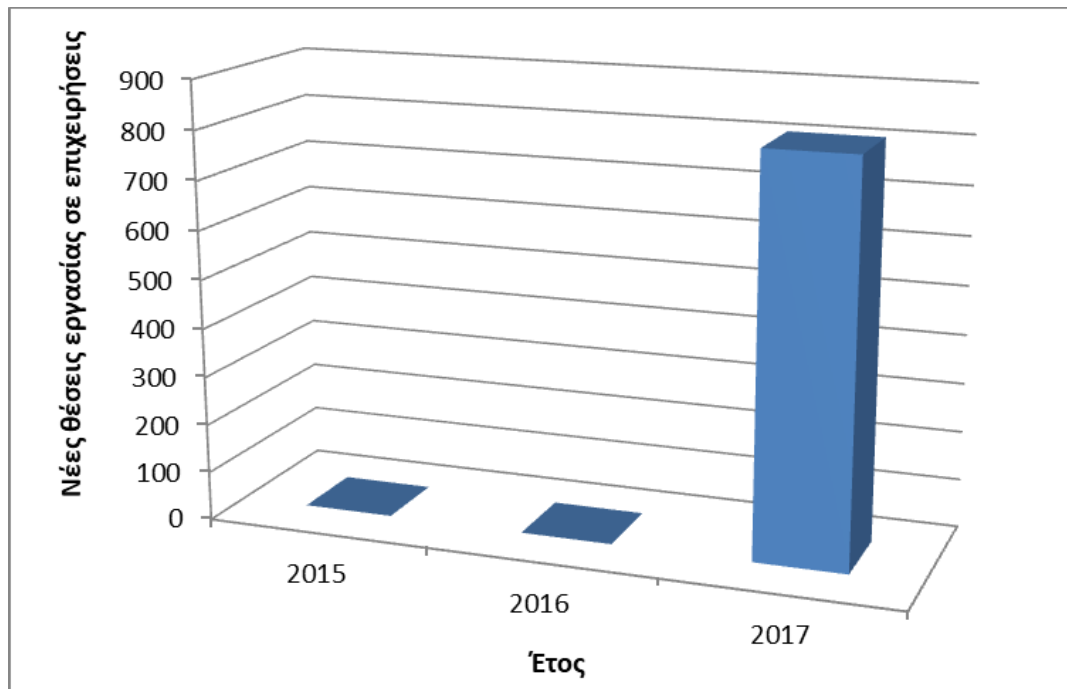

Πηγή στοιχείων: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Από το Διάγραμμα 3.10 μπορούμε εύκολα να συμπεράνουμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία της στήριξης των επιχειρήσεων βασίζεται σε δράσεις υποστήριξης εκτός επιχορήγησης και κατά ένα μικρότερο κομμάτι με άμεσες επιχορηγήσεις. Η δράσεις συμβουλευτικής όμως, που όπως έχει αναλυθεί και στην ενότητα 2.4 έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρηματικών εγχειρημάτων, είναι σε μηδενικό επίπεδο εγκρίσεων.

Μία σημαντική κατηγορία ενισχύσεων σε επιχειρήσεις αφορά στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.11 εμφανίζεται η εξέλιξη των εγκρίσεων για ένταξη σε προγράμματα του ΕΤΠΑ δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας κατά τα έτη 2015 έως 2017.

Διάγραμμα 3.11
Αριθμός νέων θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΤΠΑ ανά κατηγορία ενίσχυσης κατά τα έτη 2015-2017

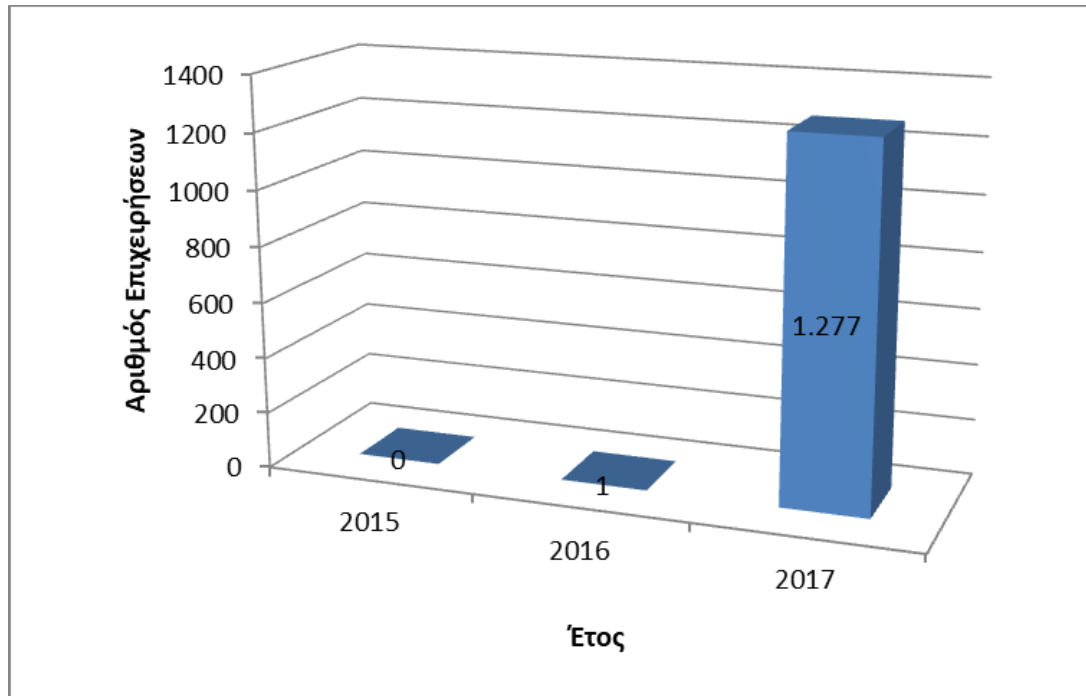

Πηγή στοιχείων: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Από το Διάγραμμα 3.11 μπορούμε να διακρίνουμε ότι ο αριθμός νέων θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις από μηδενικός κατά τα αρχικά έτη της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 δηλαδή κατά τα έτη 2015 και 2016, αυξήθηκε δε σε σχεδόν 800 θέσεις εργασίας το 2017.

Στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.12 επίσης, παρουσιάζεται η εξέλιξη του αριθμού μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ). Αξίζει να σημειωθεί ότι η τιμή στόχος για τον συγκεκριμένο δείκτη για το σύνολο της προγραμματικής περιόδου μειώθηκε από 4732 επιχειρήσεις σε 3.222.

Διάγραμμα 3.12
Αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του ΕΚΤ
κατά τα έτη 2015-2017

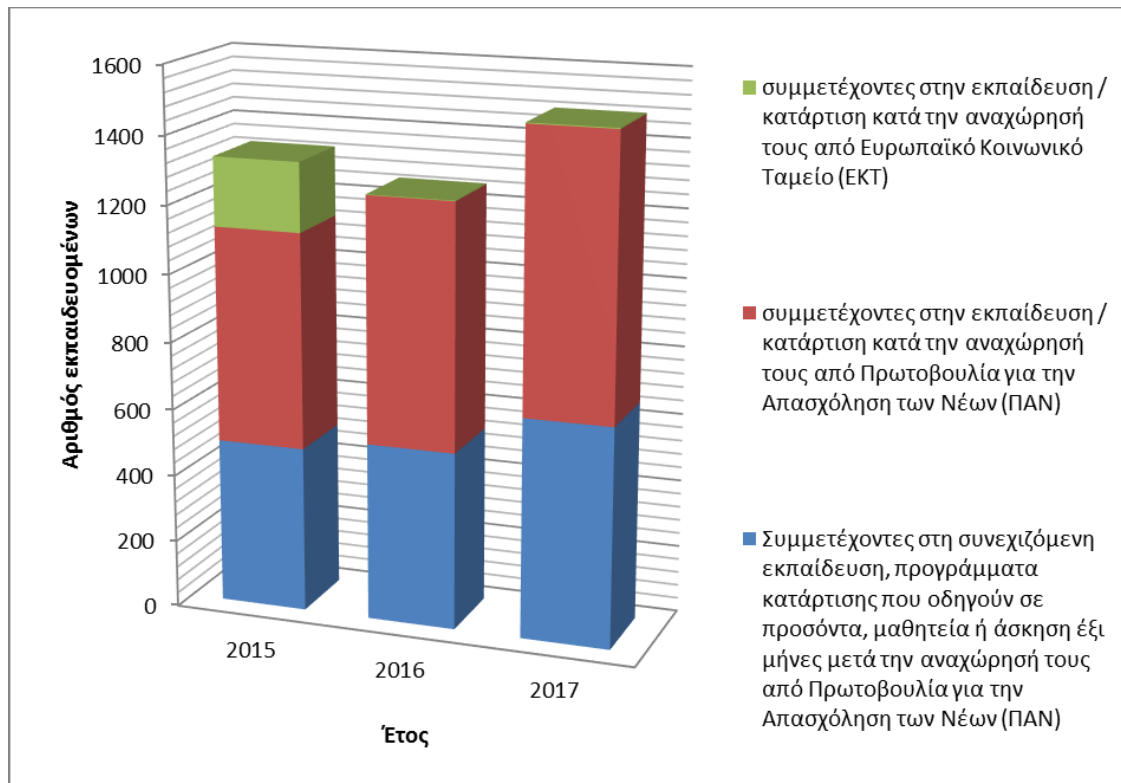
Πηγή στοιχείων: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Παρατηρώντας το Διάγραμμα 3.12 μπορούμε να δούμε ότι τα δύο πρώτα έτη της προγραμματικής περιόδου δηλαδή το 2015 και το 2016 ο αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε πρόγραμμα υποστήριξης από το ΕΚΤ ήταν σχεδόν μηδενικός ενώ το ταμείο άρχισε να ενεργοποιεί το 2017 με 1.277 εντάξεις επιχειρήσεων.

Στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.13 παρουσιάζονται ο αριθμός των ατόμων που εκπαιδεύτηκαν σε προγράμματα της Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) κατά τα έτη 2015-2017.

Διάγραμμα 3.13

Αριθμός εκπαιδευομένων σε προγράμματα της Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) κατά τα έτη 2015-2017

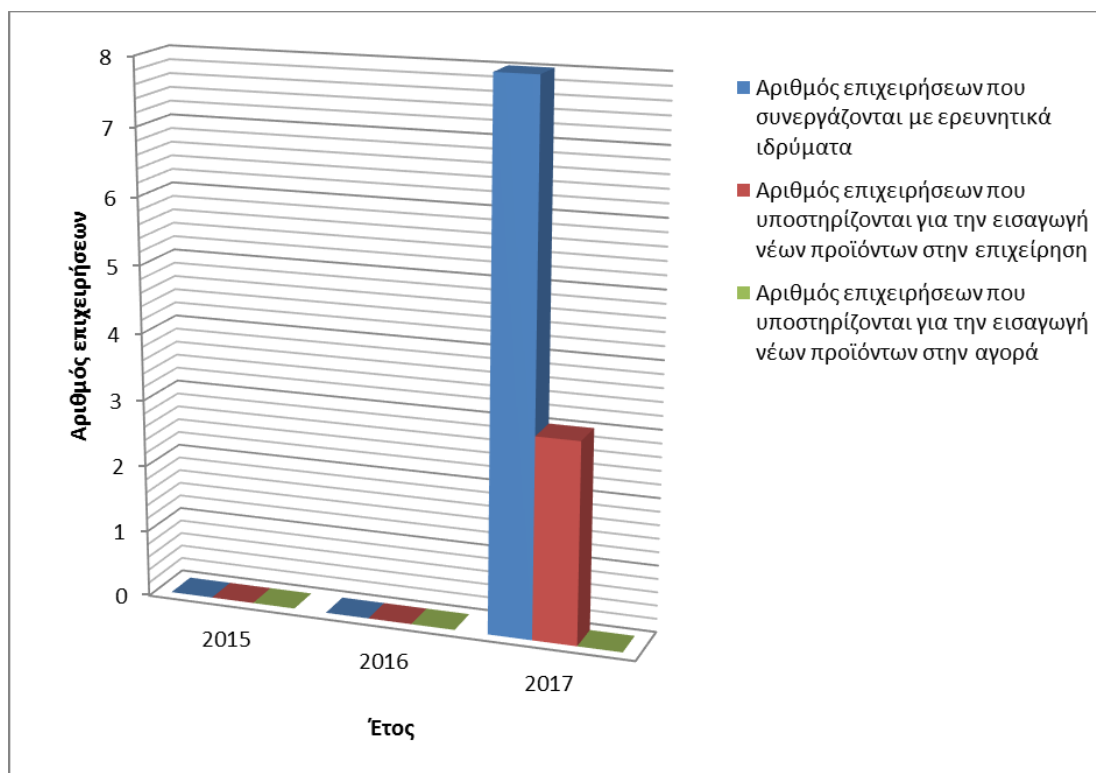
Πηγή στοιχείων: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Από τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ο αριθμός των εκπαιδευομένων στα προγράμματα της ΠΑΝ και του ΕΚΤ είναι περίπου σταθερός ανάμεσα σε 1.200 και 1.400 άτομα κάθε έτος για τα έτη 2015 έως 2017.

Στο ακόλουθο Διάγραμμα 3.14 εμφανίζεται ο αριθμός των επιχειρήσεων που εντάχθηκαν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) για να αναπτύξουν δράσεις έρευνας και καινοτομίας κατά τα έτη 2015-2017. Τα προγράμματα είναι τα ακόλουθα:

- Στήριξη επιχειρήσεων που συνεργάζονται με ερευνητικά ιδρύματα με τιμή στόχο τις 2.103 επιχειρήσεις.
- Στήριξη επιχειρήσεων για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην επιχείρηση με τιμή στόχο τις 1.661 επιχειρήσεις.
- Στήριξη επιχειρήσεων για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά με τιμή στόχο τις 101 επιχειρήσεις.

Διάγραμμα 3.14
Αριθμός επιχειρήσεων που στηρίχθηκαν σε δράσεις έρευνας και καινοτομίας από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) κατά τα έτη 2015-2017

Πηγή στοιχείων: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργασία στοιχείων από συντάκτη

Αναλύοντας το Διάγραμμα 3.14 μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η υποστήριξη των επιχειρήσεων σε δράσεις έρευνας και ανάπτυξης είναι πολύ περιορισμένη καθώς κατά τα έτη 2015 και 2016 ήταν μηδενική ενώ κατά το 2017 περιορίστηκε σε 8 επιχειρήσεις για το πρόγραμμα των επιχειρήσεων που συνεργάζονται με ερευνητικά ιδρύματα, 3 για το πρόγραμμα των επιχειρήσεων που υποστηρίζονται για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην επιχείρηση και καμία για το πρόγραμμα των επιχειρήσεων που υποστηρίζονται για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά. Διάγραμμα 3.1

3.4.3. Σύντομη περιγραφή συγκεκριμένων δράσεων του ΕΣΠΑ

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) αποτελεί ένα από τα επτά τομεακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ για την περίοδο 2014 -2020. Καλύπτει γεωγραφικά το σύνολο της χώρας και διαθέτει προϋπολογισμό 4,91δισ.€ Δημόσιας Δαπάνης (3,84 δισ. € από Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ (ΕΤΠΑ και ΕΚΤ) και 1,07 δισ. € από Εθνικούς Πόρους). Στρατηγικός στόχος του ΕΠΑΝΕΚ είναι η ενίσχυση ενός νέου παραγωγικού μοντέλου εστιάζοντας

σε ανταγωνιστικούς και εξωστρεφείς τομείς της οικονομίας με υψηλή προστιθέμενη αξία και δυνατότητα δημιουργίας βιώσιμων και ποιοτικών θέσεων εργασίας.

Στη χώρα μας, μεταξύ άλλων, δημοσιεύονται κατά διαστήματα προσκλήσεις που αφορούν τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων σε προγράμματα/δράσεις για την ενίσχυση των επιχειρήσεων τους. Μία σύντομη περιγραφή των ανωτέρω προγραμμάτων παρατίθεται στη συνέχεια.

3.4.3.1. *Επιχειρούμε ΕΞΩ – Υποστήριξη Διεθνούς Προβολής ΜμΕ : Συνολικός προϋπολογισμός 50.000.000 ευρώ*

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα «Επιχειρούμε ΕΞΩ – Υποστήριξη Διεθνούς Προβολής ΜμΕ» αφορά πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες Επιχειρήσεις και στοχεύει στην προώθηση της εξωστρέφειας των ελληνικών μεταποιητικών επιχειρήσεων που αναπτύσσουν ήδη εξαγωγική δραστηριότητα, μέσω της συμμετοχής τους σε εμπορικές εκθέσεις που διοργανώνονται στην ΕΕ και σε τρίτες χώρες. Επιδoteί το 50% του κόστους συμμετοχής σε εκθέσεις του εξωτερικού ο δε προϋπολογισμός κάθε αίτησης δεν μπορεί να ξεπερνά τα 100.000 ευρώ.

3.4.3.2. *Εργαλειοθήκη Ανταγωνιστικότητας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων: Συνολικός προϋπολογισμός 400.000.000 ευρώ*

Το πρόγραμμα έχει ως στόχο την ενίσχυση και αναβάθμιση μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων που απασχολούν έως 49 άτομα. Οι ενδιαφερόμενοι επιχειρηματίες μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστική τους θέση στην εσωτερική και εξωτερική αγορά, επενδύοντας στον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού εξοπλισμού τους και στην πιστοποίηση των προϊόντων τους.

Τα επενδυτικά σχέδια που θα υποβληθούν μπορούν να κυμανθούν από 20.000 έως 200.000 ευρώ. Το ποσοστό επιδότησης είναι από 50% έως 65% ενώ το ύψος της επιδότησης καθορίζεται με βάση τις εξαγωγικές επιδόσεις των επιχειρήσεων.

3.4.3.3. *Ποιοτικός Εκσυγχρονισμός: Συνολικός προϋπολογισμός 150.000.000 ευρώ*

Το πρόγραμμα «Ποιοτικός Εκσυγχρονισμός» αφορά μεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούν από 50 έως 250 υπαλλήλους ή έχουν κύκλο εργασιών και ενεργητικό από 10.000.000 έως 50.000.000 ευρώ. Επιδoteί την αγορά νέου σύγχρονου

εξοπλισμού και μεταφορικών μέσων, την τυποποίηση προϊόντων και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Ο προϋπολογισμός των προτάσεων μπορεί να κυμανθεί από 50.000 έως 400.000 ευρώ και το ύψος της επιδότησης 50%.

3.4.3.4. *Καθεστώς «Γενική Επιχειρηματικότητα» του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016. Συνολικός προϋπολογισμός 350 εκατ. Ευρώ*

Τα 210 εκατ. ευρώ της δράσης θα δοθούν ως φορολογική απαλλαγή και τα 140 εκατ. ευρώ ως επιχορήγηση. Το ύψος της επιδότησης θα κυμανθεί από 10% έως 55% σε υφιστάμενες ή υπό ίδρυση επιχειρήσεις για την υλοποίηση επενδύσεων. Δικαιούχοι των ενισχύσεων του παρόντος καθεστώτος ενισχύσεων είναι οι επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες ή έχουν υποκατάστημα στην ελληνική επικράτεια κατά τη χρονική στιγμή έναρξης εργασιών του επενδυτικού σχεδίου.

3.4.3.5. *Ενίσχυση της Αυτοαπασχόλησης Πτυχιούχων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Α' και Β' κύκλος)*

Υποστήριξη πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ανέργων, μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων, για την έναρξη/υποστήριξη της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας συναφούς με την ειδικότητά τους, σε αυτοτελή επαγγελματικό χώρο. Επιδίωξη του προγράμματος ήταν η ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης των πτυχιούχων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

3.4.3.6. *Νεοφυής Επιχειρηματικότητα*

Η Δράση «Νεοφυής Επιχειρηματικότητα» αφορούσε στην ίδρυση νέων μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων από ανέργους και από ασκούντες επαγγελματική δραστηριότητα που δεν έχουν σχέση μισθωτής εργασίας.

Στο πλαίσιο της Δράσης ενισχύονταν επιχειρηματικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού ύψους επένδυσης (επιχορηγούμενος π/υ) από 15.000€ έως 60.000€, για την κάλυψη 100% ισόποσων επιλέξιμων δαπανών για διάστημα μέχρι είκοσι τέσσερις (24) μήνες από την ημερομηνία της απόφασης ένταξης του επιχειρηματικού σχεδίου. Επιλέξιμες ήταν οι δαπάνες που πραγματοποιούνταν από την ημερομηνία έναρξης της ηλεκτρονικής υποβολής των αιτήσεων χρηματοδότησης, δηλαδή από τις 17 Μαρτίου 2016.

3.4.3.7. *Αναβάθμιση πολύ μικρών & μικρών υφιστάμενων επιχειρήσεων με την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους στις νέες αγορές*

Το πρόγραμμα ενίσχυσε υφιστάμενες πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε 8 στρατηγικούς τομείς προτεραιότητας του ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία (ΕΠΑνΕΚ) και είναι οι εξής:

- Αγοροδιατροφή / Βιομηχανία Τροφίμων
- Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ)
- Υλικά / Κατασκευές
- Εφοδιαστική Αλυσίδα
- Ενέργεια
- Περιβάλλον
- Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας ΤΠΕ
- Υγεία

3.4.3.8. *Ενίσχυση Τουριστικών Επιχειρήσεων για τον εκσυγχρονισμό τους και την ποιοτική αναβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών*

Ενίσχυση των επενδυτικών σχεδίων υφιστάμενων πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων για τον εκσυγχρονισμό της υποδομής και της λειτουργίας τους, την ποιοτική αναβάθμιση τους και τον εμπλουτισμό, την αναβάθμιση και την πιστοποίηση των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, ώστε να βελτιώσουν την θέση τους στην εσωτερική και διεθνή τουριστική αγορά.

3.4.3.9. *Ερευνώ – Δημιουργώ – Καινοτομώ*

Βασικός στόχος της ενιαίας Δράσης «Ερευνώ – Δημιουργώ – Καινοτομώ» είναι η σύνδεση της έρευνας και της καινοτομίας με την επιχειρηματικότητα και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων προς διεθνείς αγορές, με σκοπό τη μετάβαση στην ποιοτική καινοτομία επιχειρηματικότητα και την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Η Δράση αυτή έχει ως σκοπό την άμεση και αποτελεσματική διοχέτευση των διαθέσιμων πόρων για την προώθηση ερευνητικών δραστηριοτήτων και την εφαρμογή καινοτομιών στις επιχειρήσεις και ιδιαίτερα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις μέσω μίας σειράς παρεμβάσεων.

Στόχοι της Δράσης:

- Οικονομική ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση και τη βιώσιμη εξειδίκευση
- Ενσωμάτωση της νέας γνώσης και της καινοτομίας στα υπάρχοντα αλλά και σε νέα προϊόντα, υπηρεσίες, παραγωγικά συστήματα και αλυσίδες αξίας
- Σύνδεση της ακαδημαϊκής έρευνας με τις ανάγκες της αγοράς και την οικονομία.

Για την υλοποίηση των σχεδίων τους, οι δυνητικοί Δικαιούχοι μπορούν να δημιουργήσουν το κατάλληλο για την περίπτωσή τους μίγμα ενεργειών, αξιοποιώντας ένα ευρύ φάσμα ενισχυόμενων δαπανών από τις ακόλουθες κατηγορίες:

- κλασικές δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης (π.χ. βιομηχανική έρευνα, πειραματική ανάπτυξη, μελέτες σκοπιμότητας)
- δράσεις προώθησης της καινοτομίας (π.χ. απόκτηση/ επικύρωση/ προστασία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, απόσπαση προσωπικού από οργανισμούς έρευνας και διάδοσης γνώσεων)
- υποστηρικτικές ενέργειες (π.χ. συμμετοχή σε εμπορικές εκθέσεις, συμβουλευτικές υπηρεσίες).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία αναλύθηκαν η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, οι δημόσιες πολιτικές για την στήριξή της, και η αποτελεσματικότητά τους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις δράσεις που αφορούν στην εκπαίδευση και την καινοτομία. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσαμε να χωρίσουμε τις δράσεις υποστήριξης σε τέσσερις κατηγορίες: α. Χρηματοδότηση, β. Δίκτυο, γ. Γνώση και δ. Έμπνευση. Παράλληλα οι φάσεις ανάπτυξης μιας επιχείρησης μπορούν να χωριστούν σε πέντε φάσεις: α. Σύλληψη Ιδέας, β. Παραγωγή, γ. Πρώτη κερδοφορία, δ. Μεγέθυνση, ε. Ωριμότητα.

Αναλύοντας τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής παρατηρήσαμε ότι ο στόχος της ενίσχυσης 35.000 επιχειρήσεων μέχρι το τέλος της προγραμματικής περιόδου είναι πολύ μακρινός καθώς μέχρι το 2017 είχαν εγκριθεί μόνο 8.941 σχέδια ενίσχυσης επιχειρήσεων. Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι από το στάδιο της έγκρισης μέχρι το στάδιο της υλοποίησης και ολοκλήρωσης ενός επιχειρηματικού σχεδίου υπάρχει μεγάλη απόσταση και η πιθανότητα σημαντικών αποκλίσεων είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Κατά συνέπεια η προσπάθεια ενίσχυσης των επιχειρήσεων μέσω του ΕΣΠΑ παρουσιάζει αρκετά μεγάλες καθυστερήσεις με σημαντικές συνέπειες στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην χώρα μας.

Από τα στοιχεία βρέθηκε επίσης ότι η το μεγαλύτερο μέρος της στήριξης των επιχειρήσεων βασίζεται σε δράσεις υποστήριξης εκτός επιχορήγησης και μόνο ένα μικρό μέρος σε άμεσες επιχορηγήσεις. Η δράσεις συμβουλευτικής όμως, που όπως έχει αναλυθεί και στην ενότητα 2.4 έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρηματικών εγχειρημάτων, είναι σε μηδενικό επίπεδο εγκρίσεων.

Πιθανότατα στο εξεταζόμενο χρονικό πλαίσιο (2015-2017), από όπου υπάρχουν και τα τελευταία στοιχεία της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου, να μην έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε μαλακές δράσεις (soft actions) ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας. Όμως η αναγκαιότητα ανάπτυξης τους δεν μπορεί να υποτιμηθεί και για αυτό κρίνουμε ότι η ανάπτυξη τέτοιων δράσεων θα πρέπει να ενισχυθεί στο μέλλον. Το ίδιο ισχύει και για τις δράσεις ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων, οι οποίες επίσης βρίσκονταν στο μηδέν σε επίπεδο εντάξεων το 2017, καθώς από αυτές τις δράσεις θα αναπτυχθούν οι νέες δυναμικές και καινοτόμες επιχειρήσεις του μέλλοντος.

Επίσης από τα στοιχεία παρατηρήθηκε ότι ο αριθμός νέων θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις από μηδενικός κατά τα αρχικά έτη της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 δηλαδή κατά τα έτη 2015 και 2016, αυξήθηκε σε σχεδόν 800 θέσεις εργασίας το έτος 2017. Δυστυχώς όμως αυτές οι τιμές σε επίπεδο εγκρίσεων ενίσχυσης νέων θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα χαμηλές και σίγουρα δεν μπορούν να δώσουν σημαντική ώθηση στις επιχειρηματικές προσπάθειες που αναπτύσσονται.

Η εικόνα δεν αλλάζει όπως βλέπουμε παρατηρώντας την εξέλιξη του αριθμού μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, όπου κατά τα δύο πρώτα έτη της προγραμματικής περιόδου, δηλαδή το 2015 και το 2016, ο αριθμός επιχειρήσεων που εντάχθηκαν σε πρόγραμμα υποστήριξης από το ΕΚΤ ήταν σχεδόν μηδενικός ενώ το ταμείο άρχισε να ενεργοποιείται το 2017 με 1.277 εντάξεις επιχειρήσεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η τιμή στόχος για τον συγκεκριμένο δείκτη για το σύνολο της προγραμματικής περιόδου μειώθηκε από 4732 επιχειρήσεις σε 3.222.

Μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι τα σχετικά προγράμματα είτε δεν σχεδιάστηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των επιχειρήσεων είτε οι επιχειρήσεις δεν ενδιαφέρονται να ενταχθούν σε αντίστοιχα προγράμματα. Οι λόγοι για αυτό μπορούν να ποικίλουν από έλλειψη ρευστότητας για να προχωρήσουν σε αναπτυξιακές δράσεις μέχρι προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην αγορά.

Στην συνέχεια εξετάστηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα της Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση των Νέων (PIAN) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) όπου παρατηρήθηκε ότι ο αριθμός των εκπαιδευομένων στα προγράμματα αυτά είναι περίπου σταθερός ανάμεσα σε 1.200 και 1.400 άτομα κάθε έτος για τα έτη 2015 έως 2017.

Θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε ότι σε αυτό το πεδίο γίνεται σημαντική προσπάθεια εκπαίδευσης, όμως εκτιμούμε ότι αυτή εστιάζει σε σκληρές επαγγελματικές δεξιότητες (professionalhardskills) και όχι σε μαλακές επιχειρηματικές δεξιότητες (businesssoftskills), με συνέπεια να οδηγεί στην επιδίωξη από τον εκπαιδευόμενο κατάληψης θέσης μισθωτής εργασίας και όχι στην δημιουργία νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων.

Τέλος εξετάστηκαν προγράμματα στήριξης της καινοτομίας και της έρευνας από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) για να αναπτύξουν δράσεις έρευνας και καινοτομίας κατά τα έτη 2015-2017.

Από τα στοιχεία μπορούμε να διακρίνουμε ότι η υποστήριξη των επιχειρήσεων σε δράσεις έρευνας και ανάπτυξης είναι πολύ περιορισμένη καθώς κατά τα έτη 2015 και 2016 ήταν μηδενική ενώ κατά το 2017 περιορίστηκε σε 8 επιχειρήσεις για το πρόγραμμα των επιχειρήσεων που συνεργάζονται με ερευνητικά ιδρύματα, 3 για το πρόγραμμα των επιχειρήσεων που υποστηρίζονται για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην επιχείρηση και καμία για το πρόγραμμα των επιχειρήσεων που υποστηρίζονται για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά.

Με βάση τα δεδομένα που έχουμε δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα για τους λόγους που τα προγράμματα είναι τόσο μακριά από τους στόχους τους, αλλά θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι το ενδιαφέρον των ελληνικών επιχειρήσεων για δράσεις έρευνας και ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα περιορισμένο καθώς όπως αναφέρουμε και στην ενότητα 3.1 το ποσοστό που επένδυσαν οι ελληνικές επιχειρήσεις στην έρευνα και καινοτομία ήταν 0,3% του ΑΕΠ, ποσοστό κατά πολύ χαμηλότερο των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής που αναλύσαμε για τις επιχειρήσεις, παρατηρούμε ότι εκτός των κλάδων της πρωτογενούς παραγωγής (γεωργία, δασοκομία, αλιεία) που κυριαρχούν σε αριθμό επιχειρήσεων στα έτη αναφοράς, οι τρεις σημαντικότεροι κλάδοι είναι με σειρά μεγέθους: 1. το χονδρικό και λιανικό εμπόριο / επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, 2. οι επαγγελματικές, επιστημονικές δραστηριότητες και 3. οι δραστηριότητες παροχής καταλυμάτων και υπηρεσιών εστίασης.

Επίσης παρατηρούμε ότι ενώ οι κλάδοι της πρωτογενούς παραγωγής (γεωργία, δασοκομία, αλιεία) είχαν τον μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων στα έτη αναφοράς ο τζίρος τους είναι κατά πολύ μικρότερος συγκριτικά με την δευτερογενή και τριτογενή παραγωγή, κάτι που συμβαδίζει με τις τάσεις της παγκόσμιας οικονομίας για τις ανεπτυγμένες χώρες.

Σε αντίθεση με τον αριθμό επιχειρήσεων οι τρεις σημαντικότεροι κλάδοι όσον αφορά τον τζίρο είναι με σειρά μεγέθους: παραμένει 1^ο το χονδρικό και λιανικό εμπόριο /

επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, αλλά στην θέση 2^η είναι οι χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες και στην θέση 3^η η μεταφορά και αποθήκευση.

Όσων αφορά τον αριθμό εργαζομένων τέλος οι τρεις σημαντικότεροι κλάδοι είναι με σειρά μεγέθους: 1. το χονδρικό και λιανικό εμπόριο / επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, 2. οι δραστηριότητες παροχής καταλυμάτων και υπηρεσιών εστίασης και 3.η μεταποίηση.

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Endeavour Greece, του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών και της Ernst & Young (EY) Ελλάδος (Endeavor Greece, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, EY Ελλάδος, 2017) οκτώ χρόνια μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, η ελληνική επιχειρηματικότητα δεν έχει ακόμη κάνει τη μεγάλη στροφή προς ένα νέο εξωστρεφές αναπτυξιακό μοντέλο. Το 2009, ο τομέας των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα είχε συρρικνωθεί στο 20,5% του ΑΕΠ από το 25% το 2000, που ήταν και πάλι το χαμηλότερο της τότε Ευρωζώνης των 15.

Αναλύοντας την κατάσταση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα ο οργανισμός Endeavour (2013) συνοψίζει τις αδυναμίες της ως εξής: α. υπάρχουν ελλείψεις σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως θερμοκοιτίδες / επιταχυντές και κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών / κεφαλαίων, β. υπερβολική εστίαση στις ΤΠΕ σε πρώιμο στάδιο και η έλλειψη συνέχειας δράσεων και συνεργαζόμενων φορέων, γ. ανισορροπία «προσφοράς και ζήτησης», που σημαίνει ότι οι υποστηρικτικοί οργανισμοί τείνουν να έχουν περισσότερα ή άλλα είδη ικανότητας ή πόρων από ό, τι αναζητούν και χρειάζονται οι επιχειρήσεις, δ. υπάρχουν κενά σε τομείς όπως ο τουρισμός, η ενέργεια, τα τρόφιμα και σε στάδια ανάπτυξης, όπως υποστήριξη για πιο ώριμες επιχειρήσεις.

Επίσης η ηλικιακή ομάδα που εμφανίζει τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων είναι εκείνη 25 – 34. Η υψηλή επιχειρηματικότητα ανάγκης και γενικότερα η έλλειψη ευκαιριών μισθωτής απασχόλησης σε αυτές τις χώρες εξηγεί το εύρημα ότι σχεδόν το 1/3 των νέων εγχειρημάτων ιδρύεται από άτομα που ανήκουν στο συγκεκριμένο ηλικιακό κλιμάκιο. Η Ελλάδα εμφανίζει το 2011 μια εικόνα που βρίσκεται πολύ κοντά στον μέσο όρο

των χωρών καινοτομίας, καθώς τα ηλικιακά κλιμάκια 25-34 και 35-44 καταγράφουν σχεδόν ίσα ποσοστά (IOBE, 2013).

Σύμφωνα με στοιχεία του ICAP Group (2019) το ποσοστό διείσδυσης των γυναικών στις ανώτατες βαθμίδες διοίκησης των ελληνικών επιχειρήσεων παρουσιάζει μεν διαχρονική άνοδο τα τελευταία έτη, ωστόσο υστερεί ακόμα σημαντικά σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. Στο συνολικό δείγμα των 27.267 επιχειρήσεων, το ποσοστό διείσδυσης αυτών που διευθύνονται από γυναίκες-ανώτατα στελέχη ανήλθε σε 24,2% το 2018, ήτοι 6.594 εταιρείες, ποσοστό αυξημένο συγκριτικά με προηγούμενες αντίστοιχες έρευνες (2017:23,6%, 2016:21,07%, 2015:19,6%). Επομένως, είναι εμφανές ότι υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για την περαιτέρω ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και την είσοδο των γυναικών σε υψηλές διοικητικές θέσεις των επιχειρήσεων στη χώρα μας.

Από την εικόνα που έχουμε από την έρευνα της Endeavor (Endeavor Greece, 2017) λιγότερες από δύο στις δέκα νέες εταιρείες που δημιουργούνται αφορούν στα διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Η έρευνα επισημαίνει ότι ο αριθμός των συστάσεων νέων επιχειρήσεων το 2016 (23.384), μειώθηκε σε σχέση με το 2012 κατά 36%, ενώ υστερεί και έναντι των εταιρειών που διέκοψαν τη λειτουργία τους το 2016 (23.980). Ο μόνος πραγματικά εξωστρεφής κλάδος που ενισχύεται είναι ο τουρισμός, ο οποίος καταγράφει αύξηση των συστάσεων νέων επιχειρήσεων κατά 30,8% και ισχυρά θετικό ισοζύγιο το 2016.

Επίσης, στα θετικά πρέπει να σημειώσουμε τη σημαντική ποσοστιαία αύξηση στις συστάσεις νέων επιχειρήσεων στο χώρο του ηλεκτρονικού εμπορίου. Αντίθετα, η μεταποίηση, η παραγωγή τροφίμων, η ενέργεια και η έρευνα, παρουσιάζουν σημαντική κάμψη μεταξύ 2012 και 2016. Στον αντίποδα, στον κατ' εξοχήν εσωστρεφή κλάδο της εστίασης, παρατηρείται μεν μείωση στις συστάσεις επιχειρήσεων σε σχέση με το 2012, ωστόσο παραμένει η πρώτη επιλογή των νέων επιχειρηματιών, με θετικό ισοζύγιο συστάσεων/διαγραφών. Ακόμη και στον κλάδο των κατασκευών, η μείωση που καταγράφεται (25,3%) είναι μικρότερη από το μέσο όρο.

Βιβλιογραφία

- Amabile, T. (1996). *Creativity in Context: Update to the Social Psychology of Creativity*. Boulder, CO: Westview Press.
- Audretsch, D., Grilo, I., & Thurik, A. (2007). Explaining entrepreneurship and the role of policy: A Framework. Στο D. Audretsch, I. Grilo, & A. Thurik, *Handbook of Research on Entrepreneurship Policy* (σσ. 1-17). Cheltenham: Edward Elgar.
- Baruk, J. (1997). Innovativeness of Polish enterprises in the initial period of system transformation. *Technovation*, 17(9), σσ. 477-489.
- Basu, S., Phelps, C., & Kotha, S. (2011). Towards understanding who makes corporate venture capital investments and why. *Journal of Business Venturing*, 26, σσ. 153-171.
- Belleflamme, P., Lambert, T., & Schwienbacher, A. (2014). Crowdfunding: Tapping the right crowd. *Journal of Business Venturing*, 29, σσ. 585–609.
- Bertoni, F., & Tykvová, T. (2012). *Which form of venture capital is most supportive of innovation?* ZEW Discussion Papers.
- Brinckmann, J., Grichnik, D., & Kapsa, D. (2010). Should entrepreneurs plan or just storm the castle? *Journal of Business Venturing*, 25, σσ. 24-40.
- British Private Equity and Venture Capital Association. (2019, 11 24). *Venture Capital Explained*. Ανάκτηση από Web site of the British Private Equity and Venture Capital Association: <https://www.bvca.co.uk/Our-Industry/Venture-Capital>
- Carayannis, E., Evans, D., & Hanson, M. (2003). A cross-cultural learning strategy for entrepreneurship education: Outline of key concepts and lessons learned from a comparative study of entrepreneurship students in France and the US. *Technovation*, 23, σσ. 757-771.
- Carter, N., Gartner, W., Shaver, K., & Gatewood, E. (2003). The career reasons of nascent entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*, 18, σσ. 13-39.
- Chwolka, A., & Raith, M. (2012). The Value of Business Planning Before Start-Up — A Decision-Theoretical Perspective. *Journal of Business Venturing*, 27, σσ. 385-399.
- Cole, A. (1959). *Business Enterprise in Its Social Setting*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Collins Dictionary. (2019, 11 24). *Definition of 'franchise'*. Ανάκτηση από Collins Dictionary web site: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/franchise>
- Copley, S. (1995). *Adam Smith's Wealth of Nations: New Interdisciplinary Essays*. Manchester University Press.
- Cox, D., & Rigby, J. (2012). *Innovation Policy Challenges for the 21st Century*. (D. Cox, & J. Rigby, Επμ.) Routledge Studies in Innovation, Organizations and Technology.
- Cröse, A., Marti, J., & Murtini, S. (2013). The Impact of Venture Capital on the Productivity Growth of European Entrepreneurial Firms: 'Screening' or 'Value added' Effect? *Journal of Business Venturing*, 28, σσ. 489-510.
- Dee, N., Livesey, F., Gill, D., & Minshall, T. (2011). *Incubation for Growth: A review of the impact of business incubation on new ventures with high growth potential*. NESTA.
- Diniz, F., & Sequeira, T. (2012). Social and Economic Development Index: NUTS Ranking in Portugal. *American Journal of Economics*, 2(7), σσ. 146-163.
- Drucker, P. (1985). The discipline of innovation. *Harvard Business Review*, 76(6), σσ. 149-157.
- Endeavor Greece. (2013). *Entrepreneurship and Investment Opportunities in Greece Today*. Endeavor Greece.
- Endeavor Greece. (2015). *Creating jobs for youth in Greece*. Endeavor Greece.
- Endeavor Greece. (2017). *Η Ελληνική Επιχειρηματικότητα σε Αριθμούς*. Ανάκτηση από Greek Entrepreneurship 2016 infographic: <http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2017/02/Greek-Entrepreneurship-2016-GR.jpg>
- Endeavor Greece, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΕΥ Ελλάδος. (2017). *Εκπαίδευση, επιχειρηματικότητα και απασχόληση: Ζητείται προσέγγιση*. Endeavor Greece, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΕΥ Ελλάδος.
- European Commission. (2013). *Setting up, managing and evaluating EU science and technology parks, An advice and guidance report on good practice*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- European Commission. (2019, 11 24). *European innovation scoreboard*. Ανάκτηση από European Commission web site: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_el

- European Commission. (2019, 11 24). *EUROPEAN STRUCTURAL AND INVESTMENT FUNDS, DATA*. Ανάκτηση από Europa: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/Key-achievements-2014-2020-by-country/7qej-f3vk>
- Eurostat. (2015). *Science and Technology*. Ανάκτηση από Science and Technology. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/>
- Eurostat. (2019, 11 24). *Your Key to European Statistics*. Ανάκτηση από Small and Medium Sized Enterprises: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/structural-business-statistics/sme>
- Feldman, D., & Bolino, M. (2000, July). Career Patterns of the Self-employed: Career Motivations and Career Outcomes. *Journal of Small Business Management*, 38(3).
- Fortune Greece. (2019, 11 24). *Τα μυστικά της χρηματοδότησης από angel investors*. Ανάκτηση από Website of Fortune Greece: <https://www.fortunegreece.com/article/ta-mistika-tis-chrimatodotisis-apo-angels-investors/>
- Freeman, C. (1982). *The Economics of Industrial Innovation*. University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship.
- Freeman, C. (1995). The National System of Innovation in Historical Perspective. *Cambridge Journal of Economics*, 19, 5–24.
- Freeman, C., & Soete, L. (1982). *Unemployment and technical innovation: a study of long waves in economic development*. London: Francis Pinter.
- Furman, J., Porter, M., & Stern, S. (2002). The Determinants of National Innovative Capacity. *Research Policy*, 31, σσ. 899–933.
- German Institute for Economic Research. (2016). *Η έρευνα ως μοχλός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας*.
- Gibb, A. (2002). In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. *International Journal of Management Reviews*, 4, σσ. 233-269.
- Global Entrepreneurship Monitor. (2011). *2011 Extended Report: Entrepreneurs and Entrepreneurial Employees Across the Globe*.
- Hagedoorn, J., & Cloudt, M. (2003). Measuring innovative performance: is there an advantage in using multiple indicators? *Res Policy*, 32, σσ. 1365-1379.

- Henderson, J. (2002). Building the Rural Economy with High-Growth Entrepreneurs. *Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review*, 87(3), σσ. 45-70.
- Henrekson, M., & Stenkula, M. (2009). *Entrepreneurship and Public Policy*. Stockholm: Research Institute of Industrial Economics.
- Henrekson, M., & Stenkula, M. (2009). *Entrepreneurship and Public Policy*. IFN Working Paper .
- Hollander, S. (1979). *The Economics of David Ricardo*. University of Toronto Press.
- Howells, J. (1995). A socio-cognitive approach to innovation. *Research Policy*, 24(6), σσ. 883-894.
- ICAP Group. (2019). *Μελέτη και Πρωτογενής Έρευνα για την Γυναικεία Επιχειρηματικότητα από την ICAP Group*. ICAP Group.
- International Association of Science Parks and Areas of Innovation. (2019, 11 24). *A glossary of some key terms and definitions from the industry of science and technology parks and areas of innovation*. Ανάκτηση από Web site of IASP: <https://www.iasp.ws/our-industry/definitions>
- Jenner, R. A. (1998, December). Endogenous Schumpeterian Growth, The Productivity Slowdown, and Entrepreneurial Dynamics. *Small Business Economics*, 11(4), σσ. 343-351.
- Kaiser, C. P. (1990, Jan.-March). Entrepreneurship and Resource Allocation. *Eastern Economic Journal*, 16(1), σσ. 9-20.
- Kirzner, I. M. (1997, March). Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach. *Journal of Economic Literature*, 35(1), σσ. 60-85.
- Knockaert, M., Vandenbroucke, E., & Huyghe, A. (2013). Unraveling the Need for Innovation Support Services in New Technology-Based Firms: The Impact of Commercialization Strategy. *Science and Public Policy*, 40, σσ. 85-96.
- Lerner, J. (2010). The Future of Public Efforts to Boost Entrepreneurship and Venture Capital. *Small Business Economics*, 35, σσ. 255-264.
- Link, A., & Scott, J. (2010). Government as entrepreneur: Evaluating the commercialization success of SBIR projects. *Research Policy*, 39, σσ. 589–601.
- Lumpkin, G., & Dess, G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21(1), σσ. 135-172.

- Martin, B. (2012). The evolution of science policy and innovation studies. *Research Policy*, 41, σσ. 1219– 1239.
- Massa, S., & Testa, S. (2008). Innovation and SMEs: Misaligned Perspectives and Goals Among Entrepreneurs, Academics & Policy Makers. *Technovation*, 28, σσ. 393-407.
- Miller, D. (1983). The correlates of entrepreneurship in three types of firms. *Management Science*, 29(7), σσ. 770-791.
- Minniti, M. (1999). Entrepreneurial Activity and Economic Growth. *Global Business and Economics Review*, 1, σσ. 31-42.
- NBIA. (2007). *NBIA's 2006 State of the Business Incubation Industry Report*. NBIA.
- OECD. (2009). *Evaluation of Programmes Concerning Education for Entrepreneurship*. Report by the OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship.
- OECD/Eurostat. (2005). *"Oslo Manual", The Measurement of Scientific and Technological Activities, Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data*. OECD/Eurostat.
- Oosterbeek, H., van Praag, M., & Ijsselstein, A. (2010). The Impact of Entrepreneurship Education on Entrepreneurship Competencies and Intentions: An Evaluation of the Junior Achievement Student Mini-Company Program. *European Economic Review*, 54, σσ. 442-454.
- Petkova, A., Rindova, V., & Gupta, A. (2013). No News Is Bad News: Sensegiving Activities, Media Attention, and Venture Capital Funding of New Technology Organizations. *Organization Science*, 24, σσ. 865-888.
- Pisano, G., & Shih, W. (2009, July-August). Restoring American Competitiveness. *Harvard Business Review*, σσ. 114-125.
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Harvard Business Review.
- Radosevic, S., & Yoruk, E. (2013). Entrepreneurial propensity of innovation systems: Theory, methodology and evidence. *Research Policy*, 42, σσ. 1015-1038.
- Reynolds, P., Hay, M., & Camp, S. (1999). *Global Entrepreneurship Monitor*. Kansas City Missouri: Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership.
- Rubin, T. H., Aas, H. T., & Stead, A. (2015). Knowledge flow in Technological Business Incubators: Evidence from Australia and Israel. *Technovation*.

- Sarasvathy, S., & Venkataraman, S. (2011). Entrepreneurship as Method: Open Questions for an Entrepreneurial Future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35, σσ. 113-135.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London and New York: Routledge.
- Scillitoe, J., & Chakrabarti, A. (2010). The role of incubator interactions in assisting new ventures. *Technovation*, 30, σσ. 155-167.
- Sharma, P., & Chrisman, J. J. (1999). Toward a Reconciliation of the Definitional Issues in the Field of Corporate Entrepreneurship. *Entrepreneurship: Concepts, Theory and Perspectives*, 23.
- Short, J., Ketchen Jr., D., Combs, J., & Ireland, R. (2010). Research Methods in Entrepreneurship Opportunities and Challenges. *Organizational Research Methods*, 13, σσ. 6-15.
- Skidelsky, R. (2010). *Keynes: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Storey, D. (2005). Entrepreneurship, Small and Medium Sized Enterprises and Public Policies. Στο Z. Acs , & D. Audretsch, *Handbook of Entrepreneurship Research* (σσ. 473-511).
- Timmons, A., & Spinelli, S. (2007). *New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st Century* (7 εκδ.). New York: McGraw-Hill.
- UNCTAD. (2019, 11 24). *About UNCTAD*. Ανάκτηση από Web site of UNCTAD: <https://unctad.org/en/Pages/aboutus.aspx>
- United Nations Conference on Trade and Development. (2012). *Entrepreneurship Policy Framework and Implementation Guidance*. New York and Geneva: United Nations.
- Van Gelderen, M., & Jansen, P. (2006). Autonomy as a startup motive. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 13(1), σσ. 23-32.
- Weber, M. (1905 (στα γερμανικά), Πρώτη Αγγλική μετάφραση 1930). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism (in German)*,. Routledge.
- Wilson, F., Marlino, D., & Kickul, J. (2004). Our entrepreneurial future: Examining the diverse attitudes and motivations of teens across gender and ethnic identity. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9(3), σσ. 177-197.
- Zacharakis, A. L., Bygrave, W. D., & Shepherd, D. A. (2000). *Global Entrepreneurship Monitor: National Entrepreneurship Assessment: United*

States of America. Kansas City, Missouri: Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership.

Βλάδος, Χ. Μ. (2016). *Στρατηγική μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε συνθήκες κρίσης*. Αθήνα: Κριτική.

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2019, 11 22). *Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων*. Ανάκτηση από Ιστοσελίδα Ελληνικής Στατιστικής Αρχής: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SBR01/>

Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. (2019, 11 24). *Προκήρυξη «ΒΡΑΒΕΙΩΝ Ε.Β.Ε.Α.» ΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ & ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ*. Ανάκτηση από Ιστοσελίδα από Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών: <https://www.acci.gr/acci/articles/article.jsp?context=103&categoryid=901&articleid=805>

Επιτροπή Ερευνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. (2019, 11 24). *Γενικά για τη συμμετοχή σε εταιρίες Τεχνοβλαστούς (Spin off)*. Ανάκτηση από Ιστοσελίδα Επιτροπής Ερευνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: https://www.rc.auth.gr/Content/Display/RC_SPIN_OFFS_COMPANIES

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2007). *Πρασινη Βιβλος - Ευρωπαϊκός Χώρος Έρευνας: Νέες προοπτικές*. Λουξεμβούργο: Γραφείο Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΘΕΡΜΟΚΟΙΤΙΔΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΘΗΝΑΣ. (2019, 11 24). *About us*. Ανάκτηση από Ιστοσελίδα της ΘΕΡΜΟΚΟΙΤΙΔΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΘΗΝΑΣ: <http://www.theathensincube.gr/>

ΙΟΒΕ. (2013). *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2011-12: Η εξέλιξη των δεικτών της επιχειρηματικότητας στη διάρκεια της κρίσης*. Αθήνα: ΙΟΒΕ.

Λαδή Σ. – Νταλάκου Β. (Τόμος Α, 2008). *Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση

Μακρυδημήτρης Α. (2004). *Προσεγγίσεις στη Θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Παπαζήση

Μακρυδημήτρης Α. (2007). *Δημόσια Διοίκηση, στοιχεία διοικητικής οργάνωσης*. Αθήνα: Σάκκουλας

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων. (2019, 11 23). *ΕΣΠΑ 2014-2020*. Ανάκτηση από Ιστοσελίδα ΕΣΠΑ: <https://www.espa.gr/el/pages/staticESPA2014-2020.aspx>

